

Abdurrahim Bey
HAKVERDİYEV

Avcı KASIM

Abdurrahim Bey
HAKVERDİYEV

80712-5
Avcı KASIM

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

AKDT

Çeviri: Nezir KUMLAY

Z ZENGİN
YAYINCILIK

ZENGİN YAYINCILIK: 32
ÖYKÜ: 5

Eser: AVCI KASIM
Yazar: Abdurrahim Bey HAKVERDİYEV
Çeviri: Nezir KUMLAY
Düzenleme: Yurtseven ŞEN
Genel Yayın Yönetmeni: Sevinç FIRAT
Kapak Tasarım: Kaya ORAL
Editör: Erturan Elmas
Baskı-Cilt: Modanlı Matbaacılık
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 33838
ISBN: 978-605-2315-02-6

Basım Yılı: 2017
Baskı Adeti: 5000

©Abdurrahim Bey HAKVERDİYEV
©Zengin Yayıncılık

Bu kitabın her türlü basım hakları Zengin Yayıncılık'a aittir..
Yazarın, çevirmenin, derleyenin, hazırlayanın veya yayınevının yazılı ve resmi izni olmadan
basılamaz, yayımlanamaz, kopyalanamaz ve dijital kopyalar dahil çoğaltılamaz.
Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

TEL:0212 509 23 22 GSM: 0535 012 40 60

web: www.zenginyayincilik.com

e-posta: zenginyayincilik@hotmail.com

Adres: Hobyar Mah. Cağaloğlu Yokuşu 8, Karvar İş Hanı kat 3.
Eminönü/Fatih/İSTANBUL

AZERBAJYAN CUMHURİYETİ
MEDENİYET VE TURİZM BAKANLIĞI'NIN
KATKILARIYLA

**Bu kitap; Azerbaycan Cumhuriyeti Medeniyet ve
Turizm Bakanlığı ile Zengin Yayıncılık
arasında imzalanan sözleşme uyarınca
Azerbaycan Kitaplarının Dünya'da
Tanıtılması Projesi (A.K.D.T.) kapsamında
yayımlanmıştır.**

İÇİNDEKİLER:

KIRAAT.....	9
ŞEBİH.....	17
PİR.....	21
TENKİT.....	29
TİYATRO VE MUSİKİ.....	34
AÇLIKTAN DOKTOR.....	36
ŞEYH ŞABAN.....	41
HEMŞERİ PASAPORTU.....	58
RÜYA.....	65
MİRZA SEFER.....	72
GEÇMİŞ GÜNLER.....	88
YÜCE DAĞ BAŞINDA.....	96
SEYİTLER OCAĞI.....	109
KANDİL.....	116
GÖZLÜK.....	120
HAK MEVCUT.....	127

İT OYUNU.....	135
DİŞ AĞRISI.....	138
YAŞLI TARZEN.....	147
KAPİTALİZMLE MÜCADELE.....	152
YABAN DOMUZU.....	163
SOHBET.....	170
MUSİBET.....	176
AVCI KASIM.....	181
LEYLEK.....	185
SERÇE.....	188
KISAS.....	190
HÂKİM VE HIRSIZ.....	197
BAĞIŞ.....	199
YENİ DOKTORLUK.....	202
SARI TAVUK.....	206
KÖROĞLU.....	215

Abdurrahim Bey Hakverdiyev (1870-1933)

Sovyet devri Azerbaycan edebiyatının ilk yaratıcılarından olan drama ve nesir ustası Abdurrahim Bey Hakverdiyev 17 Mayıs 1870'te Karabağ bölgesinin Şuşa şehri yakınlarındaki Akbulak köyünde dünyaya gelmiştir.

İlk tahsilini 1880'de Yusuf Bey'in Yaz Okulunda, sonrasında ise Şuşa Real Mektebinde almıştır. (1881-1890) Abdurrahim Hakverdiyev edebî faaliyete Şuşa Real Mektebinde okuduğu zaman başlamış, Mirza Fetali Ahundzade'nin etkisiyle "*Hacı Taşdemir*" adlı küçük bir piyes yazmıştır. Petersburg'da tahsiline devam ederken yaratıcı edebiyata olan ilgisi daha da artmış ve burada "*Yersen Kaz Etini Görürsün Lezzetini*" (1882) draması ile "*Bozulan İttifak*" (1896) trajedisini yazmıştır. Yükseköğrenimini tamamlayıp Şuşa'ya dönen Hakverdiyev burada oyunlar tertip etmiştir. Bir süre sonra (1902-1903) Bakü'de "*Baba ve Oğul, Ayın Şahitliği*" gibi hikâyelerini neşrettirmiştir.

1905 devriminden sonra Rusya Devlet Meclisine Gence eyaletinin temsilcisi seçilen Hakverdiyev, Petersburg'a yollanır. Meclis dağıldıktan sonra bir müddet daha orada yaşamaya devam eder ve Şah Muhammet Kacar'ın yapmış olduğu trajedilere ilişkin materyaller toplar.

"*Leyla ve Mecnun*" operası 12 Ocak 1908 tarihinde gösterime sunulduğu zaman Azerbaycan'ın ilk yönetmeni gibi orkestrayı idare eder.

Nicat Cemiyetinde ve Kür-Hazar Gemicilik İdaresinde çalıştığı zamanlar Kafkasya'ya, Dağıstan'a, Orta Asya'ya ve Volga boyuna seyahat etmiş "*Ceylanali*", "*Hortlak*", "*Laklak*", "*Süpürge Sakal*" gibi mahlaslarla "Molla Nasreddin" dergisinde hikâyeler ve şiirler yayımlatmıştır.

1919 yılında Dağıstan'a Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin temsilcisi olarak gönderilir.

1920'de Bakü'de yeni kurulan Şura Tiyatrosunun komiseri seçilir. 1921-1931 yılları arasında Azerbaycan Devlet Üniversitesinde Edebiyat seminerlerine katılır.

1924 yılında Rusya İlimler Akademisinin vatanperverlik bürosuna muhbir üyesi seçilir.

11 Aralık 1933'te Bakü'de vefat eden yazarın mezarı Fahri Hıyabandadır.

Azerbaycan klasik tiyatrosunu dolgun içerikli eserlerle zenginleştiren yazar aynı zamanda nesir eserleriyle ün kazanmıştır.

Hakverdiyev'in, devrin önemli meselelerini anlatan komik ve satirik hikâyeleri, XX. yüzyılın evvelinde millî nesirde oluşan arayışları ifade etmek açısından en seciyeli klasik numunelerdir.

KIRAAT

"Zer ki, ne der rah-i Nataşa buved
Ari giranist keşiden be cib"

Yazın sıcak günlerinden birinin öğlen vaktiydi. Meşhedi Gulam dükkânda oturmuş öğlen yemeğine hazırlanıyordu. Sofrasını önüne açmış; üstüne bir somun ekmek, bir miktar peynir koyup karpuzu kesmekle meşguldü. Karpuz kesmede Meşhedi'nin elinin mucizesi vardı.

Bu sözleri okuyanların soracaklarını biliyorum: *Meğer karpuz kesmek de bir maharet mi ister?*

Elbette ister; büyük maharet ister. İnanmayan, Meşhedi Gulam'ın dükkânına buyurup seyretsin. Sizi temin ederim ki eğer Meşhedi karpuz kestiği gibi dikkatle ticaret yapsaydı, şimdi onun parası elli bin değil, yüz elli bindi. Eğer bu dikkati namaza verseydi cennetin girişinde yetmiş bin huri şimdiden onun gelmesini beklerdi.

Evet, Meşhedi şapkasını ve cübbesini çiviye asıp, başında fesi, kolları katlanmış vaziyette; bir elinde bıçak, bir elinde karpuz, kemal-i edeple oturarak karpuzu elinde gez-

1. Nataşa'nın yolunda harcanmayan altın, cepte gezdirilen ağır yükür.

diriyordu. Karpuzun sap tarafını daire şeklinde kesip sonra da dörde bölüp yere attı. Parçalardan ikisi kabuk tarafına düşünce Meşhedî sevincinden karpuzu ve bıçağı yere bırakıp, iki işaret parmağını birbirine birleştirerek “Oh be, kesin barışacak!” deyip kahkaha attı.

Benim yazdıklarımı okuyanların beni de biraz tanımalarını çok isterim; onun için kendimi okuyuculara tanıtmak istiyorum.

Bütün okuyucular bilsin ki ben şimdiye kadar hiç kimsenin sırrını açmamışım. Bir kimse bana gizli bir söz dese, kesin bilsin ki o söz benimle mezara gidecek. İnan ki eğer İskender Zülkarneyn’i tıraş eden berber ben olsaydım ve onun boynuzlarını görseydim, gidip kuyuya bile söylemezdim ve oradan da kamış yeşerip halka demezdi.

Ben kimseye söylemedim ve kıyamete de kadar da söylemem ki Meşhedî Gulam’ın karısından başka Nataşa adlı bir dostu da var ve Nataşa bundan üç gün önce Meşhedî ile tartışmış, onu evinden kovmuş. Sebebi de, Nataşa Meşhedî’den pırlanta yüzük istemiş, Meşhedî de ona yakut yüzük götürmüştü.

Meşhedî’nin bunu cimrilikten yaptığını düşünmeyin. Hayır; Meşhedî Nataşa’nın yolunda canından da geçer. Yakutu, pırlantadan güzel bildiği için almış. Ancak Nataşa yakuttan başka bir de pırlanta yüzük almak istemiş. Meşhedî’ye: “Melun, cimri! Sen beni istemiyorsun!” deyip onu kovmuş.

Eğer bu sırrı ben bir adama açıp desem, dilim kurusun ve kıyamette Meşhedî Gulam’ın yanına Hacı Molla Baba suretinde gideyim. Kısaca Meşhedî Gulam yine karpuzu eline alıp iki taraftan keserek yere vurdu. Karpuz iki parça oldu. Bunu da söylemeliyim ki eğer karpuzun parçalarını teraziye koyup tartsaydın, biri diğerinden ne bir gram ağır

ne de bir gram hafif gelirdi. Bu da düzenli olmanın sonucuydu.

Meşhedî başını aşağıya eğip karpuzun parçalarını birer birer mideye göndermekteydi. Birden başını kaldırıp baktı, Nataşa’nın hizmetçisi küçük Rus çocuğu, elinde bir mektup kapıda bekliyor. Meşhedî’nin gözleri ciğer görmüş kedinin gözleri gibi parladı; sordu:

“Ne var, yavrum? Hayr’ola?”

“Nataşa mektup gönderdi.”

Çocuk mektubu Meşhedî’ye verdi. Meşhedî mektubu alıp açınca parfüm kokusu dükkânı sardı. Sonra çocuğu içeri çağırıp mektubu ona verdi ve:

“Yavaşça oku, dinleyeyim.” dedi.

“Benim aziz maşaduşkam, geçen gün sen beni incittin. Her ne kadar hata sende de olsa, yine pişman oldum, seninle barışmak istiyorum. Bu gece seni bekleyeceğim. Elbette gelirsen ve eğer sipariş ettiğim yüzüğü de getirirsen senin kel kafandan üç kere öpeceğim.”

Kenardan gören olmasaydı, Meşhedî kalkıp dükkânın ortasında bir “Uzundere” oynardı. Çocuğun cebine de bir on şahilik koyarken:

“Git, tamam dediğimi söyle.”

Çocuk hemen dükkândan çıkıp gitti. Meşhedî yeniden yemeğe başladı. Ama sevincinden karpuzun parçaları boğazında kaldı. Sonunda parmağını da karpuzla birlikte öyle bir ısırıldı ki kanadı. Yemeği bitirip dükkânın arkasına geçti. İbrikten su döküp elini yıkadı ve silerek döndü dükkâna. Paltosunu, kalpağını çividen çıkarıp giyindi; dışarıya çıktı ve dükkânın kapısını kapatıp direkt kuyumcu Mangasar’ın dükkânına yöneldi ve giderken yavaşça mırıldanarak okuyordu:

“Perişan türeyi terrar, gâhi rast, gâhi gec,
Dökülmüş gamete oynar, gâhi rast, gâhi gcc!”

Yolda Meşhedi sabah üç kilo et alıp yemek pişirdiğini; öğlen çocukların et suyuna ekmek doğrayıp yemelerini ve etini saklayıp akşam döşeme pilav pişirip yemelerini tembihlediğini hatırladı.

Meşhedi kendi kendine:

“Çok güzel olurdu ki bir tane de tavuk alıp göndereyim çığirtma yapsınlar. Akşama pilavla birlikte götürüp Nataşa’yla ağız tadıyla yiyelim.” diye mırıldanıyordu.

Ve yine aklından şu düşünceler geçiyordu:

“Allah kessin Müslüman’ın evini, barkını, dirliğini, düzenini! Güzel yemekleri öyle bir şekilde ortaya getiriyorlar ki adamın midesi ağzına geliyor. Tabak kirli, sofraya öyle bir hâlde ki köpeğin üstüne atsan kudurup kaçır. Kaşıklar kırık, iki yıldan beridir yıkanmamış havlu... Tuh! Nataşa’nın evine gidiyorsun, sofraya beyaz; çatal bıçağın parıltısından göz kamaşıyor. Sanki şimdi fabrikadan çıkmış. Beyaz elbiseli, beyaz önlüklü hizmetçi, güzel, düzenli bir şekilde ortaya çıkar. Nataşa’nın kendisi en güzel elbiselerini giyinmiş, gelip sandalyeye oturuyor. Eli patiska gibi bembeyaz, yüzü ay parçası; saçlarının kokusundan insan bayılıyor. Di gel, Allah canını alsın hanım, ne kadar güzel elbisesi varsa giyinip düğüne, hamama, taziyeeye gidiyor. Evde de insanın önünde Türkmen dilencisi gibi dolanıyor. Üstünden, başından yemek kokusu geliyor. Kısaca, bir kimsenin Rus dostu yoksa canının rahatlığı yoktur.”

Meşhedi hayallere dalarak giderken bir de gördü ki Baron Mangasar’ın dükkânının önündedir. Kapıyı açıp içeri girdi:

“Allah korusun!”

“Allah korusun! Ne var ey Meşhedi? Hayr’ola?”

“Hayır olmayan ne var? Lanet olsun kötülüğe! Bir tane güzel pırlanta yüzük lazımdır.”

“Bulunur, çok güzelleri var? Meşhedi, bu yüzükleri aldığına göre galiba hayırlı bir iş var.”

“Ne yapayım, bizim oğlana bir nişan takmak istiyoruz.”

“Allah mübarek etsin! Allah mübarek etsin! Oğlun iyi çocuktur.”

Mangasar kutudan birkaç tane yüzük çıkarıp Meşhedi’nin önüne bıraktı.”

Meşhedi bir tanesini görüp sordu:

“Bunun fiyatı nedir?”

“Sekiz yüz manat.”

Uzun bir pazarlıktan sonra yüzüğü yedi yüz elli manata alıp Managasar’la tokalaşarak “Kal sağlıcakla!” deyip dükkândan çıktı. Oradan gidip bir tavuk aldı ve hamalla eve gönderip çığirtma pişirmelerini tembihledi. Hamalı yola salıp dükkâna döndü.

Meşhedi ne kadar uğraştıysa da dükkânda huzur bulamadı. Kâh oturup kâh kalkarak dükkânda geziniyor, ikide bir saate bakıyordu. Saatin de akrebini sanki tutup bekleten var. Bir türlü akşam olmuyordu.

Dükkân komşusuyla siyasetten konuşmak istedi. O da tutmadı. Sonunda dükkânı kapatıp hamama gitti. Hamamda kese yaptırıp abdest aldıktan sonra namaz kıldı ve sakalına kına yaktırıp uyudu. Biraz sonra uyanıp kınayı yıkattıktan sonra boyatıp yine uyudu. Akşam ezanına bir saat kala Meşhedi Gulam rahatlamış hâlde hamamdan çıkıp aheste aheste eve geldi.

Kadın, kocasını düşünceli görünce sordu:

“A herif, ne olmuş böyle? Çok düşüncelisin.”

“Ne olacak; başıma taş düşmüş. Emeğim, zahmetlerim, ibadetim hepsi zayi olup gitti. Evi yıkılası herif, düşünmesin de ne yapsın? Bugün Sadık Hoca dükkâna gelmişti. ‘Meşhedi kıraatini² biliyor musun?’ diye sordu. Dedim: ‘Hayır, bilmiyorum.’ Dedi: “Bu yaşa gelmişsin, hâlâ kıraati bilmiyor musun a bahtsız? Vay senin hâline! Sen de cennet istiyorsun? Eğer kulaklarının arkasını görürsen cenneti de görürsün. Ne düşünüyorsun? Canına acı, cehennem ateşinden kork.’ Diyor ki: ‘Kıraatsiz yüz yıl namaz kılsan, bir kuruşa değmez, sana ancak boş yere eğilip kalkmak kalacak. Şimdi Ramazan yaklaşıyor. Akşamları gel, bizim evde kıraat öğren! Belki bu ramazan usulünce tövbe edip namaz kılasın ki günahların bağışlansın.’ Şimdi başka çarem yoktur hanım, bu akşamdan başlayıp birkaç gün Hoca’nın evine gidip kıraat öğrenmeliyim. Bir tabak güzel pilav hazırla, tavuğu da yanına koy, faytonla Hoca’nın evine götürüyüm, orada birlikte yiyip kıraate başlayalım.”

Kadın pilavı hazırlayıp bir tepsiye koydu ve saçaklı bir örtüye sarıp Meşhedi’ye verdi. Meşhedi ise bir faytona koyup doğruca geldi Nataşa’nın evine.

Kalbi çarparak kapının ziline bastı. Hizmetçi hemen kapıyı açtı.

“Barina doma?”³

“Doma!”⁴

Nataşa, Meşhedi’nin sesini duyup kapıya koştu, elinden tutup doğru çekti yatak odasına. Pilavı da hizmetçi mutfığa götürdü.

Nataşa’nın Meşhedi’ye ilk sorusu şu oldu:

2. Tecvit kaidelerine göre Kur’an okumak.

3. Hanım evde mi?

4. Evde.

“Getirdin mi?”

“Getirdim!”

“Ver bakalım!”

Meşhedi yüzüğü cebinden çıkararak takdim etti. Nataşa yüzüğü görünce sevincinden hoplayarak Meşhedi’yi üç kere başından, birkaç defa sakalından öptükten sonra üç öpücük de kendisi ona verdi.

Akşam yemeğinden sonra Meşhedi divanın üstünde oturmuştu. Nataşa da uzanmış, başını onun dizine koymuş, ona kıraat öğretiyordu:

“Lyublyu söylesene!”

“Loblu!”

“Lyublyu!”

“Loblu!”

“Lyublyu!”

“Loblu!”

Nataşa her ne kadar çalıştıysa, Meşhedi’ye “lyublyu” -yani seviyorum- sözünü öğretmiyordu.

***

Sabah Meşhedi’nin karısı uyuyordu. Ayak seslerini duyunca gözlerini açtı, baktı Meşhedi’dir. Ayağı birbirine dolaşarak birtakım sözler konuşuyor, bir taraftan da diyor:

“Velezza, velezza, velezza...”

Karısı, kocasının kafayı üşüttüğünde şüphelenip korktu, sordu:

“A herif, ne konuşuyorsun?”

“Konuşma hanım, velezza, velezza, velezza...”

“A herif, Allah’ını seversen, bir söyle bakayım, ne söyleniyorsun?”

“Hanım, bırakmaz mısın kıraatimi öğreneyim? Bu gece sabaha kadar çalışmışım. *Elhamdu* suresini tam öğrenmişim. Şimdi ne kadar yapıyorsam *velezzallin* çıkmıyor. *Velevza, velevza...*”

“A herif, bir gel uyu, uykunu aldıktan sonra öğrenirsin!”

Kadın Meşhedî’yi zorla soyundurup yatağa soktu. Meşhedî yatağa girer girmez uykuya daldı. Adam uyuduktan sonra, kadın öğlen yemeğe ne pişireceğini sormadığını hatırladı. Yavaşça geldi kocasının yanına:

“Meşhedî, Meşhedî!”

“Hımmm!..”

“Öğlene ne pişecek?”

“Loblu, loblu...”

“Ne diyorsun?”

“Loblu, loblu...”

Öğlen vakti Meşhedî uykudan uyandı, sordu:

“Hanım, ne pişirmişsin?”

Cevap verdi:

“Lobyalı -*fasulyeli*- kavurma. Sana sordum *lobyalı* dedin. Ben de *lobyalı* pişirdim.”

“Evet, benim çalışkan karım, iyi yapmışsın.”

Meşhedî, lobyaya kavurmasını yiyip abdest alarak cuma günü olduğu için, cemaat namazına camiye gitti.

ŞEBİH

“Ey dad Şimr elinden
Feryat Şimr elinden!
Köpek götürdü kaçtı
Bir cad Şimr elinden”

Muharrem ayının yirmisi veya yirmi ikisiydi; unutmuşum. Okuyucular için de fark etmez. Öğlen yemeğinden çıkıp hava alıyordum. Hastanenin yanından bir adam çıktı. Yüzü sargılı, iki tahta koltukla karga gibi hoplayarak bana doğru geliyordu.

Yaklaşınca Fuzulüzzakirin Hoca’yı tanıdım ki önce benimle dosttu ve kaç defa seyahatte bizim için segâhlarıyla, surlarıyla, özellikle ağıtlarıyla ruhumuza lezzet vermişti.

“Hocam, hastalık falan olmasın, bu ne hâldir sizde?”

Cevap verip dedi:

“Ayakta duramıyorum, hikâyem uzundur. Beni kendi evine götür, orada sohbet ederiz.”

Hoca’yı faytona bindirip eve getirdim, semaveri hazırlamalarını söyledim. Kendimiz de odaya geçtik. Hoca dedi ki, “Semaver güzel şeydir ama mümkün olsaydı başka boğaz ısılatan verseydin, fena olmazdı.”

“Tedariksizim, inşallah gelecek sefere hazırlayacağım.” diye hâlimi arz ettim. Hoca sigara çıkarıp yaktı, iki nefes çektikten sonra *ah* çekerek:

“Ocağıma incir diktiler.” dedi. “Bu yıl gelirden düştüm. İyi kazancım olacaktı, Allah vermedi. Böyle uygun görmüş!”

Dedim: “Bunların hepsi geçer, insana can sağlığı lazımdır. Yaklaş, başla sohbet!”

Hoca kendisini yaklaştırp bir öksürdü, sonra başladı hikâyeyi anlatmaya:

“Huzurunuzda arz edeyim ki bu yıl bizim Erdebil’in kalabalık olmasından dolayı, zamanında kendimi buraya yetiştiremedim. Siz de biliyorsunuz ki ben her zaman muharrem ayına bir ay kala, Kafkas illerine geliyorum ve zamanında mersiye okunacak camileri belirliyorum. Onun için de Allah mümin kardeşlere bereket versin, beş on şahî çocuklarıma ekmek götürüyorum. Bu yıl muharrem ayına ancak on gün kalmıştı ki Badkube’ye geldim. Tekkeleri birer birer gezip gördüm ki her yerde mersiyehan tutulmuş. Gence’ye gittim, olmadı. Erivan’a, Nahcivan’a gitmek istedim, uygun görmediler. Dediler ki: ‘Gidersen, Mahmut Çaker Hoca’yla Şahtahtılıoğlu o kadar vururlar ki bir bu kadar daha şişersin.’ Çok düşündükten sonra *yine Deccalabat iyidir* dedim. Oranın halkı hem mümindir, hem mersiyehana saygı gösteriyorlar. Gelip çıktım Deccalabat’a.

Camilere gittim, mersiyehan hazır; tekkelere gittim aynı şekilde. Bizim Nebikulu Hoca’yı arayıp buldum ki uzun zamandır Deccalabat’ta oturuyor. Erdebil’de karısıyla tartışıp dört çocuğunu da alarak buraya gelmiş. Deccalabat’ta iki karı almış. Biri İran’lı, biri buralı. İyi çocuktur, Allah korusun. Deccalabat’ta ölü işleriyle uğraşanlardan sayılır.

Epey konuştuğundan sonra Nebikulu, onunla birlikte

Deccalabat meydanında şebih çıkarmayı⁵ uygun gördü. Baktım ki bu da fena değil. On üç gün şebih çıkarsak, en azından altı yedi yüz manat elde ederiz. Ben de razı oldum.

Nebikulu Hoca, okul çocuklarından bir grup hazırladı. Başladık şebihe: *Sakine’nin Ölümü, Müslüm’ün Çocukları, Esirlerin Dönüşü* ve başka musibetleri canlandırıyorlardık. Toplanan halkı görseydiniz hayret ederdiniz, gökyüzünden yağmur gibi para yağıyordu. Bu şekilde muharrem ayının dokuzunu bitirdik.

Onuncu gün şebih şehrin kenarında, büyük bir köyün yakınında çıkarmaya başladık ki köy halkı da feyizlensin. O kadar halk toplanmıştı ki iğne atsan yere düşmezdi. Nebikulu Hoca’ya dedim ki ‘Bu sefer sen Cebrail şebih olacaksn.’

Yüksek bir ağacın üst dallarına bir sandığı kendirle sağlamca bağlayıp Nebikulu Hoca’yı sandığın içine oturttum ve İmam şebihini şehit edince ağacın başından yüksek sesle ‘*gutilel Hüseyin*’ deyip bağırmasını tembihledim. Ben de sarı bir koyun derisinden dikilmiş kürkü tersine giyip bir evin içinde saklanmışım ki *imamı* şehit ettikten sonra meydana geleyim.

Şebih başladı. Eğer kıyamet kopmuştu desem, inanın. Sadece halk değil, yerler, gökler, ağaçlar... Hepsi diyebilirim ki ses sese verip nevaya gelmişlerdi. Evin içinden bakıyorum, yaş gözlerimden sel gibi akıyor. Şüheda birer birer gelip şehit oldular. Son sıra İmam Hüseyin şebihine geldi. Bu şebih elinde kılıç meydana girince halka bir

5. Şebih Çıkarmak: Her yıl muharrem ayında yapılan tiyatro nevi gösteridir. Şebih, sadece Hz. Hüseyin ve yârenlerinin Kerbela’da yaşadıklarının ve şehit edilmişinin canlandırıldığı gösteriler için kullanılan bir tabirdir.

velvele düştü ki dil anlatmaktan acizdir. *İmam* şebihî şehit olunca, kulağımı Nebikulu tarafa verdim. Dedim ‘*Şimdi gutilel Hüseyin*’ sesi oradan gelince halkın yarısı bayılıp kendinden geçecek.’

Birden top gibi bir şeyin patladığını duydum. Herkes birbirine karıştı. Korkup başımı evden biraz dışarıya uzattım ki bakayım durum nedir.

Baktım, sandığın ipi kopmuş. Nebikulu Hoca sandıkla birlikte ağaçtan Kasım otağının⁶ üstüne uçmuş. Otağ ezilmiş, Nebikulu Hoca ‘*Vay öldüm*’ deyip inliyor. Halk Nebikulu’yu bir eve götürdü. Bir de duydum, yaşlı bir adam bağıırıyor: ‘Atana lanet, a *İmam* taziyesine huzursuzluk salan!’

Halk sakinleşti. Herkes geçti yerine. Sıra bana geldi ki evden çıkıp ellerimin üstünde meydana geleyim. Evle meydanın arası yaklaşık elli adımdı. Evden; üstümde ters kürk, hayvan şeklinde çıktığım gibi köyün sürüyle köpekleri bana saldırıp ısırmaya başladılar. Sonunda birkaç tane elinde değnek olan adam gelip beni köpeklerin ağzından kurtardı ve yardım gelinceye kadar köpekler beni bu gördüğünüz hâle soktular. O zamandan beri hastanede yatıyorum. Aldığım paraların çoğunu harcadım. Şimdi ne zaman iyileşip vatana döneceğimi Allah bilir.”

Hoca sözünü bitirdi. Dinledim.

“Türk atasözüdür: ‘*Dost yolunda boran olur, kar olur.*’ Sakıncası yok, *İmam* yoludur, *İmam* imdadına yetişir.”

Hoca “Allah’a sığınırım.” deyip çay içmeye başladı.

6. Kasım Otağı: Hz. Hüseyin ve yârenleri ile birlikte Kerbela’da şehit edilen Hz. Hasan’ın oğlu Kasım, genç ve evlenme çağında olduğu için, Caferiler tarafından her yıl muharrem ayında yapılan etkinliklerde temsili olarak Damat Otağı süslenilir ve bu otağ omuzlarda anma törenlerinin yapıldığı alanda gezdirilir.

PİR

“*Kurban olum pir sana!
Ne yatıpsan, dursana*”

Mirza Cevat çok yorulmuştu, ıkına ıkına kapıdan evine girip cübbesinin altından bir sandık çıkararak kapının önüne bıraktı. Bir bezin içerisindeki üç dört kitabı da pencerenin tahtasının üstüne koyup kendini ocağın başına attı. Karısı elinde ördüğü çorabı bırakıp kalktı ve kocasının başının altına bir yastık koydu. Mirza başını yastığın üstüne bırakıp uzanmakta olsun, biz de onun kim olduğunu anlatalım.

Mirza Cevat, sokak beyiydi. Büyük şehirlerde, örneğin Tiflis, Bakü, Erivan ve Gence’de onları görmek mümkündür. Bunları ya cami bahçe giriş kapılarının altında ya meydanlarda veya sadece sokaklarda görürsünüz. Bir küçük kilim parçası, önlerinde bir sandık ve sandığın üstünde iki üç kitap, bir kalemlik, birkaç yaprak kâğıt, oturmuş müşteriye bekliyorlar.

Bunların müşterileri çoğunlukla İranlı hamallar olurlar ki gelip memleketlerine mektup yazdırırlar. Şehir hal-

kından da bunların yanına gelip mektup yazdırırlar, istihare yaptırırlar, fala baktırırlar, muska ve büyü yazdırırlar. Eri-
van'da böyle bir beyin nikâh kıydığını bile görmüştüm.

Şüphesiz ki ticaret gelirinin kaderi, müşterinin az ve çok olmasına bağlıdır. Aynı şekilde bu beyin de geliri her gün bir Abbasi ile bir manat arasında gidip gelirdi.

Mirza Cevat da bu beylerdendi. Mirza Cevat'ın bir oğlu vardı: yirmi üç, yirmi beş yaşlarında, adı Ahmet. Bu oğlan bilardo oyununu kendine meslek edinmişti. Her gün sabah gidip gece yarısı gelirdi. Çocuk oyuna öyle bulaşmıştı ki gece uykuda bile oyunu sayıklardı. Bir de bakarsın söylerdi: “*Rejotuzza sredino, uqol desyatovo*” (Rahmetlinin oğlu, sen ki oyuncu değil, oduncusun! Utanmıyor musun benim gibi bir herifin karşısına çıkıyorsun?) Bu çeşit sözlerden sabahlara kadar konuşur, sabah kalkıp çay içmeden giderdi.

Ahmet'in, gerçekten de kendisine *herif* demekte hakkı vardı; gerçekten de bilardo oynamakta beceri geliştirmişti ve şehirde de oyuncular arasında şöhret kazanmıştı. Ahmet çok para kazanırdı. Ama hepsini harcayıp eve bir kuruş getirmezdi. Evin geçimi sadece Mirza Cevat'ın kalemine bağlıydı.

Karısı bir bardak çay doldurup Mirza'nın önüne bırakmıştı. Birden Ahmet içeri girdi. Gözlerinin altı morarmış, burnu kanamıştı; gömleğinin bir kolu yoktu, elbisesi baştan aşağı tebeşire bulaşmıştı. Kısaca güzel bir dövülmenin bütün belirtileri belli oluyordu.

Annesi oğlunu bu şekilde görünce sordu:

“A bala, bu ne hâldir düşmüşsün?”

Mirza Cevat karısının sesine geri dönüp oğlunun durumunu görünce söylenmeye başladı:

“A melun, a dünya ve ahrette zarara uğrayan, bu ne

sıfattır? Meğer sana iş kıtlığı mı var? Allah'ın emrettiği işlerin birisinin peşinden gidemez miydin? Hiç utanmıyor musun, seni üç günde bir, beş günde bir bu hâle koyup benim üstüme gönderiyorlar? Boyuna posuna bir bak, benden utanmıyorsan akranlarından utan.”

Kısaca, Mirza Cevat söylenmesi gereken bütün sözleri oğluna deyip içini boşalttı. Sonra oğlu ağzını açıp babasının kınamalarının cevabını söyledi:

“Elbette, insan fakir olursa onu hem döverler, hem söverler. Adına *deli* de derler. Benim param olsa bir beş kabadayı da ben beslerim. İnsaf mı ki Hacı Resul'ün oğlu gibi bir köpek beni dövürsün? Hata onda ama dövülen benim! Allah'ını seversen bir dinle! Bilardo topunu köşeye yolluyor, top gidip orta deliğe düşüyor. Topu alıp diyor ki: “Zaten ben ortaya gönderecektim.” Yemin ettim, şahit gösterdim, Markyor'a sordum. Hiç birisini dinlemeyip dedi: “Böyledir, böyle olacak.’ Sonunda bir kere dedim ki, kardeş bu açık yalanı niçin söylüyorsun? Tam onu dediğimi gördüm. Aniden üstüme bomba gibi patladı. “A, seni gidi Prişkeviç'in oğlu! Sen mi bana kötü söz söylüyorsun?”

Cinlerim tepeme üşüştü, yakasından tuttuğum anda iki kabadayı üstüme çullandı. Onlar üç, ben tek... Beni bu hâle koydular. Şimdi ben zengin bir adamın oğlu olsaydım, Hacı Resul'ün oğlunun ağzı ne hâldeydi benim yakınımaya geleydi. Eğer kabadayıları olmasaydı, ona öyle bir vururdum ki gözleri imam feneri gibi yanardı.”

Babası sordu:

“A oğul, poroşdoviç mi dedin, ne dedin; o ne sözdür?”

“Ne bileyim ne sözdür. İyi olsa kendi babasına der. Sordum, dediler ki *bu yeni bir Rus küfrüymüş*. Benim bu hâle kalmamın sebebi bak benim bu ocak başında uzanıp yatan babamdır.”

Mirza Cevat yerden öyle bir sıçradı ki ev onun başına çökseydi böyle çabuk sıçramazdı. Oğluna dönerek dedi:

“A çocuk, a zındık oğlu zındık!.. Her gün bir kere seni köpek gibi dövecekler, hata bende mi olacak?”

“Evet, her gün bir kere beni köpek gibi dövecekler, hata sende olacak. Seksen yaşına geldin; hani senin varlığın? Akranlarının her biri bir adam olup meydana çıkmışlar. Sen de yüz yıldır gözünü bu kalemlikle bu kitaba dikmişsin. Hiç ölmez misin? Senin üstüne Nağı'nın oğlu Musa geldi, milyoner oldu. Arabacı Şemsi'nin evine Buhara emiri misafir geliyor. Hacı Zeynel Abidin günde iki şahiye omzunda çamur taşıyordu. Şimdi omuzlarına çamur tabağı yerine general apoleti takıyor. İşte bunların hepsi senin arkadaşlarıdır. Sen neden kendine bir şey yapamadın? Hani senin fabrikaların, beş katlı evlerin?”

Adam dedi:

“A yavrum! Beni basıp yiyecek misin? Onlara Allah vermiş, bana vermemiş; davan varsa git, Allah'la gör. Varlık ki yer deliğinden çıkmaz.”

Bu söz Ahmet'i daha da sinirlendirdi:

“Peki, bu dediğim adamların varlıkları gökyüzünden mi yağmış? Hepsinin varlığı yerin deliğinden çıkmamışsa, nereden çıkmış? Bilinçli olaydın, zamanında milletin tuttuğu yerlerden beş dönüm de sen tutaydın. Şimdi de bir adam olaydın.” Mirza Cevat cevap verdi:

“A oğul, bu yaşlı babana ettiğin nasihatten biraz da kendine etseydin, n' olurdu? Yer deliğinden para çıkarmak kolaysa, git sen çıkart. Para kazanmak bilinç, feraset ister, sende de olsun.”

Ahmet bu sözü tuttu. Derin bir düşünceye dalıp sanki uykudan uyanmış gibi kalktı.

“Peki, baba, şimdi ben yer deliğinden para çıkartayım,

sen de seyret!”

Bu sözü söyleyip evden çıktı.

Mirza Cevat'ın köyde babasından kalma küçük bir bağı ve içinde de bir somyası vardı. Sıcaklar bastırınca hanımını alıp gider, orada sonbahara kadar kalırdı. Ama oğlu şehri bırakmaz, gece gündüz zamanını bilardoyla geçirirdi.

Babayla oğul arasında yukarıda bahsedilen sohbetten bir iki ay geçtikten sonra Mirza Cevat köye göçtü. Bu sefer Ahmet de babasıyla gitti. Babası sordu:

“A yavrum, senden beklenmeyen bir iş. N' oldu ki sen de bağa gidiyorsun?”

“Yer deliğinden para çıkarmaya gidiyorum.”

Babası bir şey demeden gülümsedi. Kısaca, bağda toplandılar.

Bir gün Mirza Cevat baktı ki oğlu eteğinin altında bir balyoz getirip evin bir köşesine attı. Sordu:

“Yavrum, bunu ne yapacaksın?”

“İşte, yer kazmam lazım ki oradan para çıksın. Bu balyozla bağda kuyu kazıp, içinden para çıkaracağım.”

Mirza sordu:

“Yavrum, senin aklın yerinde mi?”

“Yapınca görürsün.”

Gece herkes uyuduktan sonra Ahmet balyozu alıp bağa gitti. Güneş çıkmaya yakın Mirza Cevat abdest için bahçeye çıktı, gördü ki oğlu kapının önünde beş metre derinliğinde bir kuyu kazmış. Yakına gidip baktı, içeride çalışıyor.

“A yavrum, boş yere bu zahmet neyine gerek, neden kendine eziyet ediyorsun?” dedi.

Oğlu cevap verdi:

“Adam, konuşma. Para çıkmasına az kaldı. Gecedен çok geçmiş mi?”

“Güneşin çıkmasına az var.”

“Peki, o zaman bu gecelik yeterlidir. Geri kalanı da yarına kalsın.”

Mirza Cevat oğlunun kafayı yediğine kesin inandı. Morali bozulmuş, kendi kendine konuşuyordu:

“Sevgili Allah’ım! Varım yoğum bir oğlum var, o da delirmiş! Maslahat senindir, Ya Rabbi!”

Bu şekilde birkaç gece birbiri ardınca Ahmet, millet uyuduktan sonra gidip bağda sabaha kadar çalıştı, güneş çıktığında ise gelip uyudu.

Epey zaman geçti, bir öğlen vakti Mirza Cevat, birkaç gün önce gittiği şehirden köye geldi. Ahmet yürüyerek gidip babasının kolundan tutarak kazdığı kuyunun yanına getirdi:

“Baba, görüyor musun?”

“Görüyorum oğul!”

“Bu nedir?”

“Ne olacak, kuyu!”

“Şimdi buraya gel! Bu incir ağacının dibindeki deliği de görüyor musun?”

“Görüyorum oğul, n’olsun?”

“N’olsun? A fakir adam! O kuyudan buraya kadar kanalizasyon kazmışım. Yine anlamıyor musun?”

“Yok, oğul. Bir şey anlıyorsam okuduğum beni çarpsın. N’olsun? Kapının ağzında bir kuyu kazıp, yerin altından da bir kanalizasyon kazıp gelip incir ağacının dibine çıkmışsın. Burada bir delik açmış o kanalizasyonla birleştirmişsin.”

“N’olsun? İşte o para deliği budur. Git annemi buraya çağır, o anlar.”

Mirza Cevat başını sallaya sallaya karısını getirdi. Ahmet annesinin kolundan çekip deliği gösterdi.

“Anne, görüyor musun?”

“Niye görmeyeyim yavrum! Elbette ki görüyorum.”

Annesi de oğlunun kazdığı yolları birer birer tanıdı.

Ahmet dedi:

“Anne! Bu gece ben kuyuya girerek kanalla incir ağacının dibine gelip bir mum yaktıktan sonra delikten dışarıya çıkaracağım. Sen git komşu kadınlarından birkaçına korkarak, *bizim incir ağacının dibinde ışık yanıyor* diye anlat. Ondan sonra gel, otur evinde, başka şeye karışma.”

Mirza Cevat sevinerek dedi:

“Aferin oğlum, yer deliğinden para çıktı. Çalışkan oğlum, gözü açık oğlum!”

Ahmet’in annesi gidip durumu birkaç komşuya anlattı. Bu komşudan o komşuya, Gülperi’den Hanperi’ye, Hanperi’den Şahperi’ye... Gece vakti Mirza Cevat’ın evinin bahçesi kadınlarla doldu.

Her gelen bakınca gerçekten incir ağacının dibinde ışık yandığını görüyordu ama kimse korkudan yakına gidemiyordu. Fatma teyze çok cesaretliydi, “Ben gidip bakarım.” dedi. Muma yaklaşır yaklaşmaz mum söndü. Geri dönüp milletin yanına geldikten sonra mum yine yandı. Artık incir ağacının yatır olmasına halkta şüphe kalmamıştı. Pirin (yatırın) methi bütün civar köylere, hatta şehre bile yayıldı. Ziyaretçiler gelmeye başladı. Kurbanlık koyun getirenler, para getirenler; börek, çörek getirenler, yatıra helva adak adayanlar ve başka adak getirenler... Kısaca Mirza Cevat’ın kapısı oldu han kapısı. Her gün en azından yirmi manat geliri vardı. Bazı günler gelir elli altmış manata çıkardı.

Ahmet dedi:

“Baba! Şimdi gördün mü yer deliğinden nasıl para çıkarmış? Şimdi sen dur burada, keyfine göre dinlen. Gelirin

elli manatı senin maaşın. Geri kalan paraların hepsi benim olacak. Şimdi bakayım Hacı Resul'ün oğlu gibi adamlar benim önümde nasıl duracaklar?"

O günden itibaren Şeyh Cevat yatırı şöhret buldu.

***

Bir gün sokakta gidiyordum. Bize doğru gelen bir faytonda bir delikanlı ve yanında başına minare yükseklikte fötr şapka koymuş sarı saçlı bir kız yanımdan rüzgâr gibi geçti. Arkadaşımdan onun kim olduğunu sordum.

"Buna *Mirza Cevat oğlu Ahmet* derler, yanındaki de metresidir."

TENKİT

Sabah saat ondu. *İftira* gazetesinin müdürü kendi bürosunda *İkbal*'in bir sayısını önüne koymuş okuyordu:

"Şimdi düşün! Üzgün bir hüznü beyit, bir kelimenin üzerinde bu sakın zamanla bitsin, sonra tantanalı başka bir kafiye bir beytin görkemli anlamına, ihtişamlı bir karar versin. Bütün şiir bir yandan veznin musiki dalgasına kendini teslim ederek dalgalanırken kafiyeler öteye beriye anlamlı uğultular, ruh okşar nağmeler serpsin. Sonra o şiirden bütün uyusuk teşbihleri, bütün o köhne cinasları çıkar..."

Müdürün bu sözlerden başı ağrıdığı için gazeteyi kenara attı. Biraz gerindi, esnedi, kalemi aldı, başka bir makale yazmak istedi; her ne kadar kendini zorladıysa da bir şey çıkmadı. Bu esnada odanın kapısı açılıp yazar Mirza Mahmut içeriye girerek yazılı bir sayfayı masanın üstüne bıraktı.

"Dün oynanan operetin tenkididir."

Tenkrit şöyleydi:

"Geçen cuma akşamı, ayın on ikisinde *Sail* derneğinin opera sanatçılarından Cibgir Herguşov tarafınca yeni kaleme alınmış *Göbeğin Ak Çökelek* adlı operet sahnelenmiştir. Opereti dinledikçe düşünceye dalıp diyorduk: 'Allah'ım, insanın insaftan, hayâdan, vicdandan ne kadar

uzak olması lazım ki, bahtsız halkın avamlığından istifade ederek tavuk gibi her gün bir operet yumurtlayıp sahneye koysunlar, halkın saçlarını tıraş edip kulaklarını kessinler.’ Operetin içeriği anlaşılrsa, ondan değil yazılar, hatta kalem ve kâğıt bile belki utanır. Onun için onu yazmaktan vazgeçip halkımızdan rica ediyoruz ki eğer kendi ailelerinin namuslarını korumak istiyorlarsa bir daha böyle yerlere ailelerini göndermesinler. Birinci perdeden sonra halkın operete nefreti belli oldu; tiyatrodan birer birer çıkıp sanatçılara söverek evlerine gitmeye başladılar. Üçüncü perde başlayınca tiyatronun yarısı boşalmıştı.

Sanatçıların oyunculuğu operetten daha kötüydü. Başrolü üstlenen Kudurganov Bey, sahnede yaptığı komikliklerle, sanatçılıktan habersiz basit biri olduğunu ispat etti. Böyle sanatçıların yeri soytarılar meclisidir; kutsal olan tiyatro sahnesi değil. Çok hayret vericidir ki *Sail* derneği böyle adamlara *birinci sanatçı* adı koymuş, ortaya çıkarıyor. Kadın rolünde olan Surahanski Bey’in bilmesi gerekir ki *adını* sanatçı, özellikle adını *opera sanatçısı* koyan adam sahnede oynamayı beceremese de, rolünün tamamını bilmesine bile, hiç olmazsa az çok okumayı becermesi lazım. Öyle görünüyor ki bu bey, musiki ilminin ne olduğunu şimdiye kadar duymamış. Eğer biz Surahanski’yi tanımasaydık, onun ya hamam tellağı veya mübaşir olduğundan şüphe ederdik. Okuması da kuyu dibindeki çırık sesine benziyordu. Diğer sanatçılar aynı şekilde rol bilmeyip gözlerini sufförün dudaklarına dikmişlerdi. Hayır kurumunun genel toplantısına benziyordu. İki kişi aynı şeyi söylemiyordu, herkes keyfinin istediğini okuyordu.

Üçüncü perdenin sonunu bekleyip tiyatrodan çıktık. Yol boyunca, bizimle birlikte çıkan adamların dilinden küfürden başka bir şey duymadık. Ümitvarız ki bundan son-

ra her bir şarlatan, adını besteci koyup, halkın alın teriyle kazandığı paraları ellerinden alıp ceplerini doldurmasınlar ve Herguşov gibi beyler gidip hovardalıktan, tellallıktan, helvacılıktan bir meslekle meşgul olup halkın yakasını bıraksınlar.”

Mirza Mahmut idareden çıkıp giderken yolda Herguşov’la karşılaştı:

“Selamünaleyküm.”

“Aleykümselam.”

“Mirza, böyle hızlı hızlı nereye gidiyorsun?”

“Eve gidiyorum, öğlen yemeğine.”

“Ölünü göreyim, iyi ki seninle karşılaştım. Buradan birlikte çıkıp doğruca lokantaya gideceğiz. Önce birkaç kadeh votka içeceğiz. Ardından lezzetli bir yemek... Dünkü tiyatro hakkında hâlâ bir şey yazmadın mı?”

“Evet... Hayır... Hâlâ bir şey yazmadım, akşam yazacağım.”

“Çok güzel! Ağzın tada gelir, daha tatlı yazarsın. Düşönüme gidelim!”

Mirza Mahmut, Herguşov’la lokantaya gitti. Orada Herguşov onu nasıl gerekiyorsa misafir edip rakıyla, şarapla layıkıyla doyurduktan sonra üç manat da avucuna koydu. Lokantadan çıkınca:

“Ölümü gör, güzel güzel yaz! Becerdiğin kadar övmen lazım.” dedi.

Mirza Mahmut opereti öveceğine söz verdi. Evine yakınlaşınca baktı ki başartist Kudurganov evin kapısında durmuş. Mirza Mahmut’u görür görmez ilerledi ve dedi:

“Ben de seni görmek istiyordum. Operet hakkında gazeteye bir şey verdin mi?”

Mirza Mahmut biraz durakladı:

“Yarın cumartesidir, gazete çıkmayacak. Aceleye ge-

rek yoktur.”

Kudurganov, Mirza Mahmut'un kolundan tutup:

“Mirza Mahmut!” dedi. “Beni kimse tanımasa da sen iyi tanıyorsun. Bana *Kudurganov* derler. Ben senin gözünün önünde rejisör Çulguduzov'a öyle bir tokat attım ki yarım saat kendine gelemedi. Beni iyi tanı! Allah'a yemin ederim ki eğer benim hakkımda ileri geri yazarsan, seni Çulguduzov'dan kötü duruma sokarım. Başının rahat olmasını istiyorsan bana dokunma!”

Mirza Mahmut, Kudurganov'u becerdiği yere kadar methedeceğine söz verdi ve bir şekilde elinden kurtulup evine geldi; karyolanın üstüne uzandı. Her ne kadar uğraşıyorsa da gözüne uyku girmedi. Bu durumdayken baktı ki kapıyı çalıyorlar. Mirza Mahmut başını kaldırıp seslendi:

“Kimsin? Buyur!”

Kapı açılıp kadın rollerini ifa eden Surahanski girdi içeriye:

“Selamünaleyküm! Mirza, galiba uyumuştun, seni rahatsız ettim.”

“Yok yok, uyumamıştım. Yemekten sonra biraz ağırlık çökmüştü, biraz uzandım. Buyur otur.”

Surahanski oturdu, sordu:

“Söyle bakayım, bana çok sövdün mü?”

Mirza henüz bir şey yazmadığını, bu gece yazıp sabahleyin idareye vereceğini söyledi.

Surahanski dedi:

“Mirza Mahmut, sen gazetede bana sövecek misin, beni övecek misin; o senin işindir. Benim içim rahat ki sen bana sövemeyeceksin. Çünkü benim gibi bir sesle okuyan ve benim gibi bir sanatçı şimdiye kadar dünyaya gelmedi. Kim isterse buyursun, okuyalım. İşte yüz yüzeysen sana soruyorum: Benim gibi oynamaya kimin hüneri var? Han-

gi meşhur sanatçı, Karyağdıoğlu'ndan başlayarak, benim gibi zengule makamında okuyabilir? Yazarken insafli davranacağından şüphem yok. Ben hiçbir zaman sana demem ki beni methet! Böyle bir rica bana ancak eksiklik getirip benim şanıma dokunur. Buraya gelmekte benim meramım başkaydı. Tam bir yıl önce benden elli manat borç para almıştın. O parayı ne zaman vereceğini bilmek isterim. Yarın hazırlayıp vermeni rica ediyorum.”

Mirza Mahmut bir şekilde hazırlayıp vereceğine söz verdi. Surahanski kalkıp tokalaştı ve şöyle dedi:

“Allah'a ısmarladık Mirza Mahmut, tekrar rica ediyorum; parayı bulmaya çalış, bu işi hallet; çok lazımdır. Yoksa istemezdim. Allah'a ısmarladık, operet hakkında da ne istersen yazarsın, sen bilirsin.”

Surahanski gitti. Mirza Mahmut yarın cumartesi olduğu için çok sevindi, gazete çıkmayacaktı; tenkidi bir şekilde değiştirmek mümkündü. Surahanski'nin de sözüne gü-lüp kendi kendine mırıldandı: “Ölünü göreyim, bir yıl daha benden para istemeyeceksin. Ne zaman bana işin düşerse bu borç meselesini ortaya atıyorsun.”

Bir yandan öğlen yemeği ve üç manat nakit, bir yandan dövülme korkusu, bir yandan elli manat borcun istenilmesi Mirza Mahmut'u tenkidi değiştirmeye mecbur etti. Sabah erkenden idareye gelip dizgiciden henüz tenkidin hazırlanmadığını öğrendi. Eski yazdığını alıp farklı bir sayfa kâğıt vererek:

“Bunu diz!” dedi.

Cumartesi günü *İftira* gazetesinde operet hakkında şöyle bir tenkit yayımlanmıştı:

TİYATRO VE MUSİKİ

“Göbeğin Ak Çökelek”

Geçen cuma akşamı çok güzel bir seyre nail olduk. O gece *Sail* derneğinin opera sanatçıları tarafından bizim millî bestecimiz Sayın Cibgir Bey Herguşov’un yeni kalemeye aldığı üç perdeli “Göbeğin Ak Çökelek” adlı opereti sahnelenmişti.

Operetin içeriğini yazmaktan vazgeçip, görmeyen herkese bu güzel opereti kesinlikle gidip görmelerini tavsiye ediyoruz.

“Şeniden key buved manendi diden!”

Bunu diyebiliriz ki, opereti seyrettikçe millî tiyatromuzun, millî musikimizin geliştiğini görüp yürekten seviyoruz. Yaşasın millî opera! Yaşasın millî bestecimiz Sayın Herguşov! Opereti daha da güzelleştiren, heves ve beceriyle oynamalarıydı. Halkın operetten memnuniyeti öyle bir seviyedeydi ki eğer sanatçılar aynı opereti aynı gece tekrar etseydiler, kesin herkes oturup yeniden sevinçle izlerdi.

Sanatçılardan halkın dikkatini çeken, şüphe yok ki

7. Duymak nere, görmek nere...

sahnemizin süsü ve kıvancı olan Sayın Kudurganov’du. Sanatçının her bir hareketi halk tarafından ciddi alkışlanıyordu. Öyle ki yüzünü sevgilisine çevirip şu sözleri okuyordu:

“Göbeğin ak çökelek,
Görmüşem düğmeleme!
Di goy, di goy,
Di goy, meni yâr öldürsün;
Gözleri humar öldürsün,
İhtiyarı var, öldürsün.”

Tiyatroya bir gürültü düştü ki az kalsın duvarlar yıkılıp dökülecekti. Halkın içinden Bakkal Kerim, Çakal Rahim, Sakal Selim öyle alkış çalıyorlardı ki sonunda üçünün de kalbi dayanamayıp bayıldılar Onları faytona koyup evlerine götürdüler.

Biz şimdiye kadar sahnelerde çok operalar ve operetler görmüşüz ve meşhur sanatçıları dinlemişiz. Ama içtenlikle söyleyebiliriz ki kadın rolleri ifa eden Sayın Surahanski’nin sesi gibi bir sesi sahnede, hatta Rus sahnesinde de duymamıştık. Bu sanatçının okuması oynamasından, oynaması okumasından geri kalmaz.

Tiyatrodan çıkıp eve döndüğümüz zaman halktan şu sözleri duyardık: “Acaba Kudurganov’suz ve Surahanski’siz tiyatroya gitmenin bir tadı olur mu? Gerçekten bu iki varlık tiyatromuzun süsleridir. Geri kalan sanatçıların hepsi rollerinin gereğini yerine getirdiler. Hepsi övülmeye layıktır.”

Tenkidi bitirirken *Sail* derneğinden böyle operetlerin sık sık sahnelenmesini bekliyoruz ve Sayın Herguşov’dan da bundan güzel sınıflandırmalar yapıp sahnemizi süslemesini ümit ediyoruz.

AÇLIKTAN DOKTOR

Şuşa ve Erivan arasında kalan bir kazaya *Zengezur* kazası diyorlar. Bu kazanın çoğu yeri dağlıktır ve halkı da Kürtlerdir. Halkın mesleği hayvancılıktır; süt, yağ, peynir satarak geçimlerini sağlamaktadır. Yılın sekiz ayında Zengezur'un yollarını kar kaplar, gidiş gelişler kesilir. Ancak dört ay yollar şenlik olur. Ovadaki Terekemeler koyunlarını oraya, yaylaya götürürler. Ticaret yapanlar bölük bölük gelip Kürtlerden yağ, deri peyniri, yün alıp satmak için Karabağ'a getirirler. Kürtler de aynı şekilde gelip şehirden kendileri için kış hazırlığı yaparlar.

Kürtler dünyadan uzak bir yerde yaşadıklarından paraya değer vermezler ve paranın hesabını da bilmezler. Özellikle kadınları... Yağı, peyniri ucuz fiyatla verip karşılığında sabun, ayna, sakız gibi şeyler alırlar. Bundan dolayıdır ki oraya yağ, peynir almaya gidenler, atlarına ayna, yüksük, ucuz yüzük, sakız gibi çeşitli şeyler yükleyip yola düşerler ve döndüğü zaman bir at yükü enfes, kehribar gibi yağ getirirler.

Bu satırları tüccarlarımızın bilgisi olsun diye yazıp asıl konuya geçiyorum. Bir gün mayıs ayının ortalarında iki arkadaş -ben ve *Kerbelayi Muhammed*- yağ almak niyetiyle bir miktar çerçi malı alıp Zengezur'a doğru yola

çıkıktık. Turşsu denilen bir yere vardığımızda açlık bize gelip geldi. Etrafa bakıp bir ev karartısı bile görmedik. "Allah'a sığınırız." deyip bir miktar daha yol gittik. Zarıslı köyüne yetişince baktık ki köyün etrafına Terekeme göçü yerleşmiş. Göçe doğru yürüyerek biraz ekmek, süt istedik. Çitin önünde dinlenmek için uzanmış bir oğlan başını kaldırıp dedi:

"Babam, geçin gidin! Hiçbir şeyimiz yoktur. Sizin gibi çerçiden her gün binlercesi gelip göçün yanından geçiyor. Her birisine bir kâse süt versek, kendimiz aç kalırız."

Bu esnada yaşlı bir adam ellerini o tarafa bu tarafa sürterek çitten çıktı. Baktım ki adamın gözleri görmüyor, sohbetin konusunu değiştirip sordum:

"Amca, çoktan beri mi gözlerin görmüyor?"

"Yavrum, iki aydan biraz fazla olur! Malumdur ki çıplak tedbirli olur, özellikle de karnında davul ters çalınır sa... (açlık için kullanılan bir tabir)"

Kerbelayi Muhammed'i çağırdım.

"Kerbelayi Muhammed, sen doktorluğunu burada göstermeyip nerede göstereceksin? Gel, amcanın gözlerine bak."

Kerbelayi Muhammed attan inip yaşlı adamın karşısında durdu ve maharetli doktor gibi gözlerine bakmaya başladı.

Genç çocuk yerinden hızla sıçrayıp Kerbelayı Muhammed'e bakarak:

"A kurbanı olduğum, sen doktor musun?" diye sordu.

Kerbelayi Muhammed'den önce ben cevap verdim:

"Evet, çok ünlü bir göz doktorudur. Böyle doktor değil Avrupa'da, İran'da bile bulunmaz."

Çocuk, davranışından dolayı bizden özür dileyip gitti çitin yanına. Sonra çitten bir tane yüzü kapalı gelin çıkıp

çitin yanında ateş yakarak suyla dolu siyah bir ibriği ocağın üstüne koydu. Malum oldu ki bizim için çay hazırlıyor.

Doktorun geldiğini duyan göçerlerin hepsi bizim başımıza toplandı. Kerbelayı Muhammed dikkatle yaşlı adamın gözlerine bakıp dedi:

“İnşallah, çok çabuk gözleri açılır ama bir miktar siyah koyun kuyruğu lazım.”

Genç çocuk, çobanı çağırıp siyah bir koç kesmesini söyledi. Çoban gitti. Kerbelayı Muhammed bana dedi:

“Sen de git, benim dediğim bitkilerden topla getir!”

“Buyur!”

“Git, bir miktar balık otu, bir miktar yeşil ağaç yaprağı getir.”

“Baş üste!” deyip koştum ovaya ve elime geçirdiğim otlardan bir demet toplayıp getirdim. Kerbelayı Muhammed bana bir havan verip otları bir parça kuyrukla ezdikten sonra hurcundan bir miktar da sakız çıkarıp attı havanın içine ve tamamen ezmemi emretti.

Malzemeler tamamen ezildikten sonra Kerbelayı Muhammed onu bir parça bezin üstüne yakıp yapıştırdı yaşlı adamın başına ve gözleri açılincaya kadar el sürmemelerini tembih etti.

Önce bize çay verdiler. Üstüne siyah koyunun kebabından doyuncaya kadar yiyip bir parça eti de yol azığı olarak alıp atlara bindik.

Yol boyu Kerbelayı Muhammed’in doktorluğundan ve benim çalışkanlığımdan konuşup gülüyorduk.

***

Bu olayın üstünden iki buçuk ay geçti. Kürtlerle alış-verişimizi bitirip dönüyorduk.

Aynı yere yine yolumuz düştü. Yakınlaşınca evin kenarında bir sürü koyun ve koyunların yanında elinde değnek olan yaşlı bir adam gördük. Bu yaşlı adam bizim tedavi ettiğimize benziyordu. Ama gözleri açıktı. Adamın gözlerinin açılmasına çok hayret etik. Kerbelayı Muhammed atını ileriye sürerek dedi:

“Amca, selamünaleyküm! Allah’a şükürler olsun, gözlerin açılmıştır.”

Adam başını kaldırdı:

“Oğul, kimsin?”

“Ben senin gözlerini tedavi eden doktorum.”

Sanki dünyalar yaşlı adamın oldu:

“Babam sana kurban olsun a doktor, annem sana kurban olsun a doktor! İyi ki buraya geldin. Yolunun bir daha buraya düşmesi için gece gündüz dua ediyordum. Buyurun, eve gidelim!”

Kerbelayı Muhammed gitmek istemedi. Yaşlı adam ısrarla bizi evine götürdü, layıkıyla misafir etti. Semiz bir koyun hediye etti ve geceleyin de misafir etti.

Akşam halk başımıza toplandı. Herkes bir şekilde Kerbelayı Muhammed’in doktorluğunu methediyordu. Kerbelayı de kendisini çekip oturmuş, İran şahının annesinin gözlerini tedavi ettiğinden söz ediyordu.

Ben de onun konuşmalarını tasdik ediyordum. Uzun sohbetten sonra yaşlı adamın oğlu dedi:

“Doktor, Allah senin babana rahmet etsin, seni bu halka çok görmesin! Sen benim babamın gözlerini iyileştirdin. Ama bir derdimiz var. Babamın başına yapıştırdığın

merhem kopmuyor. Nasıl yapalım?”

Adamın kalpağını kaldırıncı sakızın tamamen başına sıvandığını ve tüylerinin bezi delerek dışarıya çıktığını gördük. Kerbelayı sıcak su isteyip merhemi ıslattı. Sakız sıcak suda eriyip daha sağlam yapıştı. Baktık ki hiçbir çare yoktur. Bez adamın başından kopmayacak. Kerbelayı dedi:

“Bu ilacın başında kalmasının sakıncası yoktur. Bir müddet kaldıktan sonra kendisi kopup düşecek.”

Herkesten “Allah babanıza rahmet etsin.” sözünü duyduktan sonra atlarımıza binip yola koyulduk.

ŞEYH ŞABAN

“Şeyh Şaban’ı siz tanıyor musunuz?”

“Hayır!”

“Yazık, yüzlerce kez yazık!”

Ben yolun kenarında mahalle camisinin önünde oturup ayakkabı tamirciliği yapan Şaban’ı diyorum. Yağmur yağınca selin getirdiği eski ayakkabıları, çizmeleri, çarık-ları toplayıp kalıba koyarak yamadıktan sonra ucuz fiyata; çiftini bir abbasiden, altı şahiden satardı. Fakir fukaranın ayakkabılarının hepsi ancak Şeyh Şaban’ın işi olurdu.

Galiba yavaş yavaş hatırlıyorsunuz. Bir düğün, bir taziye Şeyh Şaban’sız geçmezdi. Şeyh Şaban cenazenin önünde “*la havle vela kuvvete*” deyince sesi şehrin diğer kapısından duyulurdu. Her sabah erkenden kalkıp sabah namazını camide kıldıktan sonra yerinde oturup işiyle ilgilenirdi. Öğlen ve akşam ezanını okumayı da kendisine görev bilirdi. Şeyh Şaban’ın ezan okumaya bir ücret aldığını düşünmeyin. Hayır, estağfurullah! Ezan okumayı sevap bilirdi ve ecrini kıyamette Allah’tan bekliyordu.

Şeyh Şaban kısa boylu, uzun sakallı bir adamdı. Baharda, yaz aylarında cübbe giyerdi ve kışın omzuna bir Horasan kürkü atardı. Bir adam, *ben Şeyh Şaban’ın sakalını zerrece beyazlaşmış görmüşüm* diyemezdi. Şeyh Şaban hiç

öyle bir adam değildi. Otuz yıl bir cübbeyle gezmeyi, kırk yıl bir kürke sarılmayı kabul ederdi ama sakalına boya ve kınadan yokluk göstermezdi.

Boya ve kınayı da her zaman aktar *Kerbelayi Maksut'tan alırdı. Her adamın sattığı kınayı beğenmezdi. Yeri geldiğinde, Kerbelayı Maksut'un kınası bütün İran'da bulunmaz derdi. Baksana, Kadı Efendi bile onun kınasını kullanıyor* ve bu delilinin karşında hiçbir delil getirilemezdi. Yemek içmekte de aynı şekilde Şeyh Şaban kendisine yokluk göstermezdi.

Yılın büyük kısmında düğünlerde, taziyelerde pilav yerd. Fakat pilav olmayan günü de karısının ona etli yemek pişirmesi için bir Abbasilik et alıp eve gönderirdi. Şeyh Şaban eti de kasaptan almazdı. Kasapbaşı İmamalı'nın müşterisiydi. Veresiye et alıp eline para geçtikçe hesaplaşırdı. Üstelik eline geçtikçe akşamları kavun, karpuz, üzüm alıp kendisi cübbesinin altında eve getirirdi.

Şeyh Şaban, böyle Şeyh Şaban'dı.

Şeyh Şaban'ın karısı Gülsüm teyze de mahallede meşhurdu; çünkü güzel eğlence tertiplerdi, çöpçatanlık ederdi, nohut falı açardı ve hacamat yapardı; boğaz sıkardı, sadece şehirden değil, hatta civar köylerden bile boğazlarında çöp kalan çocukları doğrudan Gülsüm teyzenin yanına getiriyorlardı. Gülsüm teyze çocuğun ağzını eliyle kapatıp, yüzünden üflerdi; sonra parmağını çocuğun ağzına sokup muşmula çekirdeği, erik çekirdeği, kömür kırıntısı ne varsa çıkarırdı.

Bir keresinde Şeyh Şaban'ın çitinin yanından geçiyordum, baktım bahçede bir adamı yere uzatmış, boğazına bir ip geçirip, ipin bir ucunu da ağaca bağlamıştı. Uzananın yanında birkaç adam ve Gülsüm teyze de yüzü kapalı durmuştu. Bir baktım adamlardan ikisi uzananın ayakların-

dan tutmuş, var güçleriyle çekiyorlar; bunun boynu öyle bir şakladı ki sanki büyük bir ağaç dalı kırıldı. Hemen ipi boğazından açtılar. Kalktı ayağa, elini cebine sokup sonra cebinden çıkartarak Gülsüm teyzeye doğru uzattı. Anladım ki para verdi. Adamlar bahçeden çıkınca birine yaklaşip dedim:

“Bu ne hâldir?”

Dedi:

“Bu adamın boynuna kıymık girmişti. Allah imanını kâmil etsin, Gülsüm teyze iyileştirdi.”

Gülsüm teyze de böyle Gülsüm teyzeydi.

Şeyh Şaban'ın yaşı altmışı geçmişti. Gülsüm teyzenin yaşı elli beşine yaklaşıyordu. Bu iki karı kocanın birbirlerine olan sevgisi dillerde söyleniyordu. Her sabah Gülsüm teyze, Şeyh Şaban'dan erken uyanır, yerinden kalkıp semaveri hazırlardı. Semaver kaynayınca hemen odanın ortasına rengârenk, her iki tarafına “meclis arast” yazılı bez bir sofra açıp peynir, ekmek ne varsa sofraya koyup kocasını uyandırır.

“A herif, artık uyansana, ezanın zamanı geçiyor.”

“Hemen kalkıyorum, çay hazır mı?”

“Elbette hazır. Sen bilmiyor musun ben çayı demlemeden seni uyandırmam?”

Şeyh Şaban karısının âdetini bildiği hâlde her sabah ona bu soruyu sorardı. Çünkü karısının cevabı onun hoşuna gidiyordu ve kalben onu böylesine düşünen karısı olduğu için övünüyordu. Şeyh Şaban acele abdestini alıp iki bardak çay içtikten sonra kalkardı ayağa. Karısı da hemen kalkıp kocasının ayakbalarını hazırlar, cübbesini veya kürkünü omzuna atıp bahçe kapısına kadar geçirerek dönerdi odaya. Her cuma akşamı Şeyh'in sakalına kına yakar, ceviz yaprağı yapıştırır ve babasının evinden getirdiği kına

beziyle bağlardı ve gece yarısı onu hamama gönderirdi. Onun için Şeyh Şaban'ın sakalı her zaman siyah inci gibi olurdu. Kendisi de genç delikanlıya benzerdi.

Şeyh Şaban'ın babası ayakkabıcıydı. Kendisi de bir müddet babasının dükkânında ayakkabıcılık yapmış, sonunda mesleğini unutup birkaç başıboş arkadaş bulurak cahilliğe başlamıştı; düğünlerde, herkesten güzel oynayan kimdi?

“Ayakkabıcının oğlu Şaban.”

Kumarcular arasında cesaretli, aşık atan kimdi?

“Ayakkabıcının oğlu Şaban.”

Her yıl muharrem ayında mahalle grubunun başını kim çekerdi?

“Ayakkabıcının oğlu Şaban.”

Özür dilerim, ben sizin gözlerinizde soru işareti görüyorum, sanki siz soruyorsunuz: Acaba, bu genç başıboşsa, peki bu nereden para kazanıyordu ki düğünlerde, kumarda, seyahatlerde harcıyordu? Ben de size soruyorum:

“Peki, Serkiz Hoca'nın evi soyuldu, yüz top ipeği gitti, o ipeğin parası n'oldu? Hacı Gaffar'ın dükkânı soyuldu, on beş bin manatlık malı gitti, o malın parası kimin cebine doldu? Baron Arakel'in dükkânından giden on bin manatlık mücevherata ne oldu?”

Kısaca arz ettim, gelir yolu bir değildi, beş değildi; bu evleri, dükkânları soyanların hepsinin başı ayakkabıcı oğlu Şaban'dı. Şeyh Şaban gençliğinde mahalle çocuklarının arasında çok yakışıklı sayılırdı. Kendi anlatırdı, muharrem ayında başı açık, grubun önünde çarşıda giderken “Haydar!” deyip başını sallayınca saçları yüzüne dökülürdü, evlerden bakan bütün kadınların, gelinlerin, kızların akılları başlarından giderdi. Bu durumu ona komşusu Zehirci Melek nine gelip anlatırdı.

Şaban bir gün evde oturmuştu. Melek nine içeriye girdi.

“Selamünaleyküm!”

“Aleykümselam! Melek nine, otur bakalım.”

Melek nine eğilip, önce ellerini yere koyduktan sonra “ah, vah” edip kıcını yere koydu. Biraz nefeslendikten sonra yüzünü Şaban'a çevirdi:

“Kurban olduğum, beni ne yapacaktın?”

“Dinlen, konuşuruz, böyle yorulduğuna göre galiba uzaktan geliyorsun.”

“Evet, kurban olduğum! Zeynel Bey'in evinde taziyedeydim. Eve döndüğümde torunum Şaban amcam seni çağırıyor deyince ben de dinlenmeden buraya geldim; ne var, hayr'ola?”

“Doğrudur, zehirciyi kötü şeye çağırırlar ama ben seni gerçekten hayırlı bir iş için çağırdım. Seni bir yere göndereceğim. Meşhedi Mehmet Veli'nin kızını gidip bana isteyeceksin.”

“Giderim, ayağının altında öleyim, ya kızı vermezse?”

“Niçin vermesin ki? Kimin ne haddi var bana kız vermesin? Çarşının içinde babasının dükkânını ateşe vereceğimi bilmiyor mu?”

Şaban burada durup biraz düşündükten sonra dedi:

“Sen kızın babasına hiçbir söz deme, canı çıksın. Konuşursan, o ileri geri söyler, ben de biliyorsun ki dilimin, ağzımın sahibi değilim. Sonra bakarsın huzursuzluk çıkmış. Sen kızın kendisiyle konuş. Razı olursa, gel bana haber ver. Artık senin işin olmasın. Harçlık da istiyor musun?”

Melek nine bir üçlük alıp cebine koyarken:

“Kızın ne sözü olacak?” dedi. “Şehirde sana bağlanmayan kız yoktur. Hele sevin sin ki senin gibi bir delikanlı onu istiyor, kızın diyecek hiçbir sözü olmaz.”

“Sözü olmazsa iş de düzelir. Sen durma, git.”

Melek nine önce dizüstü çöküp sonra zorla ayağa kalkarak yola düştü.

***

Baharın son aylarının güzel gecelerinden biriydi. Doğudan esen hafif rüzgâr; güllerin, çiçeklerin, ağaçların ve yapraklarının arasından âşık ve maşukların yüreklerini coşturan bir makam meydana getirmişti. Gökyüzünde yıldızlar da sanki birbirleriyle muhabbetten dem vuruyorlardı. Dolunay, bunların arasında aheste aheste şaşkın gezerek dünyayı seyrediyordu. Bülbüller yanık nağmelerle yürek dertlerini güllere söylüyorlardı. Şehir uyumuştur. Sadece şehir bekçiliği yapan horozlar birbirlerine uyanık olduklarını haber veriyorlardı.

Bu gece iki adamın uykusu gelmiyordu. Bunların biri ayakkabıcı Meşhedi Mehmet Veli'nin genç kızı Gülsüm'dü. Diğerinin de kim olduğunu ben söylemesem bile anlarlar. Gündüzden Şaban ona, gece “*Hazır olsun, gelip onu götürreceğim.*” diye haber göndermişti. Onun için Gülsüm'ün yatağına sanki ateş düşmüştü. Yılan sokmuş gibi kıvranıyordu ve sözleşilmiş zamanı bekliyordu.

Okurlar soruyorlar ki: “Yahu Gülsüm'ü Şaban nerede görmüş ki ona böyle bağlanmış?”

Yukarıda Şaban'ın babasının ayakkabıcı olduğundan söz edilmişti. Gülsüm'ün babası ile ortak olduğundan, oğlu Şaban çocukluğunda sık sık Meşhedi Mehmet Veli'nin evine giderdi. Gülsüm de çocuk olduğu için ondan kaçmazdı.

Meşhedi Mehmet Veli her zaman Şaban'a:

“İyi ayakkabıcı ol, ben de kızımı sana vereyim!” derdi.

Şaban utanarak başını aşağıya eğerek, bir şey demezdi. Çocukluktan bunların kalbine bir sevgi tohumu düşmüş, gittikçe kök salıp yeşermekteydi. Gülsüm on yaşına geldikten sonra babası ona Şaban'la görüşmeyi yasakladı. O günden beri Şaban onu görmüyordu ama gece gündüz bir an olsun unutamıyordu. Gülsüm'ün babasının onu Şaban'a vermek düşüncesi vardı ama Şaban ayakkabıcılığı unutup hırsızlığa, kumara ve başka kötü işlere başladığı günden itibaren Meşhedi Mehmet Veli'nin düşüncesi değişti. “Kızımı param parça edip köpeklere atarım ama Şaban'a vermem.” derdi.

Babasının bu kararı Gülsüm'ü çok etkilemişti. Zavallı kız her gün mum gibi eriyordu. Meşhedi Mehmet Veli, kızının hastalığını basit bilip ona elinden gelen tedaviyi yapıyordu. Şaban, Zehirci Melek nineyi Gülsüm'ün yanına göndermeden önce söz vermişti ki eğer Gülsüm onun hanımı olursa, o da kötü işlerden el çekip ticarete başlayacak.

Gece, yarıyı geçmişti. Kararlaştırılmış ıslık sesi Gülsüm'ün kulağına geldi. Gülsüm hızla başını yastıktan kaldırıp ayağa kalktı. Bir babasının yattığı tarafa kulak verdi, bir annesinin yattığı tarafa baktı; her ikisi de derin uykuya dalmışlardı. Gülsüm, annesinin üstünden yavaşça yorganı kaldırıp onun göğsünden öptü. Gülsüm'ün gözlerinden iki damla yaş annesinin göğsüne düşüyse de kadın uyanmadı. Yine annesinin üstünü örtüp çarşafını aldı (elbiselerini akşam çıkarmamıştı). Kapıya doğru gitti. Kapıyı yavaşça açıp çıktı bahçeye ve serin havayı içine çekip boşalttı. Etrafına göz gezdirip önce ayrıldığı evlerine bir baktı. Sonra gözlerini bahçeye çevirerek kendi elleriyle dikip büyüttüğü güllere kalben veda etti. Yeni açmış güller rüzgârın esmesiyle inip kalktıkça Gülsüm'ün vedasına cevaben “Git, Allah senin bahtını açık etsin!” diyorlardı. Gülsüm bahçe ka-

pısını açtı, kapının arkasında bekleyen Şaban'la kucaklaşıp görüşükten sonra âşık ve maşuk el ele verip yola düştüler.

Sabahleyin Mehdi Bey'in evinde büyük izdiham vardı. Çünkü Şaban, Gülsüm'ü onun evine getirmişti. Komşulardan birkaç adam bir tarafta oturmuşlardı. Meşhedi Mehmet Veli, elinde büyük bir ağaç, kapıda durmuş öfkeyle bağırıyordu: "Benim namusumla oynayan kızımı parçalayacağım." İki adam onu zorla tutuyorlardı. Gülsüm yüzü kapalı hâlde bir köşede, başında çarşaf oturmuştu. Kadı ve polis müdürü onunla karşılıklı oturmuş, soru soruyorlardı. Kadı:

"Kızım, sen kimseden korkma. Kimse sana bir fiske vurmaya cesaret edemez. Eğer Şaban seni zorla getirmişse, söyle ki ona divan üyeleri gerekli cezayı versinler ve seni de hemen verelim, baban götürsün evine!"

Polis müdürü de aynı şekilde Kadı'nın sözlerini onaylayarak:

"Gerçek şudur ki zorla kız kaçırmanın yasalara göre büyük cezası vardır." diyordu.

Her ne kadar Gülsüm'ü konuşturmak istedilerse de utandığından konuşmuyordu. Sonunda polis müdürü dedi:

"Görünen o ki bu kız babasıyla gitmek istiyor ve zorla getirildiğini söylemeye korkuyor."

Gülsüm bu sözü duyunca konuşmaya başladı ve:

"Kimse beni zorla getirmedi. Ben kendi isteğimle geldim." dedi.

Gülsüm bu sözü üç kere tekrar ettikten sonra kadı ve polis müdürünün çıkıp gitmekten başka çareleri kalmadı. Meşhedi Mehmet Veli'yi de zorla kendi evine götürdüler. Aynı gün nikâh kıydıktan sonra Gülsüm'ü götürüp Şaban'ın evine bıraktılar. Şaban kendisine söz verdiği gibi Gülsüm onun evine geldikten sonra bütün kötü işlerden el

çekip bir dükkân açtı ve ayakkabı derisi ticaretine başladı. Bir iki ay sonra kayınbabasıyla barışmanın yolunu arıyordu. Çünkü Gülsüm de annesini çok özlemişti. Ama görüşmek mümkün olmuyordu. Şaban gidip kadıdan Meşhedi Mehmet Veli'yle onu barıştırmasını rica etti. Kadı ise cuma akşamına söz verdi. Çarşamba günü kadı, kasten Meşhedi Mehmet Veli'nin dükkânına gidip önce kendisi için bir çift ayakkabı siparişi verdi ve sohbet esnasında dedi:

"Yarın, akşam ezanına iki saat kala size geleceğim. Ama kendimle birlikte de birkaç misafir getireceğim."

"Bütün şehri getirsen Kadı hazretleri, gözüm üste yeriniz var. Şüphesiz Meşhedi Mehmet Veli kızımın isteğini anladı ve çok fazla da övündü ki Kadı gibi biri Şaban'ı onun ayağına getirecek. İçinden diyordu: *"Elbette er geç olacaktı. Bir kız bir oğlanın kısmetidir. Kadı gibi bir şahsın bana gönül koymasına ne gerek var?"*

Kadı, Meşhedi'yle ayrılırken dedi:

"Meşhedi; limon, reçel, elbette unutmayasın. Yarın çayın her konuda tatlı olması gerek."

"Başım gözüm üstüne, istersen sanatçı da getireyim."

Kadı bu söze gülerek:

"Fena olmaz!" dedi. "Sanatçı sadece kadılar için yaratılmış. Kısaca yarın akşam sana misafir olacağız, Allaha ısmarladık."

"Şeref verdin, göz üstüne geldin."

Cuma akşamı belirlenen zamanda Meşhedi Mehmet Veli semaverî ağacın altında yakıp, yeşil otların üstüne serilmiş sofrada reçel ve doğranmış limonu hazırlamış, kendisi de semaverin yanında dizlerinin üstüne oturmuş bardakları temizliyordu.

Bu esnada Kadı iki tane imamla ve birkaç tane yaşlıyla teşrif etti. Gelen misafirlerin arasında Şaban da var-

dı. Misafirler birer birer selam verip oturdular. Ama Şaban herkesten arkada, başını aşağıya eğip duruyordu. Kadı, Meşhedi Mehmet Veli'ye dönerek bir nutuk çekti:

“Meşhedi, Müslümanların güzel bir âdeti var. Bir adam, bakıyorsun başka bir adamı öldürüyor. Sonra o katil gelip öldürülenin evine girip af dilerse, onun suçunu bağışlarlar. Sen böyle hesap et ki bu çocuk sana çok değerli olan bir varlığın katilidir. Şimdi biz onu senin huzuruna getirmişiz. Bizim hatırımız için bunun hatasından vazgeçmen lazım. Doğrudur, bu çok kötü bir iş yapmış. Senin adına dokunmuş ama sen de genç olmuştun ve iyi bilirsin ki gencin aklı noksan olur; bundan dolayı bunun gençliğini düşünüp hatasını affedeceksin. Ta ki bu, bugünden sonra sana oğul olsun. Senin kızın da bunun evindedir. Senin ve annesinin her zaman hasretini çekiyor. Bari ona acı; Atasözüdür; *‘İnsan evladının etini yese de kemiklerini atmaz.’*”

Diğer misafirler de aynı şekilde Meşhedi Veli'yi ses kalabalığına getirip Şaban'ı ortaya çektiler. Şaban öne çıkıp kayınbabasının elini öptü, misafirler de Meşhedi Mehmet Veli'yi Şaban'ın yüzünden öpmeye zorladılar.

Barışma töreni bittikten sonra misafirler çay içmeye başladılar. Çay içerken Kadı; büyüğün küçüğe sevgisi, küçüğün büyüğe saygısı hakkında uzun bir konuşma yapıp vaaz verdi. Ezan okununca misafirler kalkıp birer birer Meşhedi Mehmet Veli'yle tokalaşarak “Allah sizin hısnınızın sonuna kadar daim etsin.” deyip gittiler.

Gelecek cuma akşamı Meşhedi Mehmet Veli'nin evinde büyük bir ziyafet vardı. Meşhedi, kızını ve damadını kalabalık bir toplulukla ayaklarının alışması için akşam yemeğine davet etmişti. Şaban erkekler meclisine girip selam vererek kapının önünde oturdu. Gülsüm, kadınların olduğu odaya geçerek kapıda annesiyle uzun uzadıya sarı-

lıp görüştü. Anne kız sevinçlerinden ağladılar. Genç kızlar Gülsüm'ün etrafını sarıp her biri bir çeşit soru soruyordu. Zavallı hangisinin sorusuna cevap vereceğini bilmiyordu. Akşamdan birkaç saat geçtikten sonra bir tepside bir adet altın saat getirip Şaban'ın önüne koydular. Misafirler kalkıp gittiler. Birkaç gün sonra âdete göre Şaban da bir ziyafet düzenleyip kayınbabasıyla kaynanasını misafiriğe davet edip elli manat kadar da masraf yaptı.

O günden sonra hısımlar birbirinin evlerine gidip gelmeye başladılar. Şaban'ın ticareti iyi gidiyordu. Geçmişte o delikanlı olarak bilindiği için ayakkabıcıların hepsi deriyi ondan alıyorlardı. Bundan dolayı da diğer dericilerin işleri kesattı. Şaban'ın ticaretinin düzelmesi, herkesten fazla deri satıcısı Salman'ı etkiliyordu. Salman'ın gece gündüz düşüncesi Şaban'ı yıkmaktı. Ama korkusundan bir şey yapamıyordu. Sonunda devam edemeyip, halk çarşıdan evlerine çekildikten sonra dükkânı kapatarak doğruca polis müdürünün evine gitti. Polis müdürü birkaç misafiriyle oturmuş, kumar oynuyordu. Hizmetli içeri girip bir adamın kapıda beklediğini, müdürü görmesi gerektiğini, çok önemli bilgiler arz edeceğini söylediğini haber verdi. Sanki müdürün başından bir tas sıcak su döktüler.

“Bu insafsızlar bir dakika adama rahatlık vermezler mi? Polis memuru da insan gibi dinlenemez mi? Her kimse, çağır gelsin içeriye!”

Hizmetli çıktı, birkaç dakika sonra kapı açıldı; uzun boylu, siyah sakallı, saçlarının ortası kesilmiş biri kapıda peyda oldu. Müdür yerinden kalkmadan sinirli bir şekilde Salman'a dönerek sordu:

“Ne var, ne istiyorsun?”

“Beyim, arzım yalnız size özeldir. Benimle gizli bir yerde konuşmanızı rica ediyorum.”

Müdür başka bir odaya geçip Salman'ı da oraya çağırdı.

“Söyle bakayım, ne var?”

“Beyim, Baron Arakel'in dükkânından çalınan malları bu gece yakalamak ister misiniz?”

“Bu nasıl söz? Baron Arakel'in dükkânını soyanı sen biliyor musun?”

“Evet, biliyorum. Bu gece gidip ayakkabıcı oğlu Şaban'ın evini aramanızı rica ediyorum. Eğer Arakel'in eşyalarından onun evinde bulunmazsa, hesabını ben vereceğim. İsterseniz, siz dönünceye kadar ben buradan gitmeyeyim; eğer arz ettiğim şeyler yalan çıkarsa, beni cezaevine gönderebilirsiniz.”

***

Şaban uyumuştı. Gecenin yarısı bahçe kapısına vurulması onu uyandırdı. Kalkıp omzuna bir çarşaf atarak kapıya çıktı.

“Kapıyı çalan, kimsin?”

“Polis müdürü, gel aç kapıyı!”

Şaban kapıyı açtı. Birkaç tane polis memuru ve askerler içeriye girdiler. Askerler Şaban'ın etrafını sardılar. Müdür, evinin aranması gerektiğini bildirdi. Gülsüm korkudan yaprak gibi titriyordu. Bir şekilde kendine cesaret verdi. Gidip Müdür'ün ayaklarına kapandı, ondan kocasının bırakılmasını rica etmek istedi. Şaban ona bağırdı.

“Git yerinde otur! Senin işin olmasın, bırak ne biliyorlarsa yapsınlar!”

Şaban'ın evini alt üst ettiler. Gerçekten Arakel'in dükkânından çalınan eşyalardan iki takım gümüş çatal bıçak,

birkaç gümüş şekerlik ve başka şeyler bulundu.

Müdür, Şaban'a onunla polis merkezine gelmesini bildirdi. Şaban emre itaat edip elbiselerini giydikten sonra Müdür'le birlikte gitti. Gülsüm, evlendiğinden beri ilk defa yalnız kaldı. Bu yalnızlık onun çok zoruna gidip o kadar ağladı ki sonunda hâlsizleşip bayıldı.

Sabahleyin Şaban'ın tutuklanma haberi bütün şehre yayıldı.

Düşen ağaca balta vuran çok olur. Şikâyetler birbiri ardınca divana gelmeye başladı. Şaban'ın bütün mal varlığını, ev eşyalarının hepsini satıp harcadılar, hiçbir çare olmadı. Üç yıl cezaevinde tutuktan sonra, on iki yıl Sibiryaya gitmesi kesinleşti. Kesinleşen karardan sonra başka mahkemelere de şikâyet olunduysa da hiçbir sonuç alınmadı. Sonunda Şaban'ın gideceği gün belli oldu.

Şaban'ın gideceği gün Meshedi Mehmet Veli, karısı Gülsüm, birkaç dost arkadaş gidip cezaevinin kapısında toplandılar. Şaban'ın gideceğini duyan diğer işsiz seyirciler de kenarda toplanmışlardı. Şaban'ın üç yaşındaki küçük oğlu da Gülsüm'ün kucağında. Halk sabah erkenden öğlene kadar cezaevinin önünde bekliyordu.

Sonunda cezaevinin zincirlerinin sesi halkın kulağına geldi. Herkes tek insan gibi yerinden kalkıp gözlerini kapıya dikti. Kapı açıldı: Önce üç tane eli silahlı asker çıktı, onların ardından altı tane tutuklu *-kimisi zincirsiz-* askerlerle çevrilmiş hâlde çıktılar. Tutuklulardan biri Şaban'dı.

Gençliğinde şehrin kızlarının kalbini çalan Şaban şimdi tanınmıyordu. Rengi sararmış, saçları ağarmıştı. Şaban altmış yaşında görünüyordu. Şaban karısını, çocuğunu görür görmez kollarını açıp oğlunu bağrına basmak istedi ama asker engel olup arkadan dipçikle vurdu, arkadaşlarının gözlerinin önünde dövülmesi Şaban'ı öyle etkiledi ki

kendini tutamayıp gözlerinden birkaç damla yaş aktı. Çaresiz uzaktan eşiyile, dostuyla vedalaşıp yola düştü.

Tutuklular gözden kayboluncaya kadar, halk arkalarından bakıyordu. Gülsüm ağlamaktan hâlsiz düşüp yolda yürüyemiyordu. Sonunda koluna girip eve getirdiler. Şaban tutuklandığı günden beri Gülsüm gidip babasının evinde kalıyordu.

Gülsüm'ün yükü ve gamı günden güne artmaktaydı. Şaban gittikten iki yıl sonra beş yaşında olan oğlu çiçekten öldü. Babası da o kadar yaşlanmıştı ki artık gözleri az gördüğünden ayakkabıcılığı bırakıp evde oturuyordu. Kışın Gülsüm'ün annesi vefat etti. O günden sonra Gülsüm çalışıp hem kendine, hem de yaşlı babasına bakmaya başladı.

On iki yıl bu şekilde geçti ve bu süre içerisinde bir yandan gam, keder, bir yandan sevgili eşin ayrılığı, bir yandan gece gündüz çalışıp babasından gizli gizli ağlamalar Gülsüm'ü öyle bir duruma getirmişti ki çocuklar adına *Gülsüm nine* diyorlardı.

Şaban'ın tutukluluk süresi bitti. Ama dönmesi için şehir halkından razılık alınmalıydı. Yaşlı Meşhedî Mehmet Veli kapı kapı dolaşıp beylere, imamlara, hacılara, tüccarlara yalvarıp birkaç gün içinde o yazıyı hazırladı. Bundan da bir yıl sonra Şaban'dan yazı geldi. Cezasını bitirip yola düşmüştü. Biçare Gülsüm öyle bir hâlde kocasının yolunu bekliyordu ki onu kalem yazmaktan acizdir. On üç yıl sevgili kocasından ayrı düşmüş hanımlar onun durumunu göz önüne getirebilir. Ama yazık!.. Yüzlerce yazık! Bu macerayla birçok hanım okumaktan mahrum kalacaklar. Gençliğinde genç kocasından ayrılmış, kocasının ayrılığından saçları ağarmış, meşguliyeti olan yavrusunu yitirmiş Gülsüm, nice geceler sabaha kadar rüyasında kocasının sesini duymuş, serserem uyanıp sabahlara kadar ağlamıştı.

Sonunda Şaban'ın bu akşam şehre geleceği belli oldu. O bir gün, Gülsüm için on yıldan uzun görünüyordu. Sabah Meşhedî Mehmet Veli bastonunu alıp çarşıya gitti. Biraz pirinç, yağ, et alıp getirdi, akşama pilav pişirmesi için Gülsüm'e verdi. Gülsüm de bir kat bez elbise giyip kocasının gelmesini bekliyordu. Kâh pencereden bakıyordu kâh tez tez bahçe kapısına gidip dönüyordu. Bir de baktı ki komşusunun oğlu nefes nefese geliyor:

“Gülsüm teyze, müjdemî ver! Şaban amca geldi!”

Gülsüm o yarım manat parasını da çıkarıp çocuğa vererek gitti bahçe kapısına. Gülsüm, bu on üç yılın içinde Şaban'ın asla değişmediğini düşünüyordu. Yarım saat sonra birkaç tane eski arkadaşıyla Şaban girdi içeriye; oldukça yaşlanmış, saçı sakalı kar gibi ağarmıştı. Gülsüm'ün ve Meşhedî Mehmet Veli'nin sevinçlerinin sonu yoktu. Şaban gelip oturur oturmaz komşularından birkaç adam göz aydınlığı verip, biraz da sohbet ettikten sonra gittiler.

Halk gittikten sonra pilavı ortaya getirip Meşhedî Mehmet Veli, Şaban ve Gülsüm bir tabakta yiyip “*elhamdülillah*” deyip çekildiler. Şaban'la Gülsüm o gece sabaha kadar uyumadan karşılıklı oturup sohbet ettiler. Birkaç gün Şaban'ın yanına dost ve arkadaşları geldi; sonunda Şaban karısını da alıp kendi evine geçmeye karar verdi.

Meşhedî Mehmet Veli dedi:

“Yavrum, Şaban, benim yaşım yetmiş geçmiş. Gözlerim çoktan bozulmuş. Bir iş yapamıyorum. Beni sen bu hâlde bırakıp nereye gidiyorsun? Ben senin elinde sermayenin olmadığını biliyorum. Hepimizin bir evde toplanması iyi olur. Bu evi de satalım, elinde sermaye yap, bizi sen geçindir.”

Böyle de yaptılar. Şaban kendi evine geçti ve birkaç gün sonra Meşhedî Mehmet Veli'nin evini sekiz yüz ma-

nata sattılar. Şaban yine bir dükkân açıp deri ticaretine başladı. Ama bu sefer Şaban'ın işi ilerlemiyordu. Evvela, yaşlanmıştı, üstelik on altı yıl içerisinde ticaretten uzaklaşmıştı ve yemeği, giymeyi, misafirligi çok sevdiğinden, günde iki manat kazanınca üç manat harcardı. Bu da ticaret yöntemi değildi:

“Merd bebayed girist,

Ki hicdeh medahil beved, herc bist”

(O adam ağlasın ki, geliri on sekiz ola, masrafı yirmi.)

İki üç yıl sonra sermayeyi tüketti. Meşhedi Mehmet Veli de hasta düşüp vefat etti. Şaban'ın mayası elden gitti.

Eğer karısı olmasaydı, kesin kafayı yerdi. Karısı çalışmayla, fala bakmayla, çöpçülükle para kazanıyordu. Şaban da her zamanki gibi yiyip içerek keyfince dolanıyordu.

Şaban sabah yataktan kalkar kalkmaz camiye gider, Kadı'nın odasında otururdu, öğlene kadar Kadı ve Kadı'nın yanına gelenlerle sohbet ederdi. Öğlen eve gelip yemeğini yedikten sonra camiye giderdi. Akşama kadar günü camide geçirdi. Ondandır da adını Şeyh Şaban koymuşlardı. Bu şekilde sonunda cenaze işçisi safına dâhil olup Kadı'yla birlikte her yere gitmeye başladı. Düğünlere, taziyelere Şeyh Şaban'ı hocalardan ayırmadan davet ederlerdi. Sonunda bu boşluktan sıkılıp caminin önünde ayak-kabı tamirciliğine başladı.

Bir sabah şehir halkı Şeyh Şaban'ın ezanını duymadı. Herkes hayret etti. “Kesin başına bir olay gelmiş.” dediler. O gün Şeyh Şaban caminin önünde hiç görünmedi. Üç gün sonra Gülsüm teyzenin Allah'ın rahmetine kavuştuğunu duydular.

Şeyh Şaban yalnız kaldı. Çarşıda ruh gibi geziyordu. Çalışmıyordu. Her zaman bakımlı olan sakalı, yavaş ya-

avaş ağarmaya başladı. Sonunda kına da gitti ve sakal tamamen ağardı. Hatta sesi bile değişmiş, önceki güzelliğini dahi yitirmişti. Sonunda ayakları da zayıflayıp minareye çıkamadığından ezan okumayı da bıraktı.

Her akşam Şaban eve gelince, Gülsüm'ün her zamanki gibi onu karşılayıp eline su dökeceğini hayal ediyordu. Kendi elleriyle mezara koyduğu Gülsüm'ün öldüğüne inanmıyordu.

Eve gelip kapıya asılan kilidi görünce önce kendine sorardı, *bu kapıyı kim kilitlemiş?* Sonra kapıyı kendisinin kilitletiğini hatırlardı. Anahtar da cebindedir. Kapıyı açıp boş odaya girerdi. Lambaya kendisi gaz koyup yakardı, mangalı hazırlayıp üzerinde su kaynatıp çay demlerdi.

Gülsüm teyzenin vefatından bir buçuk yıl geçmişti. Bir gün Şeyh Şaban mezarlıktan dönerken, şiddetli bir yağmura tutulup kemiklerine kadar ıslandı.

Eve gelince başında, bedeninde ve gözlerinin çanağında çok ağrı hissettiyse de önem vermedi, uyudu.

Sabah ne kadar uğraştıysa da başını yastıktan kaldıramadı. Hastalık gittikçe şiddetlendi. Sonunda Şaban sersemleşti. Sersemleyince dilinden Gülsüm adı hiç düşmüyordu.

Şeyh Şaban'ın bu durumunda kimse onunla ilgilenmiyordu. Şeyh yalnız odada, Gülsüm'den yadigâr kalan bir kedinin dostluğu ile, doktorsuz, ilaçsız ömrünün son saatini bekliyordu.

Bir gece hastalığın sonsuz şiddetinden Şeyh kapının açıldığını ve Gülsüm'ün içeriye girip kapının arasında durduğunu gördü. Şeyh ne kadar çağırdıysa da Gülsüm'den bir ses çıkmadı. Sonunda sersemleyerek yerinden kalkıp kapıya doğru gidince tufandan kopmuş ağaç gibi yığıldı yere.

Sabah komşuları Şeyh Şaban'ın ölüsünü buldular.

HEMŞERİ PASAPORTU

Rusya'nın kuzey bölgelerinin sonbahar aylarını bir kere gören kimsenin, ikinci sene mecbur olmasa oralara gideceğini düşünmüyorum. Başına gelen başmakçı (ayak-kabıcı) olur. Rusya sonbaharından ne çekmişsem onu ben bilirim. İşte, eylül veya ekim ayında benim kalpağımı başımdan alıp kuzey Rusya'ya atsalar, peşinden gitmem. Belki bekçi önüne katıp götürerler. Bazı zaman yağmur başlayınca bir hafta aralıksız yağıyor. Öyle ki göz açıp iş görmeye fırsat vermiyor. Bir de bakıyorsun güzel güneş çıkmış, gökyüzünde bir parça bulut yok, hemen sevinerek kalkıp dışarıya çıkıyorsun. Bir saat sonra yağmurun insanın başına nereden döküldüğünü bilmiyorsun. Paltosuz, çizmesiz, ıslanmış hâlde eve dönüyorsun. Eğer zatürre olmasan da kesin nezle olacaksın. Ya da yağmur yağdığı zaman acil işin olursa, çaresiz kalarak kalkıp palto, çizme giyerek sokağa çıkıyorsun. Bir de bakıyorsun yarım saat sonra yağmur kesildi, bulut dağıldı, sıcak bir güneş çıktı. Paltonun, çizmenin her biri beş kilo oluyor. Bir hamal tutup yanında götürmesi için para vereceksin.

Böyle günlerin birinde, kalpağımı gözüme indirmiş, paltonun yakasını kaldırmış, hızla gidiyordum. Bir de baktım ses geliyor:

“Oğlum, sakala niye selam vermiyorsun?”

Hemen geri dönüp baktım benim Deccalabat'taki arkadaşlarımdandı. Lastik bir sargı sarınmış, sargısının torbasını da başına giymiş. Soğuktan yanakları kızarmış. Burundan su akıyor.

“Ooo, selamünaleyküm!”

“Ay aleyküm selam!”

“A adam, acaba sen neden gelip buraya çıkmışsın, hayır mıdır?”

“Lanet kötülüğe, hayır olmamış ne var? Sen de bilirsin ki yılın bu zamanında işsiz adam gelip buraya çıkmaz.”

“Peki, sen ne iş görüyorsun?”

“İş de görmüyorum, işsiz de değilim; kader beni dolandırıp buraya salmış, birkaç gün sonra güzelce Deccalabat'a kaçacağım.”

“Nasıl kader dolandırmış?”

“İş uzundur, gel eve gidip sohbet edelim!”

“Nereye yerleşmişsin?”

“Gryaznaya nomera'da.”

“Akşam saat sekizde odada ol, gelirim.”

“Bekliyorum.”

“Allah'a ısmarladık!”

“Güle güle!..”

Akşam saat sekizde, paltomun yakasını yukarı kaldırıp kalpağımı gözlerimin üstüne çekerek doğruca “Gryaznaya nomera”ya gittim. Kapıcıya “Falanca odasında mıdır?” diye sordum. “Buyurun, odasındadır!” dedi fakat cevap vermeden önce başını aşağıya indirerek eğilip iki parmağıyla ensesini kaşımıştı. Ense kaşımak Rusya'da bir hâl dilidir. Bunun anlamı şudur ki, “*Buraya gelip giderken fakir fukarayı unutma!*” Yukarıya çıktım. Dört oda geçtikten sonra yedinci odanın kapısını çaldım. Dostum hemen

kapıyı açıp dedi:

“Buyur, a adam! Sen saf nemse’ymişsin.”

Dedim:

“Nasıl nemse?”

Dedi:

“Nemseler bir millettir ki kendi işlerinde her zaman dakik olurlar ve verdikleri sözü de vaktinden bir dakika bile geçmeden yerine getirirler. Biz Deccalabatlılar, bir aylığına borç para alıp bir yıl bir ay sonra veriyoruz. Müslüman kardeşi saat sekizde beklersin, üç gün sonra gelir. Ama sen saat sekizin dakikasını geçirmemişsin.”

Dedim:

“Yanılma, ben de senin dediğin Müslüman kardeşlerdenim ama bulunduğum yerin özelliği beni değiştirmiş.”

Biraz güldükten sonra arkadaşım beni semavere doğru çekip:

“Soğuktan gelmişsin, gel hele, biraz çay içelim, miden ısınsın.” dedi.

Oturduk masanın yanında, buharı gökyüzüne yükselen semaverin başında. Rusya’yı görmeyenlere bunu arz etmeliyim ki Rusya’nın otellerinde yeryüzünde börtü böcekten her ne istersen bulunur; pire, tahta kurusu, fare, hamam böceği ki, adına bizim köylerde “*karafatma*” derler. Bu bir hayvandır; boyu kısa ama Kacar şahlarının bıyıklarına benzer uzun bıyıkları olur. Bunlara ilaveten, nem kokusu da otellerin süsüdür.

Bununla beraber, Rusya otellerinin semaverine söz yoktur. Bir damla su kalıncaya kadar kaynarlar. Evet, adama bir bardak çay içtikten sonra arkadaşım ikinci bardağı doldurup dedi:

“Kardeş, başıma gelen olayları sana anlatayım; iyi dinle. Ama bu sohbeti başka bir yerde açıp konuşmayacak-

sın.”

Dedim:

“Falanca, bu nasıl söz? Beni tanımıyor musun? Allah’a şükür ki otuz yıldan fazladır bizim arkadaşlığımız var. Bizim aramızda olanları başka bir yerde ben anlatmış mıyım?”

Dedi:

“Hayır, yine de tavsiye ediyorum.”

Ben kimseye söylemeyeceğime söz verdim ve şimdi de sözümün üstünde durmuşum. Arkadaşımdan duyduğumu kıyamete kadar bir canlıya demem, yazmama bakmayın. Yazmak başka, konuşmak başka.

Arkadaşım dedi:

“Şimdi dikkatle dinle!”

Ben çaydan iki yudum alıp dedim:

“Buyur!”

Arkadaşım başladı:

“Sen de biliyorsun ki benim Deccalabat’ta iki oğlum, iki kızım var. Bir gün baktım ki oğullarım da kızlarım da büyümüşler. Onları evlendirmem lazım. Ama cebimde ay başına çıkana kadar bir gümüş param bile yok. Çocukların düşüncesi beni aldı.

Birkaç gün divane gibi gezdim. Bir gün gezerken gidip senin gördüğün o *İnsafiye* misafirhanesine çıktım. Hatırlıyor musun, bir keresinde oturup sohbet ettiğim yerde; sandalye, altında kırılıp dağıldı. Düştün, bacağı ezildi, ondan dolayı günlerce aksadın.”

“Çok iyi hatırlıyorum, bu kısmını da unutmamışım, sandalyenin parasını da benden aldılar.”

“Evet, gittim *İnsafiye* misafirhanesine. Sahibiyle oturmuş sohbet ediyorduk. Bu esnada beş altı İranlı içeriye girdi, oda istediler. Bunların altısına bir oda verip hepsinden

pasaport istediler. Yolcular pasaportlarını birer birer çıkarıp verdiler. Bir tanesi de pasaportu kontorcuya (resepsiyon görevlisi) uzatarak dedi: 'Allah'ını seversen iyi bir yere koy, kaybolmasın, başkasınıdır.' İranlılar odalarına gittiler. Ben kontorcuya, 'Başkasının pasaportu ile seyahat etmek olur mu?' diye sordum. 'İran'da olur.' diye cevap verdi.

Bu adamın işi galiba çok aceleymiş, arkadaşının pasaportunu alıp gelmiş. Arkadaşı da bir yere gitmek isterse, gidip birkaç manat para verip, başka bir pasaport alacak ve onunla nereye gitmesi gerekiyorsa gidecek. Ne deftere bakmak var, ne nereli olduğunun araştırılması var. Parayı ki verdin, hazırlayıp verirler.

Sordum:

'Eğer ben gidip pasaport istersem, verirler mi?'

Dedi:

'Kalk gidelim, sana bir günde seksen *hemşehri pasaportu* alayım.'

Biraz daha sohbet ettik. Kalkıp eve doğru yola düştüm.

Kontorcunun sohbeti aklımdan çıkmıyordu. Geldim eve. Ne doğru dürüst çay içebildim, ne akşam yemeği yiyebildim. Gece de sabaha kadar gözüme uyku girmedi. Yorganın altında, o yana bu yana dönüp düşündüm ki kontorcunun yardımıyla elime beş on tane hemşehri pasaportu geçirebilirim, işim iştir.

Sabah erkenden kalkıp bir bardak çay içtikten sonra doğru gittim *İnsafiyeye* misafirhanesine. Baktım kontorcunun yerinde oturmuş, hesap yapıyor.

'Selamünaleyküm!'

'Aleyküm selam!'

Dedim:

'Azizim, gelmişim, zahmet çek, benim için birkaç tane pasaport hazırla.'

'Baş üstüne, bir zahmet akşam buraya kadar gelersen cevabını veririm.'

Akşam yine misafirhaneye gittim. Benim için on adet pasaport almasını rica ettim.

İki gün sonra, her biri başka bir adamın adına hazırlanmış on tane pasaport cebimde hazırды.

Eve gelip oğullarıma haber verdim ki *benim bir iki aylığıma Rusya'ya yolculuğum var* ve eve barka mukayyet olmalarını tembih ettim.

Kısaca, evi büyük oğluma tembih edip bindim vapura. Doğru Hacitarhan'a gidip misafirhaneye yerleştim.

Sabah papazın yanına vardım. Dedim ki 'Ben İranlıyım, hizmetinize gelmişim ki ben Ortodoks mezhebine geçmek istiyorum.'

Papaz çok memnun olarak benimle tokalaşıp alımdan öptü ve benim din değiştirmem için gün tayin etti.

Belirlenen gün kiliseye gidip baktım, kapıya kadar adam toplanmış.

Benden pasaport istediler. Hemen takdim ettim.

'*Mamağanlı Dursunali Ballıbadıoğlu.*'

Büyük bir törenle beni Ortodoks yaptılar. Her taraftan halk başıma para yağdırdı.

Eve gelip baktım, yüz manattan fazla para toplanmış. Ertesi gün Hacitarhan'dan çıktım, Sarısın'e gittim.

Orada da ikinci pasaportu papaza takdim ettim.

'*Merendli Sebzali Sultanlioğlu.*'

Orada da aynı şekilde çok para topladım. Sarısın'den Harkov'a, oradan Kiev'e (Kiev'de her yerdekinden çok para toplandı)... Böylece şehirleri gezip geldim, çıktım buraya. Şimdi cebimde iki tane pasaport kalmış, iki kere

daha dönsem işim düzelir.”

Gece yarısı olmuştu, kalkıp “Allah’a ısmarladık!” deyip çıktım. Şiddetli bir yağmur yağıyordu.

Bir fayton tutup geldim eve.

Arkadaşım ile birkaç gün görüşemedim. Sonra gittim, çıkıp Kafkas’a gittiğini duydum. O günden sonra yıllarca onun nerede olduğunu öğrenemedim.

Bir defasında Tiflis’teyken sokakta karşıma çıktı.

“Selamünaleyküm arkadaş, işler nasıldır?”

“Nasıl olacak! Oğullarımı da evlendirmişim, kızlarımı da kocaya vermişim. Kendim de kalpağımı eğri koyup pa-dişah gibi geziyorum!” dedi.

RÜYA

Saat dörttü. Yemekten sonra gidip parkın bir köşesinde temiz hava alıyordum. Parkın yanındaki sokakta değerli elbiseler giyinmiş bayanlar otomobillerde, faytonlarda gidip geliyorlardı. Etrafımda küçük çocuklar parkın içinde oynamaktaydılar. Parkın caddelerinde de halk az değildi.

Gazete ve meyve satanlar halkın arasında gezip herkes kendi malını sunuyordu.

Gözlerim bir manzara takılmış bakıyorken kulağıma “Selamünaleyküm!” sesi geldi. “Aleykümselam!” deyip başımı kaldırdım; yaşı altmışı geçmiş bir adam... Beli bükülmüş, gözleri çukurda; beyaz, uzun sakallı, üstünde uzun bir palto, başında Çerkezî kalpak... Ben bu adama bakınca:

“Dün sizi çarşıda Acarlı bir Müslüman’la birlikte gördüm.” dedi. “Zatıalileriniz Müslüman mıdır?”

“Duymadınız mı, selamınızın cevabını verdim. El-hamdülillah Müslüman’ım, oturunuz efendim.”

“Rica ederim efendim, bendenizi affediniz. Benim sorum hoş olmadı, nihayet elbisenizden şüphelendim.”

“Sorun değil efendim, oturunuz.”

Adam oturdu. Biraz suskunluktan sonra cebinden sigara ve tabaka çıkarıp önce bana teklif etti.

“Buyurunuz efendim, sigara içiniz.”

“Teşekkür ederim efendim, ben sigara kullanmıyorum.”

Adam bir sigara sarıp yaktı, bir iki nefes çektikten sonra yine bana dönerek sordu:

“Siz nerelisiniz efendim, adınız nedir?”

Ben de cevap verdim.

Adam benim adımı bir iki defa tekrar ederek:

“Ben de Acarlıyım,” dedi, “ismim Süleyman Efendi’dir. Birkaç gündür buraya gelmişim. Sizin buraların halkı neyle geçiniyor?”

“Ticaretle, tarımla... Köylüler çoğunlukla tarımla uğraşıyorlar, ben de ziraatçiyim.”

“Ne kadar tarlanız vardır?”

Tarlanın kaç dekar olduğunu söyledim.

“Sizler dekara ne dersiniz, efendim?”

“Sekiz teneke buğday ekilen yere *desyatın* diyoruz.”

Bu hesaba göre benim kırk desyatından fazla tarlam vardı. Süleyman Efendi derin bir ah çekti:

“Şehirde evlerim vardı; altı dükkân, üst katları konut. Şimdi efendim; evim, dükkânlarım dağılmış, tarlam nasıl olmuş bilmiyorum. Ailem vardı, iki yiğit oğlum vardı, biri yirmi beş, diğeri otuz yaşında. Karım ve küçük kızım, bilmiyorum nerededirler, oğullarımın ikisini de zalimler, merhametsizler gözümün önünde...”

Burada Süleyman Efendi’nin sesi titreyip kesildi, yüzünün kırışıklıklarının her biri bir arka dönüp gözlerinin yaşı sel gibi yüzünden sakalına akıyordu.

“Ben bir adam sayılırdım, efendim! Güzel yurdum, malım mülküm vardı. Atlarımın, sığırlarımın, koyunlarımın sayısı yoktu. Hepsi elimden çıktı. Hepsi!.. Ne yapalım, maslahat Tanrı’nındır. Malı ben kazanmıştım, yine de kazanırım; ben yaşlanmışım, oğullarım kazanırdı, keşke

yavrularım elimde kalsaydılar... Ah, güzel oğullarım, beni divane edip çöllere salan yavrularım!..”

Süleyman Efendi’nin gözünden tekrar yaş akmaya başladı.

Ben onu teselli etmek için:

“Efendim, maslahat bizi yaratanındır; sabredin, bir sigara için, düşünceniz dağılsın.” dedim.

Süleyman Efendi, cebinden mendil çıkarıp gözlerini sildi. Birden yerinden kalkarak eğilmiş bedenini düzelterek benim yüzüme öyle bir baktı ki gerçekten bedenim titredi. Tamamen sinirlenmişti; gözleri büyümüş, yanakları kızarmış, elleri titriyordu. Bir dakika benim yüzüme bu şekilde baktıktan sonra kızarak bağırды:

“Kim diyor benim oğullarımı öldürmüşler? Benim yiğit oğullarımı kim öldürebilir? Onların her birinin yüz adama gücü yeter! Kim benim oğullarımın varlığıyla benim aileme el uzatabilir? Hiç kimse! Hiç kimse! Sağdırlar! Ancak onlar beni arıyor, ben de onları arıyorum. Çocuklarımı bulacağım! Karımı bulacağım, yine kendi mülkümüze döneceğiz, yine ben aynı Süleyman Efendi olacağım ki önce de vardım! Hepsi sağdırlar! Dinle efendim, bak benim koyunlarımın ne güzel meleşme sesleri geliyor! Duyuyor musunuz? Dinleyin, efendim! Canım! Seslerinize kurban olayım, sabrediniz, sahibiniz hemen geliyor.”

Burada Süleyman Efendi’nin hâli birden değişti, bedeni halsizleşip yere oturdu. Ben:

“Süleyman Efendi, rahat olun, bir sigara için.” dedim.

Süleyman Efendi bir sigara içti, sonra yine baba dönerek konuştu:

“Yok, efendim, yok! Hepsi öldü, hepsi dağıldı, kendi gözümle gördüm.”

Ben dedim:

“Efendim, hastasınız; odanız nerededir? Buyurun, sizi götürüyüm.”

“Derbent otellerinde...” diye cevap verdi.

Süleyman Efendi’yi kolundan tutup kaldırdım. Bir iki adım gittikten sonra yine durdu.

“Efendim, parkın aşağısında yüzü o tarafa dönük vaziyette giden oğlanı görüyor musunuz? Bak, o benim büyük oğlumdur, ölmemiş, beni arıyor. Yavrum gitme, geldim! Dur yavrum, dur!”

Bu sözle Süleyman Efendi park aşağısına doğru yürümek istedi. Ne kadar çalıştıysam tutmak mümkün olmadı, elimden kurtuldu ama üç adım sonra düşüp bayıldı. Parkta gezen halk bizim etrafımıza toplandı. İki adamın yardımıyla Süleyman Efendi’yi alıp bir bankın üstüne yatırdık. Bir zaman sonra gözlerini açtı, halka şaşkın bakmaya başladı. Bir kadın gidip bir şişe limonata alıp getirdi. Süleyman Efendi biraz kendine gelince:

“Efendim, beni misafirhaneye götürün.” dedi.

Bu esnada bir taraftan da benim Acarlı dostum çıktı, bir fayton çağırıp Süleyman Efendi’yi Acarlı dostumla birlikte bindirerek yola saldı. Süleyman Efendi gitti. Ben yine dönüp kendi yerimde oturdum.

Evi, ailesi, oğulları, malı, mülkü elinden çıkmış, mecnun gibi divane olmuş, Yakup gibi “*vah yavrum*” nalesiyle avare kalmış yaşlı bir adamın hayali benim bütün vücudumu kapladı. Akşamdan hayli geçince şehrin parklarını, sokaklarını şuarsuzca dolaştım. Ne kadar uğraştıysam Süleyman Efendi’nin son hâli gözümün önünden gitmiyordu.

Saat dokuzu geçmişti. Gittim *Derbent* oteline, baktım yaşlı adam uyumuş ve dostum da onun baş ucunda oturmuş. Gece yarısı “Allah’a ısmarladık!” deyip geldim odama ve soyunup yatağa girerek yorganı çektim başıma.

Birkaç saat uyuyamadım. Sonra hayal âleminde kendimi küçük bir şehirde gördüm. Güzel yapılar, sokaklar, çarşılar, her evin yanında bahçeler ve bahçelerde havuzlar... Baktım Süleyman Efendi atla gelip bir evin önünde attan indi ve evin kapısını çaldı. Hemen kapı açıldı, içeriden iri yarı bir oğlan çıktı. Babasını görünce saygı gösterdi ve atı onun elinden alıp bahçeye çekti. Süleyman Efendi eve girdi. Baktım ki ben de evin içindeyim ama hiç kimse beni görmüyor. Süleyman Efendi bir minder üstünde oturmuş, sağ tarafında karısı ve kızı, sol tarafında iki tane güzel oğlu... Hanımı çay doldurup oturanlara veriyor. Süleyman Efendi geçmiş günlerinden anlatıyor.

Birden evin duvarları titredi, herkes şaşkınlıkla yerinden kalktı, ben dışarıya çıktım, baktım gökyüzünden ateş yağıyor, yerden alev çıkıyor, evler birer birer uçuyorlar, toz duman dünyayı kaplamış, oradan buradan patırtı sesi geliyor. Kadınların, çocukların bağırması, hayvanların narası, uçuşan evlerin gürültüsü hepsi birbirine karışmış. Biraz sonra gördüğüm bu güzel şehir, bir harabeye döndü. Baktım ki köpekler, kurtlar insanların cesetlerini parçalıyorlar, siyah elbise giymiş adamlar harap olmuş yerleri arayıp ellerine geçirdikleri eşyaları yüklenip gidiyorlar, tekrar gelip yine harabeleri arıyorlar ama nedense beni kimse görmüyor.

Aniden manzara değişti, kendimi büyük bir sahrada gördüm, sahra bir taraftan yüksek dağlara dayanmış, etrafı kar kaplamıştı. Soğuk rüzgâr her taraftan gürültüyle esip sahranın karını deniz gibi dalgalandırıyor. Gökyüzünden yağan karla yerden toz gibi kalkan karın hepsi birbirine karışarak dünyayı karartıyordu. Rüzgâr sakinleşip kar seyrekleşince yine dağın sinesi görünüyordu. Bir de baktım ki bir tane kadın bir kızın kolundan tutmuş dağın eteğiyle

gidiyor. Kadının başörtüsü ve ayaklarına dolanmış şalvarı rüzgâra tabi olmuş, kendisinden önde gidiyordu. Küçük kız arada bir:

“Anneciğim, soğuktan öldüm; peki halamın evine ne zaman ulaşacağız?” diye soruyordu.

“Sabret yavrum! Dağı atlarsak, halanın evi görünecek. Çabuk yürü yavrum!”

“Ayaklarım yoruldu anneciğim! Kardeşimin canına yemin ederim ki yürüyemiyorum. Vallahi, galiba öleceğim; anneciğim bir yer yok mu, orada dinlenelim?”

“Gidelim yavrum, belki bir yer buluruz.”

Rüzgâr gittikçe şiddetlenip uğulduyordu. Yaşlı kadın gücü yettiği kadar yürüyordu ve kızı da kendisiyle çekiyordu. Küçük kız ellerini koynuna sokup inleyerek annesinin yanında sürünüyordu.

Rüzgârın sesini düzgünce dinleyip baktım ki bu, rüzgâr sesi değil, insan inlemesidir! Rüzgârın sesi erkeklerin narasıdır ki ses sese verip bağırırlar.

“Oğul vay! Yavrum vay! Oğul, oğul!..”

Kadınlar ses sese verip bağırınca, rüzgârın sesi ara sıra zile dönüyor. Beni ikinci kere hayrete düşüren durum buydu ki gökyüzünü siyah bulut kaplamıştı. Ama bulutların arasından yıldızlar parlıyordu ve kışın soğuşunda damla damla yağmur yağıyordu. Gökyüzüne düzgün bakınca gördüm ki başımın üstünde bulut zannettiğim kadın başlarıdır. Patlamış, saçları birbirine dolaşmış, siyah bulut gibi havada dolaşıyorlar ve ışıldayan yıldızlar annelerin, bacıların gözleridir ki yeryüzüne damla damla yaş döküyorlar.

Gözümü gökyüzünden çevirip yine dağın eteğiyle giden anne ve kızına doğru baktım. Kadının bir taşın arkasında oturduğunu gördüm, küçük kız da onun kucağına sokulmuş:

“Oy anneciğim, nasıl da sıcakmış, bak hemen vücudum ısındı.” diyordu.

Ama anneden ses gelmiyor.

Bir de baktım ki anneyle kızın ikisi de havalandılar, onların dağılmış saçları diğer saçlara karışmıştı, ışıldayan gözlerden yaş dökülmeye başladı. Aniden korkunç bir çığlık duyup yüzümü geri çevirdim, baktım Süleyman Efendi ellerini gökyüzüne kaldırmış yalvarıyor:

“Bak, işte yavrum oradadır, karım da onun yanında! Yavrum gel!.. Yavrum gel babanın kucağına!.. Yavrum, gel!”

Süleyman Efendi'nin çıığına uyanıp, baktım soğuk ter basmış, bedenim titriyor. Sabah saat sekizdi. Kalkıp elbisemi giydim. Yüzümü yıkayıp rahatladım. Çayımı içtikten sonra sokağa çıktım. Baktım halk bölük bölük gidiyor. Hemen bugün Mevlit Kandili olduğu aklıma geldi, savaş mağdurlarına yardım toplayacaklar. Ben de camiye doğru gittim.

MİRZA SEFER

Beyaz gömleklili, beyaz pardösülü, iki yüzlü Buhara kalpaklı, şişman göbeğinin üzerinde gümüş kemerli Mirza Sefer'i herkes tanıyordu. Her gören ona selam veriyordu. Her ziyafette Mirza Sefer kendini gösterirdi. Mirza Sefer'in sohbetine herkes âşıktı. Güzel konuşurdu. Bir çok şairin şiirlerini o, kalbine yazmıştı. Şairleri okurdu ve okuduktan sonra şiirleri yarım yamalak da olsa Rusçaya çevirirdi. Derler ki *Mirza Sefer gençliğinde kendisi şairlik düşüncesine kapılmış, şiir yazmak için çok çalışmıştı fakat bir sonuç elde edememişti.*

Mirza Sefer şiir yazmak için iki aracın gerektiğini duymuştu. Sessiz bir oda ve bir şişe şarap... Şarabı içtikten sonra ilham gelip şiir kendiliğinden su gibi akacaktı. Kafiyeye bulmada zorluğa düşünce iki kere sinirli vaziyette yeri tekmelersen, hemen kafiyeye kendiliğinden bulunur.

Mirza Sefer bir şişe kırmızı şarap alıp geldi eve. Mirza'ya, *şarap elbette kırmızı olsun ki yârin dudaklarına benzesin* demişlerdi. Şarabı masanın üstüne bırakıp kalpağı bir tarafa, gömleği diğer tarafa atarak yakasını açtı. Saçlarını dağıtıp kendine perişan bir şekil verip aynaya baktı ve:

"Aferin Sefer, şimdi has şairsin!" dedi.

Şaraptan bir bardak doldurup içtikten sonra baktı gözleri kızarmış, artık şairliğinden şüphe olamazdı.

Sandalyede oturdu, önüne bir sayfa kâğıt koyup aldı kalemi, dört beş kere kalemi mürekkebe batırdıktan sonra kalkıp odada bir iki tur attı. Ne kadar düşündüyse şiire başlayamadı. Bir bardak çay içti. İçi bir miktar daha ısındı. Oturup kalemi alarak güzel hatla yazdı:

Darvazamızı felek vurubdu! (Bahçe kapımızı felek vurmıştır)

Mirza Sefer ne kadar uğraştıysa ikinci mısra gelmedi. Birkaç kez tekmesini yere vurdu, şarabın hepsini içti; mısra gelmedi ki gelmedi.

Mirza'nın babasının evinde saat birde öğlen yemeği yenirdi. Bu sefer saat bir oldu, ikiyi geçti, Mirza yemeğe gelmedi. Babası karmakarışık bir hâlde odadan çıktı. Oğlunun penceresinin yanından geçerken bir de ne görsün; oğlunun yüzü nar gibi kızarmış, gözleri büyümüş; saçları, elbisesi pejmürde, ter alnından sel gibi akıyor, odada o baştan bu başa durmadan yürüyor, ara sıra odanın ortasında durup, ayaklarını hırsıyla yere vurarak:

"Darvazamızı felek vurubdu, darvazamızı felek vurubdu, darvazamızı felek vurdu!" diyor.

Babası kapıyı açıp odaya girdi:

"A oğul, bu ne hâldir sende?"

Mirza Sefer babasının sözlerini asla duymayıp bağırdı: "Darvazamızı felek vurubdu!"

Zavallı adam oğlunun kafayı yediğini düşündü. Masaya doğru yaklaşınca kâğıttaki yazıyı görüp okudu:

"Darvazamızı felek vurubdu!"

Burada babası anladı ki oğlu şairlik düşüncesine kapılmış, delilik durumu yoktur. İlerleyip oğlunun boynundan tutup dedi:

*Darvazamızı felek vurubdu!
Sen tek bişuuru mene veribdi.*

“Gel ahmak oğlu; yemeğini zıkkımlan. Benden ne kadar şair olursa, bir o kadar da senden olur.”

Oğlunu odadan çıkarıp yemeğe götürdü.

Bu olaydan birkaç yıl sonra Mirza komşunun kızına âşık olup annesini istemeye gönderdi. Kızın annesi Mirza'nın annesini çok hürmetle kabul etti ancak “Kızımın yetkisi babasının elindedir, babası geldiğinde söylerim. Ben kızımı Sefer'den iyisine mi vereceğim? Hırsız değil, mayası bozuk değil, hiç kimsenin tavuğuna taş atmaz. Bir kötülükte adı geçmez. Akşam kocamla konuşup cevap gönderirim.” dedi.

Mirza'nın annesi içi rahat eve döndü.

Kız kapının arkasında durup konuşulanları dinlemişti. Annesi misafiri yolcu edip dönünce kızını gözü yaşlı görüp sordu:

“A kızım, n'oldu sana, niye ağlıyorsun?”

Kız cevap verdi:

“Anneciğim, konuşmalarınızın hepsini duydum, beni babamın başına dolandır kurban et, beni parçalara ayır, köpeklere ver ama beni bahtsız etme.”

“A kız, Sefer iyi çocuktur, niye beğenmiyorsun?”

“İstemiyorum anneciğim, kurbanın olayım!”

“Şimdilik bir şey yoktur, o almadı, biz de vermedik, belki baban hiç razı olmayacak.”

Sefer, gerçekten de kızların beğendiklerinden değildi. Gariban, başı aşağıda bir çocuktuktu, vurup kıran değildi, beline tabanca bağlayıp elini beline, kalpağını gözünün üstüne koyup gezmezdi. Saçlarını dağınık taramazdı, sigara içmezdi, aşure günü kafasını kırmazdı, heybetli de değildi.

Böyle insanları kızlar sevmezlerdi.

Akşam kızın babası çarşıdan geldi. Kadın durumu anlattı. Adam biraz düşünüp:

“Hanım,” dedi, “Sefer kötü çocuk değil, babası da saygılı bir adamdır. Ancak biz ona kız versek, iki ev geçindirmemiz gerek; kızımızı öyle bir yere verelim ki bir parça ekmek yiyip bize muhtaç olmasın.”

“İşte onlar bizden cevap bekleyecekler?”

“Bir gün beklesinler, sakıncası yoktur, yarın dükkân komşum Hacı Abdülazim'e de bir danışayım. O, akıllı, dünya görmüş bir adamdır.”

Sabahleyin kızın babası, Hacı Abdülazim'in dükkânına geçip durumu anlattı. Hacı Abdülazim iyice dinledikten sonra:

“Adam, sen kendi kızının düşmanı mısın?” dedi. “Benim kör bir kedim olsa, onu bile Sefer'e vermem; oruç tutmaz, namaz kılmaz, bir kere camiye girmez, hatta akşama kadar ermeni çarşısında şaraphanede oturup içki içiyor, gece de eve sarhoş geliyor diyorlar. Eğer benim yanıma danışmaya gelmişsen, ben uygun görmüyorum.”

İki gün sonra Sefer'in annesine haber gönderdiler ki büyük kız kocaya gidinceye kadar, babası küçük kızı vermeyecek.

Bu durum Sefer'i etkileyip hasta etti.

Babası oğlunun durumunu görünce:

“A yavrum, niye gamlanıyorsun?” dedi. “Sen de biliyorsun ki biz fakiriz, hısım akrabamız ve geniş aşiretimiz yok; bize kız mı verirler! Oğul burada kalsan, durumun daha da kötüleşecek. İyisi budur ki yaya olarak git, Kurbanlı'da dayımın evinde birkaç gün kal, belki bu sevda da başından çıkar.”

Mirza babasının sözünü dinleyip köye gitti. Orada

birkaç gün kaldıktan sonra bir de baktı ki adına nereden olduğunu bilmediği bir mektup geldi, mektubu açınca şiir olduğunu gördü. Bir meçhul şair şöyle yazmıştı:

*Fezay-i aşkta Mecnun'a nispet,
Ne düşüpsen biyabana, ay Sefer!
Hansı Leyli salıp dam-ı zülfüne
Getiriptir seni cana, ay Sefer!
Mahtab teletli, kim vermiş firirb,
Derdinin dermanın tapmamış tabib.
Yâr ile aranı vuran seg ragib,
Pervane tek oda yana ay Sefer!
Yârin çok güzeldir, ne pünhanı var,
Devletinin ne adedi, sanı var.
Deyirler ki ancak bir noksanı var...
Mehel goymaz sen tek cana, ay Sefer!*

Mirza bu mektuptan dolayı üzülüyse de kendinde sakladı. Son zamanlarda bu şiiri kendisi çok hevesle okurdu.

Mirza Sefer köydeyken kızı, Hacı Abdülazim'in oğluna verdiler.

***

Yukarıda anlattığımız olayı Mirza'nın kendisi anlatırdı.

Mirza Sefer, biz tanıştığımızda yaşı kırk beş elli arasındaydı. Kendisi de Kadı'nın bürosunda çalışıyordu. Rusça okuma yazması az olduğundan, işi sadece mübeyyizlik-

ti. Yirmi beş manat da maaşı vardı.

Mirza'ya her yerde saygı gösteriyorlardı. Bununla birlikte onun bir tane gerçek dostu vardı. Saat tamircisi Zeynel Usta... Mirza her gün öğlen yemeğinden sonra gidip Zeynel Usta'nın dükkânında oturup onunla sohbet ederdi ve sohbet esnasında cebinden ceviz, fındık, kuru üzüm çıkarıp ortaya dökerdi. Mirza'nın cepleri çerezden boş olmazdı. Yolda giderken durup cebinden bir ceviz çıkarır, duvarın üstüne koyarak bastonuyla kırar ve yiyerek gittiğini görürdünüz.

Zeynel Usta'nın dükkânında Mirza gazel okur, sonra da okuduğu gazelleri Rusçaya çevirirdi. Rusçayı iyi bilmediğinden, tercümeleleri de çok tuhaf oluyordu.

"Zeynel Usta, bak, şair ne güzel demiş." diye söze başlardı.

*Hoş est badey-i gülğün ba kebab-i şikâri,
Zidest saki-yi gülçöhre der kenar-i buhari.
Ne ez behr-i niguy-i gül be pişet deste averdem,
Zihub-i laf mized gül girifte beste averdem.*

Sonra da "Aferin şaire!" deyip ceviz parçalarından birini ağzına atardı.

Zeynel Usta arif bir adamdı. O da güzel şiirler okurdu. Ondan dolayı da Mirza Sefer'in onunla her zaman sohbeti uyardı. Büroda Mirza'nın saygınlığını korurlardı. Çünkü başka görevliler iş için gelen herkesten bir Abbasi, altı şahi rüşvet alırlardı ama Mirza kendi maaşıyla yetinip bir kuruş bile olsun rüşvet almazdı ve şöyle derdi:

"Rüşvet almak insanı korkak ve mahcup eder, rüşvet aldığın adamların hangisini görsen, önünde iki kat olursun. Ne gerek var? Hizmetimde temiz olurum, maaşıma kanaat

ederim, kimseye ihtiyacım olmaz, her zaman da başım dik gezerim, yirmi beş manat aylığım var, her ay on manat da eve gelip dilekçe yazdıranlardan kazanıyorum, bu da benim başımdan fazladır.”

Mirza'nın zamanında pazar da ucuzdu, güzel koyun etinin kilosu dört kuruş, ekmeğin kilosu iki kuruş, yağın yarım kilosu dört manattı. Mirza kazandığı parayla geçinip oğullarına da terbiye veriyordu. Mirza, dünyada yalakalığın, yağcılığın ne olduğunu bilmezdi. Bir beye, bir hana itina etmezdi ve: “Ne zaman kapılarına ekmek istemeye gitsem vermesinler.” derdi.

Bir defasında bir adam büroya gelip kâtipten kendi yazısı hakkında bilgi soruyor, kâtip yazının Mirza Sefer'de olduğunu söylüyor. Adam Mirza'ya doğru geliyor:

“Mirza, mümkünse benim yazımı yaz, götürüyüm.”

“Bekle, hemen yazarım, elimde başka iş var.”

“Biliyor musunuz, ben Hasan Ağa'nın hısıımıyım.”

Mirza kalemi elinden bırakıp adamın gözlerinin içine baktı.

“Gerçekten Hasan Ağa'nın hısıımı mısınız?”

“Gerçekten...”

“Allah'ını seversen, Hasan Ağa'nın hısıımı mısınız?”

“Vallahi doğru söylüyorum.”

“Sen Hazreti Abbas hakkı için doğru söyle, Hasan Ağa'nın hısıımı mısınız?”

“Hazreti Abbas hakkı için Hasan Ağa'nın hısıımıyım.”

“Ölünü göreyim söyle, Hasan Ağa'nın adamıyım.”

“Ölünü göreyim Hasan Ağa'nın adamıyım.”

“Peki öyleyse, gel benim boynuma bin. Madem Hasan Ağa'nın hısıımıydın, zamanında yazın hazır olur, götürürsün.”

Mirza, iş için gelen köylülerle her zaman tatlı dille

şakalaşarak sohbet ederdi. Geçmiş zamanlarda bürolarda hizmet edenlerin her gün biri idare kapandıktan sonra kalıp acil mektupları, telgrafları kabul ederdi.

Bir gün nöbet Mirza'ya gelmişti. Büronun yüksek bir yerinde oturmuş hava alıyordu.

Birkaç tane de köyden gelmiş insan sokağın ortasında oturmuş konuşuyorlardı:

Mirza bunların birisine el etti:

“A adam, buraya gel, buraya gel.”

Adam kalkıp geldi.

“Ne emredersin Mirza?”

“Bir dil ki gama düçar ola, ağlar mı ağlamaz mı?”

“Ben ne bileyim, a Mirza.”

“Enduh-i gusse yâri ola, ağlar mı ağlamaz mı?”

“Başına dolanayım a Mirza, ben böyle şeylerden anlamam. Ben avam adamım.”

“Doğrudur, avamsın; bunlar güzel sözlerdir, git oğlunu okut. Böyle şairlerden lezzet alsın.”

Bir defasında ne üstündeyse komutan buna sinirlenip:

“Sefer! Kalpağını al, buradan git!” dedi.

Mirza Sefer kalkıp komutanın yüzüne baktı.

“Sayın komutan, emin olun ki buradan gidecek olsam, şapkamı bırakıp gitmeyeceğim.”

*Külâhın satgilen harcet, tufeyli olma namerde,
Cihanda kelle sağ olsun, külâh eksik değil merde!*

Bu beyti okuyup bir tür tercüme etti.

Arkadaşlarının hepsi bir ağızdan komutandan onu affetmesini rica ettiler. Mirza Sefer'in kendisi de yüzünde yalvarmak alameti olmaksızın bakıyordu.

Mirza'nın temiz hizmetine değer veriyorlardı ve arka-

daşları da onu çok seviyorlardı. Onun için Mirza'yı görevinde tuttular.

Mirza Sefer'in iki oğlu da lise beşinci sınıfta okuyordu. Mirza'nın geçimi zor olduğundan, okul bünyesinde olan hayır cemiyeti onun çocuklarını okul parasından muaf tutmuştu.

Bir gün çocuklar okuldan gelip Mirza'ya, artık bu yıldan sonra onların okul ücretlerinin karşılanmayacağını, para vermeseler, her ikisini de okuldan atacaklarını söylediler.

Ertesi gün Mirza, komutandan izin alıp okul müdürünün yanına gitti. Müdür dedi:

"Ben dışarıdan gelmiş bir adamım, ancak okulun işleriyle uğraşıyorum. Çocukların babalarının durumlarını ben bilmem, bilsem de benim elimden bir şey gelmez, sizin oğullarınızın her ikisi de güzel okuyorlar. Onların okuldan atılmalarına ben çok üzülüyorum. Ben sizin gidip dernek başkanı Hasan Ağa'yla görüşmenizi uygun görüyorum. İş onun elindedir."

Mirza Sefer'in Hasan Ağa'nın hısımları ile arasında geçen olayın Ağa'nın kulağına yetiştiği belli oldu, o da sınırlanıp dernek toplantısında demişti ki; "Mirza Sefer'in durumunu ben biliyorum ve çocuklarını kendi parasıyla okutmaya onun imkânı var." Toplantıdan çıkınca üyelerden biri Hasan Ağa'ya sordu:

"Ağa, Mirza Sefer'e yazık değil mi? Hepimiz onun durumunu biliyoruz, siz bu zulmü ona yapmamalıydınız."

Ağa cevap verdi:

"Acaba siz onun ne kadar azgın olduğunu görmüyor musunuz? Ne adama itina ediyor, ne de selam veriyor, sanki bu adamların hepsi onun hizmetçisidir. Kesin yağlı bir kapısı var ki böyle dolanıyor. Yağlı kapısı olmasa o da di-

ğer memurlar gibi haddini bilir."

Mirza Sefer üzgün eve döndü.

Kadın kocasını morali bozuk görünce sordu, Mirza da cevap verdi:

"Ne yapayım hanım? Bugün yarın çocukları okuldan atacaklar. Bundan sonra ben onların yüzlerine nasıl bakacağım? Hasan Ağa'nın yuvası yıkılsın, benim yuvamı o yıktı."

"Gam çekme adam, sen okul görmediğin hâlde bir parça ekmeğin var. Çocuklar ki az çok okumuşlar, ekmezsiz kalmazlar."

"Benim yediğim ekmeğin mi? Zıkkımın kökü o ekmeğenden iyidir. Yarınki gün işten çıkarsalar açlıktan ölmeye mahkûm olacağım. Hasan Ağa gibi zalimin biri gidip komutandan rica etse, kalpağımı koltuğuma verip dışarı atarlar. Çocuklarımı başıboş görsem kesin ben kendimi öldürürüm."

Mirza iştahsızca öğlen yemeğini yiyip uyumak istedi. Ne kadar çalıştıysa uykusu gelmedi. Kalkıp elbisesini giyinip Zeynel Usta'nın dükkânına gitti.

Her zaman yüzünde mutluluk, dilinde şiiirle içeriye giren Mirza Sefer bu defa üzgün girmişti, selam verip oturdu. Zeynel Usta sordu:

"A Mirza, gözüme keyifsiz görünüyorsun, n'olmuş, hay'rola?"

"Hayır olmayan ne var? İşte biraz bugün keyifsizim."

"Söyle bakalım."

"Ne söyleyeyim? Hasan Ağa'nın evi başına yıkılsın, gidip okulda *falancanın parası başından aşır taşıyor, çocuklarını kendi parasıyla okutabilir*, demiş. Şimdi çocukları üstüme göndermişler ve ayın on beşine kadar kırk manat vermezsem ikisini de okuldan atacaklarını söylemişler.

Benim gelirim biliyorsun. Çok zorlukla onların kitaplarını, elbiselerini alıyorum. Her altı ayda kırk manat, yılda seksen manat eder. Ben bunu nereden bulayım? Çocuklar okuldan atılırsa ben verem olur, ölürüm.”

Zeynel Usta, Mirza Sefer'in Hasan Ağa'nın yanına gitmesini uygun gördü. Mirza Sefer birkaç dakika Zeynel Usta'nın yüzüne baktıktan sonra aniden ayağa kalkıp dedi:

“Zeynel Usta, bu nasıl bir tekliftir? Bana neler söylüyorsun? Ben Mirza Sefer gidip Hasan Ağa'nın ayağına mı kapanayım? Ben açlıktan ölmeye razı olurum, oğullarımın ikisinin de başını keserim ama gidip Hasan Ağa gibi adama yalvarmam. Bırak çocukları kovsunlar.”

Zeynel Usta bunu duyunca tezgâhın arkasından kalkarak gelip Mirza'nın boynuna sarıldı ve yanaklarından öptü.

“Mirza, ben seni deniyordum. Şimdi sende olan istikameti açık görüyorum. Şimdi görüyorum ki sen en ağır gününde bile gidip hiç kimsenin ayağına kapanmazsın. Aferin sana Mirza Sefer! Bugünden sonra ben malımı, canımı senin gibi dostun yoluna veririm. Şimdi gel, biz bir iş görelim. Sen zor geçiniyorsun. Şimdi biraz daha zorlaşacak. Ben de saat tamirciliğiyle senden çok kazanıyorum. Gel senin çocuklarının okumasına ortak olalım. Oğlunun birinin masrafını sen karşıla, diğerininkini ben karşılayayım. Yılda seksen manat senin için ağır yüküdür. Ama kırk manatı ite kalka düzeltirsin. Benim de gücüm yeter.”

Mirza Sefer, Zeynel Usta'nın boynuna sarılıp başladı yüzünden öpmeye. Zeynel Usta bir de baktı ki Mirza Sefer'in gözlerinden yaş akıyor.

“Ağlamana gerek yok Mirza, sen şimdiye kadar kimseye minnet etmemişsin. Ama ben, seninle yirmi yıldan fazladır dostum, bu benim kardeşlik hediyemdir. Amca yeğenine hediye verse n'olur?”

Zeynel Usta karşısındaki çaycıyı çağırdı. Çaycı iki bardak çay getirip bırakıp gitti.

“Mirza, çay iç, bir soluklan. Dünya hâlidir, böyle de gitmez.”

Mirza çay içip Zeynel Usta'yla da biraz sohbet ettikten sonra eve geldi. Ayın on beşinde Mirza'nın çocukları kırk manat götürüp okul taksitini verdiler.

***

Mirza Sefer'in oğullarının ikisi de bir yılda okulu bitirdiler. Bu münasebetle Mirza bir ziyafet verdi. Misafirlerinin en değerlisinin Zeynel Usta olduğu belli oldu.

Çocuklar birkaç gün dinlendikten sonra bir akşam Mirza, Zeynel Usta'yı akşam yemeğine davet etti. Yemek yedikten sonra Mirza yüzünü Zeynel Usta'ya çevirip:

“Zeynel Usta, bu çocuklar okulu bitirmişler, bunları böyle bırakmak olmaz, yarım işten fayda sağlanmaz. Benim bunları yüksekokulda okutmaya gücüm yetmez. Sen de şimdiye kadar bana yeteri kadar yardım etmişsin. Şimdi bir tedbir lazımdır.”

Zeynel Usta düşündü. Bu hâlde Mirza'nın küçük oğlu babasına dönerek:

“Baba, ayda on beş manat kardeşime gönderebilir misin?” dedi.

“Yok yavrum, gücüm yetmez. On manat belki... Peki sen?”

“Ben şöyle düşündüm; kardeşim okumaya gitsin. Ben de burada zenginlerin çocuklarına ders vermeye başlayayım. Kazandığım parayı kardeşime göndereyim. O bitirip

geldikten sonra ben de giderim, o bana para gönderir. Belki ben ders vermekten çok para kazanırım, senin on manatna hiç gerek kalmaz.”

Bu görüşü herkes hoş karşıladı.

Bir gün Mirza Sefer çarşıdan geçerken kulağına ses geldi:

“Mirza Sefer, Mirza Sefer!”

Dönüp baktı ki çağırın Hasan Ağa’dır, tüccar Hacı Kulu’nun dükkânında oturmuş, oradan el sallıyor.

Mirza, Hasan Ağa’ya doğru gitti.

“Ağa, ne emredersin? Hacı Kulu selamünaleyküm!”

Hasan Ağa:

“Ben seni göz aydınlığı vermeye çağırdım, duydum ki çocukların okulu bitirmişler, gözün aydın!” dedi.

“Sağ ol, ağa!”

“Şükürler olsun, gittikçe aydınlarımızın sayısı artıyor, onları yanıma gönder, biraz sohbet edelim.”

“Niçin gelsinler, ağa?”

“Nasıl niçin? Okul bitirmişler, yaşlı adama bir randevu vermeleri gerekmez mi? Bakayım neye layıklar, düzgün bir işe koyayım çalışsınlar, sen de biraz dinlen.”

“Ağa, işe koymayı düşünmüyorum, çocuklarımı yüksek eğitim almış görmek istiyorum, sonra gözlerimi kapatayım.”

“A adam, sen bir fakir adamsın, yüksek tahsil görmüş çocukları sen ne yapacaksın? Yüksek eğitimin yılda bin manattan çok masrafı var. Ben oğluma ayda yüz manat gönderiyorum, yine de *yeterli* demiyor. Sana zenginlerle boy ölçüşmek yakışmaz. Ayağını yorganına göre uzat!”

“Ağa, görüşünüz çok güzeldir, ömrünüz uzun olsun, siz her zaman benim çocuklarımı düşünmüştünüz. Onlar ancak sizin gölgenizde okuyup okulu bitirmişler. Sizden

çok razıyım. Üç yıl önce çocuklarım hakkında yaptığınız iyilik hâlâ aklımdan çıkmıyor.”

Hasan Ağa’nın rengi değişti.

“Ne demek istiyorsun, bu imaların anlamı nedir?”

“Bir manası yoktur ağa! Keyfiniz kaçmasın. Ancak çocuklarımın geleceğini düşünmeyi de bana bırakınız. Ne zaman sizin kapınıza gelip ekmek istesem, hizmetçilere emredin, beni kovsunlar. Bağışlayın, başınızı ağrıttım. İzininizle... Allah ismarladık Hacı Kulu.”

Mirza Sefer gitti. Hasan Ağa, Hacı Kulu’ya:

“Görüyor musun hacı, halk ne düzeyde kudurmuş? Her eşek sıpası kendini insan sırasına koyuyor. Birinin buna demesi lazım: *A uyuz, sen yüksek tahsil görmüş oğlu ne yapacaksın? İki oğlun okulu bitirmişler; çok güzel, her birini bir işe koy, seni geçindirsinler.* Halk gittikçe kuduruyor. Verdiği cevaba bak!”

Hasan Ağa morali bozuk hâlde kalkıp evine gitti.

İki ay sonra Mirza Sefer, büyük oğluna hazırlık görüp Rusya’ya yola saldı. Zeynel Usta, Mirza Sefer’in oğluna hayır dua edip hayırlı yolculuklar ve başarılar dileyerek bir de altın saat hediye etti.

Mirza Sefer’in küçük oğlu zengin çocuklarına ders vermeye başladı. Öğretmenlikte büyük yetenek gösterdiği için işleri gün geçtikçe ilerliyordu, kardeşine değil fazlasıyla para göndermesi, hatta her ay bir miktar da kendi geleceği için bir kenara koyuyordu.

İlkbahar mevsiminin sonunda Mirza Sefer’in oğlu üniversite öğrencisi formasında evlerine, ailesini görmeye geldi.

Bir iki gün sonra Hasan Ağa, Mirza pazardan geçerken görüşü çağırıldı:

“Mirza Sefer, sana zahmet, bir buraya gel.”

Mirza gelince onun elini sert sıktı:

“Dün oğlunu gördüm, maşallah iyi çocuğa benziyor, ona benim yanıma gelmesini söyle, *amcan yarın akşama çaya misafir gelmeni rica ediyor* dersin.”

Mirza hayretle ağanın yüzüne baktı:

“Biliyorsun ağa, benim oğlum şimdi benden akıllıdır. Ben onu yönlendiremem, kendi görevini iyi bilir.”

“Sen ona söyle, oğlun Avrupa âdetlerine kesin vakıftır, o da bilir ki ak sakallı yaşlılara randevu vermek gerek.”

“Başım üste, söylerim. Allah’a ısmarladık.”

Hasan Ağa ikinci kere Mirza’yla tokalaştı.

***

Mirza Sefer ölüm döşeğindeydi. Doktor olan büyük oğlu bir yanında oturmuş sık sık babasının göğsüne ıslak mendil koyuyordu, gerektiğinde babasına ilaç içiriyordu. Mühendis olan küçük oğlu abisinin sözlerine itaat ediyordu. Eczaneye gitmek, doktor yanına koşturmak, keten mendilleri ıslatmak v.s. Zeynel Usta da bir tarafta üzgün oturmuş, dostunun yüzüne bakıyordu.

Mirza gözlerini açtı.

“Yavrularım, yakına gelin, elinizi bana verin.”

Oğullarının ellerini aldı eline.

“Yavrularım, ben dünyada çok ömür sürmüşüm. Sizin yolunuzda çok çalışıp muradıma ermişim ve gönlüm rahat, kayıtsız dünyadan gidiyorum. Bütün ömrümde işlerimi temiz yapmışım. Bir adama yağcılık, yalakalık yapmamışım, benim size vasiyetim; aç kalsanız bile Hasan Ağa gibi adamlara gidip yalvarmayın, onun gibi adamlardan uzak

durun. Siz temiz, namuslu dolanırsanız başarılar her zaman sizi bulur. Ben gidiyorum. Size ikinci vasiyetim: Bu Zeynel Usta’yı her zaman babanız gibi görün. Ben dünyada sadece ondan itibar gördüm.”

Mirza Sefer bu sözleri dedikten sonra ebediyen gözlerini kapadı.

Mirza’nın ölüm haberi şehre yayıldı. Oğullarının hatırı için şehrin bütün tüccarı, eşrafı onun cenazesine iştirak ediyorlardı. Hatta Hasan Ağa bile teşrif etmişti.

Mirza’nın defninden sonra birkaç gün halk baş sağlığı vermeye oğullarının yanına gelip gittiler. Bu gelip gitmeler âdetti. Ancak Mirza’nın ölümü bir adamı yakıyordu.

O adam da Zeynel Usta’ydı.

GEÇMİŞ GÜNLER

İlçe Belediyesi'nin kültür ve eğitim şubesinin müdürü Süleyman Kurbanov (önceleri Süleymanbey Kurbanbeyov) kahvenin önünde bir bardak acı çayla damağında bir uzunkuyruk Şeki nargilesi, kemal-i istirahatle oturmuş, Hasan Dadanov tütününün dumanını halka halka havaya bırakmaktaydı. Onun etrafında oturan beş tane adam aynı şekilde önlerinde çay, ağızlarında sigara, Süleyman Bey'in sohbetini can kulağıyla dinliyordu.

Bu adamlar şunlardı: İlçe Belediye Başkan Yardımcısı Sadık Cevadov (önceleri Süleyman Bey'in faytoncusu Sadık), ilçe kuryesi Süleyman Bey'in teyzesinin oğlu Cihangir Nurioglu (önceleri Cihangirbey Nuribeyov) ve köy bekçisi Kasım (önceleri Kasım Yüzbaşı)... Süleyman Bey geçmiş günlerde, Tiflis, Kislovodsk, Valadikafkas, Moskova seyahatlerinden kızgın bir tavırla söz etmekteydi.

"Kasım Yüzbaşı, Tiflis'i görmüştün. Günlerden bir gün baktım ki elbisemi yenilemeye biraz ihtiyaç var. Elbise diktirmek için önce Gence'ye gitmek istedim. Sonra dedim 'Gence ne ki, terzi de n'olsun?' İşte hem ziyaret, hem ticaret, gel kedini doğrudan at Tiflis'e, hem kendine elbise diktir, hem de biraz değişiklik olsun! Ah, güzel Tiflis! Hani sende çektiğim keyifler, gördüğüm günler, dertlerini aldı-

ğım nazlı dilberler!.. Allah canını alsın Kasım Yüzbaşı, bu zalim oğlunun gönlü öyle çok istiyor ki dilde demek mümkün değil. İşte nice yıldır çalışıyorum ki gidip kenardan da olsa o keyif çektiğim misafirhaneleri seyredeyim; bir parça güzel zaman geçirdiğim evlerin hiç olmazsa kapısının önünden geçeyim ama mümkün olmuyor. Her ne kadar uğraşıyorsam elime bir yüz manat geçiremiyorum. Neyse asıl konudan uzaklaştık. Tiflis'e üç yüz, beş yüz ile gitmek olmazdı, üç bin manat parayı cebime koyup yola düştüm. Tiflis'e gelip direkt Oriyant misafirhanesine sürdüm.

Şoföre, *misafirhaneye ulaşınca Tiflis sokaklarında bir bağırma çağırma sal ki herkesin dikkatini çekmemiz gerek* dedim. Zalim oğlu gerçekten de kornaya basmaya başladı ve öyle bir ses çıkardı ki sokakta gezen erkek ve kadınların gözleri bana doğru çevrildi. Misafirhaneye ulaşınca kapıcı çıkıp eğilerek selam verip valizimi aldı, içeriye götürdü. Ben de taksiciye ücretinden başka, bir onluk da ustalığı için bahşiş verip misafirhaneye girdim.

Çalışanlar saf saf durmuş, birer birer 'Beyim, hoş gelmişsiniz!' diyorlar. Misafirhanenin sahibi gelip: 'Süleyman Bey, bağışlayınız, güzel odalarımız kiralanmış, ancak bir tane on iki manatlık oda var, kabul ederseniz sizin için hazırlasınlar.' dedi.

Dedim: 'Sorun değil, hazırlasınlar; bir defa da ucuz odada kalırız.' Sonra düşündüm ki eş dost gelip beni on iki manatlık odada görseler, *Süleyman Bey fakirleşmiş, ucuz odada kalıyor* diyecekler. Misafirhanenin sahibine: 'Bu odada kalıyorum, sonra düzgün bir oda boşalınca bana haber verirsin.' dedim. Dedi: 'Baş üste! Petersburg'dan gelen bakan iki gün sonra gidecek, onun odasına geçersiniz.' Dedim: 'Çok güzel, benim için banyo hazırlamalarını söyle.' Görevliye dedim: 'Düş önüme, odayı göster.' Görevli

odayı açıp valizimi içeriye koydu, sonra benim paltomu çıkararak duvara asıp dışarıya çıktı. Oda fena değildi; ancak bana yakışmazdı.

Duş aldıktan sonra gelip odada üç saat uyudum. Sonra da kalkıp öğlen yemeğine lokantaya gittim. Oriyan'ın lokantası da tarif edilemez bir cennet!..”

Sadık burada Süleyman Bey'in sözünü kesip sordu:

“Süleyman Bey, o lokantanın çayı kahvesi nasıldır? Bu sigaradan da orada içiyor muydun?”

“İnan ki teki bir manattan ucuz sigara elime almazdım.”

“Ne söylüyorsun! Niye, kendin biliyor musun ki?”

Kasım Yüzbaşı, Sadık'ı durdurup dedi:

“Yoldaş Sadık, Allah'ını seversen bırak, Süleyman hikâyesini bitirsin. Bu sohbetler bana can veriyor. Yahu oralarda ben de güzel günler geçirmişim. Süleyman Bey, hikâyeni anlat.”

“Evet, öğlen yemeğini yiyip direkt gittim terzi Solomon'un yanına, bir kat güzel Çerkez elbisesi sipariş verdim, *bu gece uyumadan sabaha kadar hazırlaman gerek* dedim.

Solomon: ‘Başım üste, ancak iki kat ücret vermen lazım.’ dedi. Dedim: ‘Be aptal!’ Yemin ederim böyle dedim. ‘Be aptal, beni tanımıyor musun? Üç kat ücret al, içine siner elbise dik.’ Dedi: ‘Baş üste!’ Zalimin oğlu öyle bir elbise dikmişti ki bakan, *buna insan eli değmemiş* derdi. Elbiseyi giyini çıkıttım caddeye. Biraz gezip yoruldu. Kahveye girdim, oturmuştum, baktım bir adam bana ‘Süleyman Bey, hoş gördük!’ dedi. ‘Özür dilerim,’ dedim, ‘ben sizi tanımıyorum.’ Dedi: ‘Beni tanımıyor musunuz? Acaba Knyaz Gurguraşvili’yi unuttunuz mu? Ben sizin babanızla yıllarca ekmek yedim. Ben sizin eve her zaman gelip gi-

derdim. Allaha şükür, büyük, güzel oğlansın. Tiflis'te sizi tanımayan kız yoktur. Meclislerde sadece senin sohbetin vardır. Sen bütün Tiflis güzellerinin gönlündesin. Dün akşam bir evde yine senin sohbetin açıldı. Ben, *o benim yakın dostumun oğludur* dedim. Batum'dan yeni gelmiş yeğenim, *Amca her ne yaparsan yap, beni onunla tanıştır* dedi. Siz nerede kalıyorsunuz? Kesin Oriyant odalarında...’ Dedim: ‘Evet, Oriyant sekiz numarada kalıyorum; buyurunuz, bir kahvemi içiniz!’

Knyaz yanıma oturup bir fincan kahve içti, biraz da havadan sudan sohbet edip kalktı. ‘Akşam gelirim, birlikte tiyatroya gideriz. Bu akşam güzel bir oyun var!’ Knyaz gitti. Ben de bir otomobil kiralayarak bir iki saat şehri gezip odama gittim. Öğlen yemeğini yiyip uyudum. Akşam saat yedide baktım kapı vuruluyor. Kapıyı açtım. Knyaz Gurguraşvili içeriye girdi. Semaver istedim, çay içtik, sonra elbisemi değiştirdim, tiyatroya gittik.

***

Tiyatroda oturmuş perdenin açılmasını bekliyorduk. Bu hâlde vasıfsız güzellikte genç biri, on sekiz veya yirmi yaşında bir kız prense yaklaşır:

‘Amca, siz de burada mısınız?’ dedi.

Knyaz bana dönerek:

‘Bu ne güzel tesadüf Süleyman Bey, bu benim yeğenimdir. Tanışmanızı rica ediyorum!’ dedi.

Kızın eli benim elime dokununca sanki elime ateş basıldılar. Sıcaklığı kalbime vurdu. Tiyatro bittikten sonra prens ve yeğenini akşam yemeğine davet ettim. Çok hevesle kabul edip benimle misafirhaneye geldiler. Orada akşam ye-

meğini yiyip saat üçe kadar sohbet ettik. Saat üçte Knyaz:
'Tamara, Süleyman Bey'in uyuma zamanıdır, kalk gidelim!' dedi.

Sonra bana dönerek ekledi:

'Süleyman Bey, yarın öğlen yemeğine bizim eve gelmenizi rica ediyorum!' Tamara da aynı şekilde: 'Eğer siz yemeğe gelerseniz çok memnun olurum.' dedi. Ben 'Baş üste, gelirim.' dedim. Knyaz evinin adresini verip Tamara ile gitti. O gece sabaha kadar uyuyamadım. Ben biraz uyuklayınca zalimin kızı gelip gözümün önünde duruyordu.

Ertesi gün öğlen yemeğinden önce berber getirip kendime bir güzel bakım yaptırdım. Sonra da bir demet çiçek alıp yemeğe gittim.

Tamara bu sefer öyle bir elbise giyinmişti ki daha ne söyleyeyim: ince bezden elbise altında bedeni mermer gibi parlıyor. Bakan: 'Acaba bu melek mi, peri mi, cennetten mi gelmiş? Yoksa böyle insan bedeni kesinlikle yeryüzünde yoktur.' derdi.

İnanın arkadaşlar, ne yediğimi anlamadım; ağzım yemekte, gözüm Tamara'daydı. Bir de baktım ki yemek bitmiş. Yemekte ne yedim, onu şimdi de bilmiyorum. Yemek tatlı mıydı, acı mıydı, ekşi miydi, asla bilmiyorum. Yemekten sonra sohbe başladık, Tamara bana sordu:

'Süleyman Bey, siz Batum'u görmüş müydünüz?'

'Hayır hanımefendi, birçok şehir gezdim ama Batum'a yolum düşmedi.'

'İşte böyle, ben bu akşam yola çıkacağım. Amcam benimle geliyor. Siz de bizimle gelseydiniz çok iyi olurdu. Hem Batum'u görürdünüz hem de annem ve babamla tanışırdınız. Onlar sizinle tanışmaktan çok memnun olurlar.'

Benim "baş üste"den başka diyecek bir sözüm kalma-

dı. Otelin hesabını verip gara gittim. Knyaz ve Tamara'nın da orada hazır olduklarını gördüm.

Batum'a üç bilet alıp yola düştük. Kutayis'e yakınlaşınca Knyaz:

'Süleyman Bey,' dedi, "siz Kutayis'i de görmemişsiniz, dönüp orada bir gün kalsak n'olur? Görülmesi lazım gelen bir şehirdir.'

Bu düşünceye Tamara da ortak oldu ve ben de çok güzel olurdan başka bir söz bulamadım.

Rion istasyonundan Kutayis'e döndük ve bir misafirhanede yer ayarladıktan sonra çay içip şehre çıktık. Öğlen yemeğine oturduk, Knyaz dedi:

'Süleyman Bey, burada bana misafirsiniz, ben size Gürcü usulüne göre öğlen yemeği vereceğim.'

Sipariş başladı: dövülmüş et kebabı, tavuk kebabı, ve daha neler neler... Şarap şişe şişe, yavaş yavaş geliyor. Knyaz şarabı dolduruyor, Tamara'nın sağlığına kadeh kaldırıyor, ben de bardak bardak içiyorum.

Gece yarısına kadar keyif çektik. Ben o kadar şarap içiyorum ki beni nasıl soyundurup yatırdıklarından habirim olmuyor. Gözümü açtım, baktım sabah olmuş. Elimi attım saate, baktım saat yoktur. Oraya buraya baktım, saat yok. Sonra baktım, altın kemerim de odada yoktur. Anladım ki beni soymuşlar. Elimi cebime attım, baktım paralarım da yoktur. Hemen zili çaldım. Hizmetçi geldi. Dedim:

'Zor durumdaydım, hemen Knyaz'ı buraya çağır.'

Hizmetçi sordu:

'Hangi Knyaz?'

'Dün benimle buraya gelen...'

'Knyaz da, kız da gara gittiler.'

'Nasıl gittiler?'

'Gittiler ve Batum'a gidiyoruz dediler.'

‘Benim paramı, saatimi, kemerimi çalmışlar!’

‘Burada hırsız falan yoktur, götürmüşse kendi arkadaşınız götürmüş. Bizi töhmet altında bırakmadan odanın ve yemeğin parasını vermenizi rica ediyorum.’

‘Knyaz yemeğin parasını vermedi mi?’

‘Bize para ulaşmadı. Sizin gibi her züğürt gelip burada yemek yesin, sonra üstümüze hırsızlık atarsa işimiz iş.’

Param çalınmış diye ne kadar yemin ettiysem de inanmadı. Sonunda çaresiz kalıp:

‘Canım, sabaha kadar bekle, telgraf çekeyim, para gelsin. Hesabınızı vereyim.’ dedim.

Dedi:

‘Beklerim, ancak para gelene kadar seni bu odadan dışarıya bırakmayacağım; arkadaşların gibi sen de bırakıp kaçarısın!’

Ceplerimi arayıp bir tane üçlük buldum. Bir telgraf çekerek Tiflis’e, *Oriyant* misafirhanesinin sahibine üç yüz manat istedim. Ertesi gün parayı alıp misafirhanenin hesabını verdikten sonra Batum’a gittim. Herkese sordum; ‘Batum’da Knyaz Gurguraşvili adında biri yoktur.’ dediler.

Abaşidze var. Şervaşidze var ama Gurguraşvili yoktu. Batum’dan Tiflis’e gelip, o yemek yediğim eve gidip sordum:

‘Gurguraşvili evde midir?’

‘Gurguraşvili kimdir?’

‘Nasıl kimdir? Bu evin sahibi!’

‘Bu evin sahibi benim ve Gurguraşvili adlı adam tanımıyorum.’

‘A adam, iki gün önce aynı bu evde beni yemeğe misafir etmiştir.’

‘Yanıyorsunuz azizim! Bu evde değil. Adresi unutmuşsunuz!’

Artık burada kesin inandım ki çete eline düşmüşüm. Beni tavlayıp soymuşlar. Gelip durumu misafirhane sahibine anlattım. Dedi:

‘Bey burası Tiflis’tir, böyle işler çok olur. Zengin adamsın, canını sıkma, bu da bir derstir, aldın!’

Tiflis’ten eve mektup yazdım. Bin manat getirterek misafirhane sahibinin parasını verip Tiflis’ten ayrıldım.

Şimdi, arkadaşlar, Tiflis böyle Tiflis’tir. Param gittiye de yine bir doyana kadar lezzet aldım.”

Süleyman Bey sohbetini bitirince Sadık sordu:

“Hikâyeni bitirdin mi?”

“Evet...”

“Hadi, hemen kalk, git ambarın kapısını aç, atların arpasını ver. Her ata dört avuçtan fazla arpa verme. Sen de Cihangir yoldaş, hemen gidip Hacı Babalı’ya söylemen gerek ki halk topladığı pamuğu yarın fabrikaya göndersin.

Sen de yoldaş Kasım, git biraz dinlen; bu gece karakol nöbeti senindir. Ben de büroya gideyim. Merkezden bir emir falan var mı bakayım, tembellik zamanı değil, kalkın ayağa. Di haydi!”

YÜCE DAĞ BAŞINDA

Yüce dağ başında medeniyet merkezlerinden ve demir yolundan uzak, şahin yuvasına benzer küçük bir şehir kurulmuştur. Dağın sağ ve sol eteklerinden köpüklenerek hızla akan iki çay, sonunda iki sevgili kardeş gibi birleşip akarak ovalarda yaşayan halkın bağlarını, ekinlerini suluyorlar.

Şehir bütün kışı ve baharın yarısını kara, dumana bürünerek geçirmiş; sonunda siyah çarşafını atıp güzel bir senem gibi yüzünün parıltısını yeryüzüne salarak, bütün yaz dinlenme isteğinde olan sıcak bölgelerin halkını kucağına çekiyor.

Etrafi safalı ormanlar, serin pınarlar, masum çocuk kalbi gibi yumuşak bir hava... Bu şehrin ömrü bir o kadar uzun değilse de tarihî bir şehirdir. Buraya adlı sanlı hanlar, beyler, hatta şehzadeler gelip giderler. Burada padişah başı kesilmiş, ayak altında çiğnenmiştir. Su ve havasının şairliği halkının doğasına da geçtiği için, o şehir meşhur şairlerin, ediplerin, müzisyenlerin, sanatçıların madeni olmuştur.

Mayıs ayının birinden eylülün ortasına kadar şehir şen ve bayındır olur. Yaylaya gelenler, dağlara mal ve koyunlarla şehrin altından gidip dönen göçebeler, bu az zamanda şehri kaynar bir kazana çeviriyorlar. Sonbahar geldiğinde

şehir yeniden çarşafını başına çeker, şehrin görüntüsü tamamen değişir. Kalabalık azalır, ticaret kesilir, halk işsiz kalıp kendine meşguliyet arar.

Meşguliyetlerin birincisi deli oynatmaktır. Şehrin her yıl bir delisi olsun ki halk onu oynatmayla vakit geçirsin.

Bundan yıllarca önce, şehir halkından biri ticaret mak-sadıyla komşu ilçeye gidiyor. Şehrin meydanına geldiğinde, bir tane başı açık, ayak yalın, elbisesi yırtık saygısız birini çocukların önlerine katıp meydanda gezdirdiklerini görür.

Bu adamın deli olduğunu anlıyor ve hemen aklına kendi şehrinde şimdi bir tek delinin olmadığı geliyor. Halk meşguliyetsiz kalmıştır. Ticaretini bitirdikten sonra hemen deliyi tavlayıp şehre getiriyor ve şehir meydanına bırakıp: "Buraya kadar ben seni getirdim, şimdi git kendine ekmek bul!" diyor. Halka da diyor ki; "Ey millet, doğrusu bu ya; bu deliyi size meşguliyet için getirdim. Kıştır, iş olmayan zamandır." Halkın hepsi teşekkür ederek deliyle ilgileniyor. Şehrin delilerinin hepsinin hâl tercümeleleri, tarihi, deliliğinin durumu, hangi sözü sevip sevmediği bütün halk tarafından biliniyor. Bu delilerden ve adamlarından birkaç satır yazmak zarar etmez.

Tuhaf adamlardan birisi, bir berberdi, hem de adam Hacı'ydı. Şehrin bütün evlerinin kapısı Hacı için açıktı. Kan alırdı, hacamat yapardı, diş çekerdi, sülük atardı, hatta cerrahlık da ederdi. Rusçayı da şöyle böyle konuşurdu. Bu Hacı alelade bir adam olduğu için hiçbir şekilde asalak olduğunu bildirmiyordu. Ama Allah korusun bir adam ondan "Hacı saat kaçtı?" diye sorsaydı, Hacı hemen o durumdan çıkıp o adama söverdi. Bundan başka hiçbir şekilde onu yoldan çıkarmak mümkün olmazdı.

İkinci tuhaf kişi, Alış adında bir adamdı. Bu adam da

aynı şekilde alelade görünüyordu. Buna da “Zembilini bulmuşum” deyince durumu değişip büyük bir divane olurdu. Yolda gittiği zaman şehir çocuklarından birisi ona: “Zembilini bulmuşum” deyip koşunca arkasından koşarak, eline ilk geçirdiği çocuğu tutup döverdi. Derlerdi: “Kardeş, sana sataşan çocuk kaçtı, bu suçsuzu niye dövüyorsun?” Derdi ki: “Uzaklaşsa bu da sataşacak.”

Üçüncü tuhaf kişi, Kurban adlı bir adamdı. Bu adam da aynı şekilde alelade görünüyordu. Kubuş lakabı ile meşhurdu. Bu adamı bir ay ramazan ve muharrem ayının birinden sefer ayının yirmi yedisine kadar mescitlerde, tekelerde oturup başına vurarak gözlerinden nisan yağmuru gibi yaşlar dökerek ağlarken görürlerdi. Şevvalın ve sefer ayının birinde Kubuş sarhoş pazara çıkardı ve her zaman mest olurdu. Şehir şairlerinden birisi bir hanedanın hicvinde Kubuş’u da unutmamış, yazmıştır:

“Emanullah, yaşasın toprağı, sanı Gubuş’un,
Behr-i yek cüret-i mey gaynanasından küsenest!”

Kubuş her sabah pazara çıkıp, şehir halkından önüne çıkandan içki parası isterdi. Halk da verirdi. Kubuş topladığı paradan gerektiği kadar içki parasını alıp geri kalan parayı da fakirlere paylardı. Bir keresinde Şehrin Kadı’sı Kubuş’u yanına çağırıp *belki tövbe edip içkiyi bırakır* diye ona nasihat etmeye başlıyor. Kubuş hiçbir söz söylemeden kalkıp dışarıya çıkıyor ve hemen geri dönüp bir bardak ve bir miktar üzüm getirip Kadı’nın önüne koyarak soruyor:

“Kadı Efendi, ben bu üzümü yiyebilir miyim?”

“Elbette, yiyebilirsin.”

Kubuş üzümün suyunu bardağa sıkıp yine soruyor:

“Kadı Efendi, ben bu üzümün suyunu yiyebilir miyim?”

“Çok güzel içebilirsiniz!”

“Şimdi içmeyeceğim, saklayıp üç ay sonra içeceğim.”

Bunu dedikten sonra kalkıp Kadı’nın bürosundan çıkıyor.

Bir iki saat sonra Kubuş tam sarhoş, arkasında bir sürü çocuk, gelip Kadı’nın bürosunun önünden geçiyordu.

Boş zamanlarda halkı meşgul eden simalardan biri de buydu. Hocalar, *onun dilinden bir kere tövbe çıkarsa, Ashab-ı Kehf’in köpeği gibi yeri cennettir* diyorlardı.

Dördüncü tuhaf kişi, Eset dayıydı ki halk ona *Eset Hoca* derdi. Bu adamın kökten okuma yazması yoktu. Hatta kendi adını bile yazmayı becermezdi. Bu adam ilmihal delisiydi. Yeni bir müçtehit çıkar çıkmaz onun ilmihalini getirip okumayı bilenlere okutup ezberlerdi. Sonra ilmihali alıp şehre düşerdi. Nerede bir meclis, düğün veya taziye olsa Eset Hoca’yı orada görürdün. Halk ortaya bir *taharet* veya *izale-i necaset* meselesi atıp Eset Hoca’yı sohbeta çekerdi. Eset Hoca öyle bir sinirlenerek anlatırdı ki ağzından köpük çıkardı ve yerinden dizüstü sürünerek meclisin ortasına geldiğini görürdün, orada başlardı bağırmaya:

“A bahtsızlar, a dünyadan habersizler, acaba cehennem azabından korkmuyor musunuz? Münker Nekir’in sorularına ne cevap vereceksiniz? Kıyamet sorgu sualinde diliniz tutulup cevap veremeyeceksiniz. Zaman varken çalışıp yanılmayın, şüphe konularını öğrenin. İslam’ın şartlarına dikkat edin, yoksa kıyamette pişmanlık fayda vermez.”

Halk başlarını sallayarak derdi: “Allah senin imanını kâmil etsin Eset dayı! Ne güzel, bizim yanılmamızı bize öğrettin.” Eset Hoca bu sözleri ciddiye alarak derdi: “İyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak her Müslüman’ın borcudur. Ben bu konuda konuşmazsam sorumlu olurum. Her âlimin, bildiklerini bilmeyenlere öğretmesi gerek.”

Bu tür sohbetlerle halk boş zamanlarını geçirirdi. Yine bir defasında şehre meşhur bir müçtehit geliyor. Eset Hoca onun yanına gitmek istiyor.

Şehrin gençleri toplanıp, “Biz seni bu şekilde müçtehidin yanına göndermeyiz. Senin adına layık bir kıyafet hazırlamamız gerek.” diyorlar. Gülmek için Eset Hoca’nın başına bir sarık, sırtına cübbe atıyorlar; kendileri de mürit kılığında onun arkasına düşüp müçtehidin yanına gidiyorlar. Bütün çarşı esnafı toplanıp seyrediyor. Hatta dükkâncılar bile, hepsi dükkânlarını kapatıp Eset Hoca’nın arkasına düşüyor. Bu şekilde Eset Hoca’yı getirip müçtehidin kapısından içeriye sokarak dağılıp gidiyorlar.

Milletin meşguliyetinden biri de Eset Hoca’ydı ki gizlide adına “*Deli Eset Hoca*” diyorlar.

Beşinci tuhaf kişi, *Sofu Hüseyin* adı ile meşhur, uzun boylu; beyaz, uzun sakallı bir adamdı ki boş insanlar için büyük eğlenceydi. Bu adamda acayip bir yetenek vardı: ne zaman istese sebepsiz ağlardı. Kış mevsiminde tüccarların hepsini dükkânlarını bırakmış, meslektaşlarından birinin dükkânına toplanmış görürdün. Mangal kenarında her biri önüne bir bardak çay koyarak oturmuşlar, başta da Sofu Hüseyin oturmuştur. Birisi “Hüseyin amca, ölümü gör, bir ağla!” deyince Sofu Hüseyin de gözünü bir iki kere kapatıp açınca yaş sakalından aşağıya sel gibi akardı.

Muharrem ayında Hüseyin Amca’yı *sine vurmak* için özel olarak tekkelere çağırırlardı. İlahi başlayınca Hüseyin Amca göğsünü açıp okunan ilahinin havasıyla göğsünü vurmaya başladılar. Göğsüne vurunca çıkan ses bir kilometre yoldan duyulurdu. Her bir tekke sahibi mersiye için Sofu Hüseyin’i çağırılmayı elzem biliyordu. Ondan dolayı Hüseyin için tekkede mersiye okutanlar her zaman tartışırdu.

Bayramalisiz düğün olmaz misali gibi, *Sofu Hüseyin*’siz mersiye olmaz sözü de meşhur olmuştu.

Sofu Hüseyin’in bir mesleği de vardı. O da taziye yerlerinde ağıt söyleyip kadınları ağlatmaktı. Zengin adamların taziyesine Sofu Hüseyin’i elbette çağırırlardı.

Hüseyin güzel ağlardı. Ağlamak mesleği idi. Üstelik onun değerli sesi kadınları hâlsiz ederdi. Bakarsın elini kulağına koymuş okuyor:

*Bu dağlar, ulu dağlar,
Çeşmeli sulu dağlar!
Burda bir civan ölüp,
Göy kişner, bulut ağlar, hey!..*

Kadınlar da ağız ağza verip onun ardından “*hey*” derlerdi. Zengin taziyelerinde “*hahışta*” vurmak diye bir çeşit oyun vardı. Kadınlar daire yaparlardı. Bir tanesi arada kalkıp söylenenini tekrar ederdi. Yerde oturanlar “*şahsey, vahsey*” derdi. Hahışta vurmakta hiç kimse Sofu Hüseyin’e denk olamazdı. Kadınlar halay çekip Hüseyin’i araya alırlardı. O, manileri okur, onlar da “*şahsey*” derlerdi.

Sofu Hüseyin:

“Aras kenarı lekler,”

Kadınlar:

“Şahsey, vahsey!”

“Sıvanmış ak bilekler.”

“Şahsey, vahsey!”

“Düşmana haber olsun,”

“Şahsey, vahsey!”

“Hâsıl olmuş dilekler.”

“Şahsey, vahsey!”

“Yâr yolu tahta tahta,”

“Şahsey, vahsey!”
 “Bir atta iki nokta.”
 “Şahsey, vahsey!”
 “Şabbaz oğlu Mehmet Veli,”
 “Şahsey, vahsey!”

Sofu Hüseyin de böyle tuhaf bir varlıktı.

Altıncı tuhaf adam, Rahim Efendi'ydi. Adına *Pişik Rahim* (Kedi Rahim) derlerdi. Bu lakabın ona verilmesinin sebebi, nerede bir yemek verilirse -düğün veya taziye fark etmez- Pişik Rahim'in orada görülmesiydi. Bu tür yerlerin hepsine de davetsiz giderdi. Hatta yemeğe çağrılacak adamların listesi tutulduğu zaman, biri Rahim'in adını ansa, *onu yazmaya gerek yok, kendisi gelecek* derlerdi. Kendisine “Rahim amca, bu misafirliklere çağrılmadan neden gidiyorsun?” diye sorduklarında “Gitmesem alınıyorlar.” cevabını verirdi. Her zaman hocalarla birlikte meclisin başında otururdu.

Misafirliklerin birinde, ortaya yemek getirenler, *yemeği dağıtırken Rahim'i geçelim* diye sözleşiyorlar ve öyle de yapıyorlar. Rahim hiçbir şey demeden sakın sakın yerinde oturuyor. Yemek yenip bitiyor. Hoca “Fatiha” deyince Rahim de onun ardından yüksek sesle bağıyor:

“Fatiha; yediler, doyduk!”

Tuhaflardan bu altı kişiyi saymakla yetinelim. Bizim genç yazarlarımız için bu adamların her biri bir tiptir, her biri bir komedi için kahraman olmaya layıktır.

Üstelik bunu söylemeliyim, şehrimiz baştan sona tuhaflar şehriydi: gençleri tuhaf, yaşlıları tuhaf, beyleri, hanları, hocaları, mersiyehaneleri, seyitleri de aynı şekilde tuhaf. Nüfusu on binden fazla olmayan şehirde dört mezhep vardı. Hocalar akşama kadar mücadele içindeydiler.

Halk da işini gücünü bırakmış, akşama kadar bunların ardına düşmüş, zamanını boş tartışmayla geçiriyordu.

“İmam duvarın arkasını bilir mi, bilmez mi?”

“İmamsa, elbette bilir.”

“Hayır, bilmez!”

“İzin olsa bilir, olmasa bilmez.”

Her hocanın arkasında kendisine göre cemaati vardı. Mesela demirci Rüstem Usta, ayakkabıcı Melik oğlu Kasım, sucu Ebu Talip, sahte para basan Meşhedi Hasanali, hamamcı Mir Mehdi... Bu tartışmaları da beyler ve hanlar tertip ederdi.

İş yok, güç yok, ceplerinde para çok; ne yapsınlar? Üç yol vardı: kumar, içki meclisi, biri de hocaları tartıştırmak.

Kendileri ne Allah bilirlerdi, ne şeytan. Sadece zaman geçirmek için masraf edip ziyafetler verirlerdi ve şehrin bütün hocalarını, tüccarlarını davet edip yemekten sonra ortaya dinî bir tartışma konusu atarlardı; hocalar cemaate, cemaat hocalara karışırdı. Beyler de kenardan seyredip bu çarpışmadan keyif alıyorlardı.

Genç beyzade ve hanzadelerin de kış için ayrı meşgaleleri olurdu. Gençlerin özel bir teşkilatları vardı (Teşkilat yeni sözdür, o zaman teşkilata kampanya derlerdi). Teşkilatın her gece için özel programı olurdu.

Gün batımından sonra her gece beyzadelerin birinin evinde ziyafet düzenleyip şarap içerlerdi.

Saat ikide, üçte başlar sarhoş olduktan sonra programın ikinci maddesine geçip kapılara dağılırlardı ve hangi kapı gelirse çalarlardı:

“Ali Halife, Ali Halife!”

“Kimsin, ne diyorsun?”

“Aman ha, çabuk dışarıya çık!”

Ali Halife de *kesin ölmek üzere olan biri var* diye dü-

şünüyordu. Hemen kalkıp kürke veya yorgana sarılıp dışarı çıkardı.

“Yavrum! Kimsin, ne diyorsun?”

“Bir şey demiyoruz. Kötü uyumuşsun, git yeniden uyu.”

Sonra başkasının kapısına geçiyorlardı:

“Hasan amca, Hasan amca! Hemen çabuk dışarıya çık!”

Çepgöz (Şaşı) Hasan, “Komşuda bir olay olmuş, onu yardıma çağırıyorlar.” diye düşünüyordu; acele elbisesini giyinip balkona çıkardı.

“Kimsin, ne istiyorsun?”

“Bağışlayın, Hasan amca! Zahmet veriyoruz. Biz bahse girmiştik. Şaşı insan bir şeyi iki görür diyorlar; yalan mı, doğru mu?”

Diyecek bir şey yok, böyle uykudan uyandırılan adamlar ağza alınmayacak küfürler edip kapıyı kapatırlardı. Beyzadeler de bundan zevk alıp gülüşürlerdi.

Yukarıda söyledik ki halkın meşguliyeti için şehrin her zaman bir delisinin olması lazım. Deli bulunmayınca da özel adamları gönderip başka ilçelerden getirtirlerdi veya şehir halkından birini delirtirlerdi. Bu da kolay bir meseleydi. Bir adamı delirtmek için beş altı şahı sermaye koymak gerekirdi.

Altı yedi tane çocuk çağırıp, her birine bir şahı verip bir bahtsız oğlu bahtsızın arkasına takarlardı, bir müddet sonra onu usulünce delirtip pazara çıkardıklarını görürdün.

Delilerden biri derdi: “Delilik iyi şeydir, canları çıkarsa çocuklar taşlamasa.”

Halk tarafından delirtilip sokaklara atılanlardan biri de bizim komşumuz Ali Bey’di. Bu zavallının hiç kimseyle ilgisi yoktu. Başını aşağıya eğip kendi mesleğiyle uğraşır-

dı. Her sabah gidip şehrin girişinde oturur, şehre giren köylüleri durdurup ne iş için geldiklerini sorardı. Köylünün mahkemede işi olduğunu öğrendiği zaman, ona meşhur bir avukatı övmeye başlardı. Çoğu da ona itibar edip, işini onun övdüğü avukata götürüp verirdi. Ali Bey de avukattan ücret alırdı. Avukat tellallığı elden ele dolaşan bir meslekti. Ali Bey’den başka birkaçı da bu mesleğin ardından giderdi. Kısaca her avukatın kendine özgü bir Ali Bey’i vardı.

Komşulara Ali Bey’i delirtmek gerekti. Burada her zaman iş gören sokak çocukları olurdu.

Bir defasında Ali Bey, sokakta oynayan bir grup çocuğun yanından atla geçerken çocuklardan biri soruyor:

“Ali Bey, nereye gidiyorsun?”

“Görevin mi, yavrum?”

“Beni de terkine al!”

Ali Bey atını sürüp gidiyor, çocuklar onun peşine düşüp bağıyorlar: “Ali Bey, beni de terkine al! Ali Bey, beni de terkine al!..” Çocukların sayısı gittikçe artıyor. Esnaf bir de bakıyor ki, Ali Bey’in peşinden birkaç yüz çocuk “Ali Bey, beni de terkine al!” deyip koşuyor. Esnaf, dükkâncılar hepsi çocuklara karışıyor. Dükkânların hepsinden, pazarda gezen adamların ağızlarından “Ali Bey, beni de terkine al!” sesi, şairlerin dediği gibi asumana yükseliyordu.

Ali Bey onun için pazarda durmanın mümkün olmadığını görüp evine dönüyor.

Ali Bey sabah kalkıp kapıyı açıyor; bir o yana, bir bu yana bakıyor. Etrafta hiç kimseyi görmeyince çıkmak istiyor. Bir de bir ses duyuyor:

“Ali Bey, beni de terkine al!” Bu sese birkaç ses daha eklenince, Ali Bey kapısını kapatıp evde oturuyor.

Böylece o birkaç gün evde oturuyor. Her zaman evde oturulmaz, çoluk çocuk ekmek istiyor. Bir gün Ali Bey ço-

cukların sakinleştiğini düşünüyordu. Bir gün mahkemeye doğru gidiyor. Caddeye kadar yürüyor. Bakıyor kimse bir şey demiyor. Seviniyor. Caddeye girer girmez yine dört bir yandan “Ali Bey, beni de terkine al!” sesi yükseliyor. Bundan sonra Ali Bey gerçekten deli olup sokaklara düştü. Halk da emeline ulaşip yeni bir deli kazandı.

Halk tarafından delirtilen ikinci kişi Avanes adlı ermeni tüccardı. Her sabah elinde anahtarları, koltuğunun altında defterleri, gelip dükkânını açardı; ticaretini yapıp akşama yine evine dönerdi.

Bir kere yine dükkânına geldiğinde komşu dükkâncı çağırıp diyor:

“Hayırlı sabahlar, Avanes!”

Bu sese komşulardan da birkaç adam: “Hayırlı sabahlar, Avanes!” deyip ses veriyorlar. Avanes: “Akıbetiniz hayırlı!” deyip cevap vererek dükkânına geçiyor.

Doğrudur, bu fazla bir söz değil. *Hayırlı sabahlar* derler, *akıbetin hayır* cevabını da alırlar. Ama bir günde almış adam gelip bir *hayırlı sabahlar Avanes* derse, o zaman adam deli olabilir. Avanes de böylelikle az kaldı delirsin. Çünkü pazara çıkınca doğudan, batıdan, gökten, yerden, her yandan “Hayırlı sabahlar, Avanes!” sesi geliyordu. Sonunda dükkânı kapatarak başını alıp şehirden kaçmaya mecbur kaldı.

Zeynel Abidin adlı yaşlı bir adam çalışmaya gücü olmadığından ve dilencilik yapmak istemediğinden, ayakta-bıcılardan her gün beş altı çift ayakkabı alıp elinde gezdirerek satardı. Onunla geçimini sağlardı. Bir defasında Zeynel Abidin bir grup çocuğun yanından geçerken çocuğun biri diyor:

“O amcaya bakın, kuzguna benziyor.”

Öteki çocuklar bu sözü duyunca “A kuzgun, a kuz-

gun!” deyip onun peşine düşüyorlar. Aynı gün bütün şehir, Zeynel Abidin dayının lakabının “Kuzgun” olduğunu biliyor. Zeynel Abidin’i de bu şekilde evinde oturtup pazardan kopararak işsiz bırakıyorlar.

Zavallı adamlardan biri de Mirza Ali’ydi. Bu zavallı, bir adamla sohbet edince, sohbet ne olursa olsun, bir kere diyor:

“Eğer bu işi böyle yapmasam namerdim.”

Kenardaki adamlardan birkaçı bu sohbeti duyuyor. Mirza Ali bir gün bakıyor şehrin bütün çocukları peşine takılmış, “A namert, a namert!” diyerek geliyorlar.

Mirza Ali kaçıp saklanıyor. Sabah pazara gitmek için evinden çıkıyor. Yine bakıyor ki her yandan “A namert, a namert!” sesi geliyor. Bu adamı da bu şekilde pazara hasret ediyorlar.

Bir gün ramazan ayında, Mirza Ali, hocaya şikâyet etmek hayaliyle camiye gidiyor. Camiye yaklaşıncı bakıyor namaz bitmiş, cemaat dağılıyor. Biraz sonra hoca çıkıyor. Mirza Ali yaklaşıyor:

“Selamünaleyküm!”

“Aleykümselam. Ne var, a Mirza Ali?”

“Okuduğuna kurban olayım hocam, kendin de görüyorsun ki halk benim başıma ne işler getirmiş. Çarşıya çıkamıyorum, pazara gidemiyorum. Şimdi tam zamanıdır, bu halka bir nasihat et. Bir beddua oku, belki benim üstümden bu adı kaldırıp yakamdan el çekerler!..”

Hoca, Mirza Ali’nin sözlerini dinleyip diyor:

“A namert, neden geç geldin? Görüyorsun ki cemaat camiden çıkıyor.”

Hocanın ağzından çıkan “a namert” sözünü Mirza Ali ciddiye alarak hocaya sövüyor.

Bundan dolayı da cemaat, adamı bir güzel dövüyor.

Bir gün cenaze götürüyorlar. Şehrin çocuklarından yüzlercesi cenazenin ardından bağırıyorlar: “A namert, bizi bırakıp nereye gidiyorsun?”

Sordum, nedir? Dediler:

“Namert Mirza Ali ölmüştür, gömmeye götürüyorlar.”

Bir kişi şehir halkının adını sebepsiz yere *farmazon* koyuyor. Bu adam çaresiz kalarak gidip mahkemeye halkı şikâyet ediyor. Mahkeme günü hâkim *farmazon* sözünün anlamını soruyor.

“Bu sözün anlamı yoktur.” diye cevap veriyorlar. Hâkim diyor:

“Bu şekilde anlamsız sözden incinmeye ne gerek var? Ne yapalım, farmazon siz olmayın, ben olayım!”

Bundan sonra millet, şehir halkının yakasını bırakıp, hâkimin yakasına yapışıyor.

Hâkim pazara, sokağa çıkınca her yerde “*farmazon, farmazon*” sesi duyuyor. Hâkim sonunda çaresiz kalıp istifa ederek Rusya şehirlerinden birine göç ediyor.

SEYİTLER OCAĞI

Malumdur ki İslam ve özellikle Emir’el Müminin Şii-lerinin şehirlerinin bütün ihtiyaçlarını *-ister iyi günde, ister kötü günde olsun-* karşılayan İran’dır.

Eğer İran olmasaydı bu zavallı halk nereye giderdi? Mutlu günümüzde İran bize çalgıcılar, sihirbazlar, maymun oynatanlar, ayı oynatanlar gönderiyor.

Dinî ihtiyaçlarımızın karşılanması için maharetli vaizler, ilmihaller, mersiyehanlar, seyitler ve dervişler gönderiyor. Kısaca Allah şen etsin, kötü gözden korusun, güzel şehirdir.

Hatta Müslüman kardeşlere söylediğim malın çok gerekliliğini göz önüne alarak özel seyit, mersiyehan, vaiz, çalgıcı ve derviş fabrikaları tesis olunmuştur.

Örneğin Kukemeri... Buranın halkı tamamen seyittir. Bu köye gitsen sadece kadın, çocuk ve yaşlı adamlardan başka bir canlı göremezsin. Geri kalanların hepsi başka şehirlere dağılmışlar. Köyden köye, şehirden şehre, camiden camiye, tekkeden tekkeye gezip hums⁸ topluyorlar ve yılda bir kere evlerine dönerek aileleriyle görüşüp getirdikleri paraları yerli yerine koyduktan sonra yine kazançlarının

8. Şiilikte Peygamber soyundan gelenlere verilen bir nevi zekât.

peşinden gidiyorlar.

Bundan elli altmış yıl önce iki tane Kukemerli seyit -biri Seyit Ahmet, diğeri Seyit Samet- Kafkas'a geliyorlar. Bunlar ne kadar geziyorlarsa ellerine bir şey geçmiyor. Her iki arkadaşı caminin bahçesinde üzgün bir durumda dizlerine sarılmış, kötü günlere düştüklerine ağlayıp dertlerine çare düşünüyorlar. Seyit Ahmet diyor:

“Canım, halk dinden çıkmış; hocayı, seyidi, mersiye hanı unutmuştur, söylemek olmaz. Etrafına bakıyorsun herkes mümin ve dindardır. Ben iki kere bu şehre gelip her gelişimde vatana bir etek para götürdüm. Vatanda iki güzel bahçe satın aldım. Şimdi n'olmuş ki halkın gözü bizi görmüyor?”

Seyit Ahmet başını bir salladı:

“Biliyor musun ağabey! Burada başka bir sır yoktur. Bizim şansımız yoktur. İnsana her şeyden önce şans lazımdır. Ne kadar çalışsan, ne kadar nefes çekip, 'Ya cedit' diyerek boğazını yırtsan, şansın ki olmadı hiçbir isteğine ulaşamayacaksın. Aklıma bir düşünce geldi, gel onu deneyselim. Bu da tutmazsa, vatana dönelim, bir yıl sonra tekrar buraya müracaat ederiz, belki şansımız açılır.”

“Söyle bakalım, aklına gelen düşünce nedir?”

“Civardaki zengin köylerin birinde bir türbe yaparsak iyi olur. Orada oturalım. Halk adak, sadaka, helva getirsin, biz de rahat yaşayalım.”

Gece sabaha kadar iki arkadaş baş başa verip program yaptılar. Sabah Seyit Ahmet bastonunu ve hurcunu alarak “Ya Ali, senden medet!” deyip yola düştü.

***

Uzunkulaklı köyü sekiz yüz evden ibarettir. Halkı zengin, dindar, mersiye severdir. Halkın yüzde sekseni hacı, kerbelayı ve meşhedidir. Muharrem ve ramazan aylarında mersiye hanı köyden eksik olmaz. Kendileri de her mersiye hanı beğenmezler. Gidip şehirden on, on beş mersiye hanından birini seçip getirirler ve güzel bir parayla da memnun edip yollarlar. Her Cuma halk camiye toplanıp cemaat namazı kıldıktan sonra hocanın vaazını dinliyordu.

Cuma günü cami cemaatle doluydu. Kapıda tanış olmayan bir “Ya Cedit!” sözü işitildi. Cemaatin hepsinin bakışları kapıya çevrildi. Seyit Ahmet yalın ayak, sinesi açık, başına vurarak camiye girdi. Minbere yaklaşarak dedi:

“Ey insanlar! Buraya Seyit Samet adlı bir kişi gelmiş midir?”

“Hayır, gelmemiştir. Gelseydi bilirdik.”

“Heyhat, heyhat! Demek benim rüyam yalanmış. Demek ben öyle büyük bir günah işlemişim ki ceditim benden yüz dönmüş, ben yanlış rüyalar görüyorum! Vay bana! Vay bana!”

Seyit böyle söyleyip başladı başına vurmaya.

Hoca yerinden kalkıp seyidin kollarını tuttu.

“Seyit Efendi, sakın olun! Ne olay olmuştur ki kendinize böyle ceza veriyorsunuz?”

“Ben bahtsız! Ben ümitsiz, beni felek çarpmış!..”

“Bir buyurun bakalım, ne olay olmuştur?”

Seyit ağlar gözle başladı:

“Ben Kirmanşah'tayken gece rüyamda ceditimi gördüm. Buyurdu: 'Ey benim bahtsız oğlum, senin yedinci baban Seyit Safa bundan iki yüz elli yıl önce *Uzunkulaklı* köyünde defedilmiştir. O; mümin, keramet sahibi bir var-

lıktı. Bundan önce bütün dertler, hastalıklar, kırığı olanlar, özörlöler onun mezarından dertlerine derman alırlardı. O mezarın şimdiye kadar meçhul kalması evladının ayıbıdır. **Elbette; sabah Uzunkulaklı köyüne yola düşersin. Seninle aynı zamanda benim evlatlarımdan Seyit Samet adlı bir kişi Erdebil'den çıkıp Uzunkulaklı köyüne gelecek. Onunla birlikte gece yarısından sonra köyün etrafına çıkıp geçersiniz. Mezar kendi yerini bildirir.** Şimdi ben gelmişim. Seyit Samet yoktur. Demek benim gördüğüm rüya vesveseymiş, hayalmiş! Eyvahlar olsun bana!..”

Seyit yine tepesine yumruk indirmeye başladı. Hoca onu bir şekilde rahatlatıp evine davet etti.

“Buyurun, bizim evde biraz dinlenin, kesin açsınız!”

“Hayır, ben açlıktan ölürüm ama Seyit Samet gelinceye kadar ağzıma ekmek ve su koymam.”

Bu esnada caminin kapısından korkunç bir “Ya ceda!” sesi duyuldu. Bütün cemaat dönüp kapıya baktılar. Seyit Ahmet, Seyit Samet’i görür görmez cemaati ezerek ona doğru koşmaya başladı. Caminin ortasında bunlar kucaklaştılar ve başladılar ağlamaya. Seyitler ağlıyorlardı, cemaat de bir koyun sürüsü gibi ağız ağıza verip salavat getiriyordu. Akşam seyitlerin her ikisi de Hoca’nın evine misafir gittiler. Köyün ak sakallı yaşlı adamlarından da birkaç adam toplanıp gece yarısına kadar sohbet ettiler.

Seyit Samet’in de aynı gece kalkıp Uzunkulaklı’ya geldiği belli oldu.

Gece yarısı cemaat dağıldı. Seyit Ahmet ve Seyit Samet için özel bir odada yatak açtılar.

Öyle ki iki arkadaş yalnız kaldılar. Seyit Ahmet, Seyit Samet’e dedi:

“Ağabey, galiba kumarımız tutmuştur. Burası bizim ölüp kalacak yerimizdir!”

Seyit Samet cevabında dedi:

“Bak şimdi gör ki nasıl tedbirli adamım. Böyle tedbir hiç kimsenin aklına gelmezdi.”

“Köyün adı Uzunkulaklı, halkı da uzun kulak!”

İki seyit sarığı ve cübbeyi bir tarafa atıp bir miktar oynadılar. Sonunda yatıp uyudular.

Bir ay sonra etraftan cemaat her gün seyitlere adak, sadaka ve hediye getirmekteydi.

Bir aydan sonra Seyit Ahmet:

“Biliyor musun ne var?” dedi.

“Ne var?”

“Halkın şüphesi azalmış. Halk hemen türbenin açılmasını bekliyor. Bu gece işe başlamamız lazım.”

“Çok güzel!”

Gece yarısı iki arkadaş, köyün kenarına, mezarlık tarafına gittiler. Köy halkının hepsi onlarla kutsal mezara aramaya gitmek istedi. Seyitler razı olmadılar. Dediler ki “Sizin aranızda namaz kılmayanlar, oruç tutmayanlar, yetim malı yiyenler, zina edenler, inancı bozuk olanlar vardır. Siz bizimle gelseniz o mezarı bulamayız. Bizim yanımızda bir canlının olmaması lazım.”

Halk üzgün hâlde evlerine döndü. Seyitler gittiler. Etrafı çok gezip dolaştıktan sonra, sonunda bir ölmüş eşek kemiği bulup bir mezar kazarak oraya gömdüler ve sabahleyin grup grup gelen halka gösterip dediler ki “Aradığımız seyit mezarı budur.”

O günden itibaren ziyaretler başladı.

Hasta geldi, iyileşti gitti. Çolak geldi, ayaklı gitti. Kör geldi, gözlü gitti.

Seyit mezarının ünü bütün ilçeye, hatta uzak ülkelere bile yayıldı. Türbenin kerametine seyitlerin kendileri de hayrette kalmışlardı.

Doğanın kanunudur. Biri kuru ağaca veya bir taşa, yürekten inanıp dilekte bulunursa, kesin isteği yerine gelir. Böyle ağaçlar ve taşlar doğuda fazladır.

Bu olaydan sonra bir yıl geçti, bir gün Seyit Ahmet dedi:

“Seyit Samet, biliyor musun ne var?”

“Hayır, bilmiyorum.”

“Ben bir vatana gitmek istiyorum. Allah’a şükürler olsun kumarımız tutmuş, iyi para kazanmışız! Allah bu halkın kulağını biraz daha uzatsın. Ben bir iki aylığına gidip çoluk çocuğa bir uğrayayım; sen de ben gelinceye kadar buraya göz kulak ol! Ben döndükten sonra sen de vatana gidersin. Ama bir şartım var; ben döndükten sonra benimle helalleşip hesap görmem lazım. Türbenin gelirine ihanet etmeyeceksin.”

Seyit Samet onun gelirinden bir kuruşu bile çar çur etmeyeceğine söz verdi.

Seyit Ahmet gitti.

Seyit Samet’e yalnızlık zor gelince on altı, on yedi yaşında bir kıza muta nikâhı yapıp türbenin kenarında oturdu.

Para sel gibi geliyor, Seyit Samet her gece tavuklu pilav pişirip nazlı karısıyla birlikte yiyordu.

İki ay tamam oldu. Seyit Ahmet yolculuktan döndü. Bir iki gün dinlendikten sonra Seyit Samet’i çağırıp hesap gördü.

Seyit Samet bir defter getirip Seyit Ahmet’in önüne bıraktı ve dedi:

“Olan gelir budur.”

Seyit Ahmet geliri az görüp arkadaşından şüphelendi ve dedi:

“Seyit Samet, bu gelir öncekilere göre çok azdır. Gelirimiz bunun iki katı, belki biraz da fazla olması gerekir.

Galiba burada bir miktar para unutulmuş, yazılmamış.”

“Ceddime yemin olsun; Kur’an’a, arkadaşlıkta yediğimiz ekmeğe yemin olsun! Babam Seyit Kurbanali’nin mezarına yemin ederim burada bir tahıl tanesi kadar bile o taraf bu taraf olmamış.”

Seyit Ahmet dedi:

“Yeminine inanıyorum. Ama bir şeye de yemin edip beni şüpheden kurtarman gerek.”

“Baş üste, istersen Kur’an’a el basayım.”

“Yok, Kur’an gerekmez. *Bu mezarda yatana yemin ederim ki hesabımızda bir eksiklik yoktur* desene!”

Seyit Samet düşünceye daldı. Biraz sonra başını kaldırıp dedi:

“Seyit Ahmet, biliyor musun ne var?”

“Hayır, bilmiyorum.”

“Bu mezarda yatana sen de biliyorsun, ben de. Bununla birlikte yemin etmeyeceğim.”

Gerçekten hesapta birkaç kalem, toplam kalemden düşmüş.

Bunu söyleyip hesabı gösterdi.

Seyitler birbirlerine sarılıp ticaretlerine devam ettiler.

KANDİL

Bütün dağlar arasında İskender Bey'in adı söyleniyordu. Yiğitlikte, at binmede, düşman saflarını yarmada eşi benzeri bulunmazdı. Atlarının, sığırlarının haddi hesabı yoktu.

Validen tutun da, en küçük müdüre kadar herkes onun evine gelirken her konuda memnun kalarak ayrılırdı. Kimin İskender Bey'i hükümete şikâyet etmeye cesareti vardı ki?

Kazara bir gün şikâyet edecek olsa, yarın kendi kurşunlanıp malı yağmalanır, evi kundaklanır; kızları, karısı dağa çıkartılırdı.

İskender Bey'in her emrine hazır olanlar, ihtiyaçlarını onun aracılığıyla giderirlerdi.

Hükümet erkânının ceplerini doldurması sayesinde İskender Bey dağlarda padişahlık ederdi. Üç yüz evden ibaret olan köy halkı onun elinde esirdi.

Sarp bir kayanın başında şahin yuvasına benzer, beyaz taşlardan yapılmış iki katlı sarayında oturmuş, her tarafa emirler gönderiyordu. Halkın malının, canının, ailesinin yetkisi kendisinde değildi. İskender Bey'den izinsiz bir kişi evlenemezdi, bir adamın kızını kocaya vermeye yetkisi yoktu.

Evlenmek isteyen kendisiyle bir miktar hediyeyle Bey'in yanına gidip izin almak zorundaydı.

Bey razı olmazsa evlenmek mümkün değildi. Emrinden kaçan kendisini ölmüş bilmeliydi.

Köy halkının hepsi hayvancılıkla geçiniyor, kimse dışarı süt satmaya cesaret edemiyordu. Sütü Bey'in peynir fabrikasına, onun belirlediği fiyata vermeleri gerekiyordu. Köy halkından biri dışarıya bir güğüm süt satsaydı, kesin adamları ile gelip kapısındaki hayvanların hepsini kurşundan geçirirdi.

Bu şekilde İskender Bey yıllarca dağlarda padişahlık yaptı. Atasözüdür; *"Her yokuşun bir inişi vardır."* İskender Bey'in de başındaki tacı daimi kalmayacaktı.

Zaman geçti. Şura hükümeti dağlara yönelmeye başladı. İskender Bey Partizanları ve Kızıl Ordu'yu zavallı köylüler gibi düşünerek mukavemet gösterdi ve günlerce dağlardan ordunun başına ateş yağdırdı. Sonunda devam edemeyeceğini anladı ve evindeki değerli mallarını, atlarının iyilerini alarak yanındaki atlılar ile birlikte gece vakti sınırı geçip kaçtı.

Sabah Kızıl Ordu köye girdi. Halk âdet olduğu üzere, tuz ve ekmek ile orduyu karşılayıp sevinçten birkaç kurban kestiler. Yaşlı bir adam ordunun komutanına doğru gidip birden onun boynuna sarılarak ağladı.

"Ayaklarına kurban olayım a oğul! Geldiğin yollara kurban olayım a oğul!" diyerek gözyaşı döktü. "İyi ki gelip bizi kan içenin, bu vahşi hayvanın elinden kurtardın."

Genç komutanın da bu yaşlı adamın davranışının etkisiyle gözleri yaşardı. Yaşlı adamı kucaklayarak:

"Ağlama dayı," dedi, "artık bundan sonra size işkence edenleri görmezsiniz. Onlar ebediyen ölüp sizin aranızdan ayrıldılar. Bundan sonra kendi emeğinizin karşılığını kendiniz göreceksiniz."

Yaşlı adam onu tekrar kucaklayarak kenara çekildi. Gençler ordunun arasına girip kızıl askerlerle sohbet edip

gölüşüyorlardı. Sonunda gidip âşık getirerek akşama kadar çalıp, kızıl askerlerle oynayarak eğlendiler. Komutan, İskender Bey'in evinin kapısına mühür vurup bekçi bıraktı.

Ertesi gün sabah halkı çağırıp Bey'in evinin önüne topladılar. Orduyla gelmiş genç bir oğlan çıkıp uzun bir konuşma yaptıktan sonra dedi:

“Yoldaşlar! İskender Bey'in bütün mal varlığı sizin alınızın teriyle, elinizin emeği ile yapılmıştır. Bundan dolayı hükümet onun evinde olan şeylerin hepsini halka dağıtma kararı almıştır, herkes sırayla gelip istediği şeylerden götürebilir.”

Halk: “Yaşasın yeni hükümet!” diye bağırdı.

Halk sırayla gelip, kapı kacak, yorgan döşek alıp götürüyordu.

Aniden halkın arasından genç bir kadın ileri çıkarak dedi:

“Yoldaş! Sadece tavandan asılan o kandili bana vermenizi rica ediyorum.”

“Bacı, kandil senin neyine lazımdır? Bu, sizin evlere yaramaz; tabak, kazan, semaver gibi köylüye yarayan eşyalardan al.”

“Yok! Sana yalvarıyorum, kabul et. Bu evde bana o kandilden başka bir şey lazım değil; kurbanın olayım, onu çıkarıp bana vermelerini söyle.”

Gözlerinden yaş dökerek bunu diyen kadın, oğlanın ayaklarına kapanmak istedi.

Oğlan hemen onu kaldırıp tavandan asılan beş lambalı kandili indirerek ona vermelerini emretti.

Kadın kandili alıp iki kere *ah* çekerek:

“Nihayet isteğime kavuştum!” dedi.

Birden kadın, yüzü kan gibi kıpkırmızı, gözlerinden alev saçarak yüzünü halka dönüp:

“Millet!” diye bağırdı. “Bir yıl önce benim babam, İskender Bey'e bir inek hediye getirip beni kocaya vermek için izin istedi. İskender Bey dinledikten sonra şöyle dedi: ‘Ben, senin kızının çok güzel olduğunu duydum. Ben ar mudun iyisini ayının yemesine nasıl izin vereyim? Böyle güzel kızı çirkin bir köylü mü götürsün? Bu inek bana lazım değil; alıp evine götür. Bu gece kızını bana misafir gönder, ondan sonra kime istersen verebilirsin.’ Babam yalvardı, yakardı, ağladı, ayaklarına kapandı. Bey, onu dinlemeden dövüp kovdu. Zavallı babam ümitsiz eve geldi. Beni alıp uzak köylerin birine kaçırmak istedi, Bey'in atlıları kapıyı kesip babama imkân vermediler. Gece birkaç kişi gelip babamın, annemin el ve ayaklarını bağlayıp yere uzatarak beni kaçırdılar.

Bey beni aynı bu odaya çekip yırtıcı hayvan gibi kucaklayarak karyolanın üstüne attı. Ben ne kadar yalvarıp ağladıysam, ölenlerinin aziz mezarına yemin verdim de hiçbir şey ona etki etmedi. Bu kandilin lambalarının beşi de yanıp evi güneş gibi aydınlatmıştı. Ben bu canavarın elinden kurtulamayacağımı görünce yalvarıp dedim: ‘Şimdi beni bırakmak istemiyorsan, bari benim bir tek ricamı kabul et; bu lambaları söndür.’ Dedi ‘Olmaz, benim bu lambaların ışığında seninle rahatlamam lazım.’ Şimdi Bey kaçmıştır, ben ona ulaşamıyorum, kisasımı bu kandilden alacağım.”

Böyle söyledikten sonra kadın koşarak balkona çıkıp oradan kandili derenin içine attı ve dedi:

“İsteğime ulaştım. Bu evden bana başka bir şey lazım değil, buradan götürdüğüm eşyanın gözümün önünde durup o murdar geceyi her dakikada benim hayalime getirmesini istemiyorum. Sağ olsun yoldaşlar!”

Kadın oradan çıkıp kahraman gibi evine gitti.

GÖZLÜK

Şehrimizde meşhur avukat Mahmut Bey ehlikeyif bir adamdı. Halktan içi sıkılan, biraz içinin açılmasını istediğinde Mahmut Bey'in sohbetine giderdi ve gerçekten de onun yanında oturanlar iki üç saat dünya kaygısını unutturdu. Mahmut Bey'in evinde şakalaşıp gülmekten başka bir iş olmazdı. Şehrin bütün nezih insanların toplandığı yer Mahmut Bey'in eviydi. Bunu da kaydetmeliyim ki iş zamanında sohbeti bir kenara bırakıp işiyle ciddi meşgul olurdu. Şehrin en yetenekli avukatlarından sayılırdı.

Mahmut Bey kitaba ve gazeteye âşık bir adamdı. Çok güzel bir kütüphanesi vardı ve Rusya'da çıkan gazetelere her zaman aboneydi.

Ne zaman gelsen, masanın üstünü gazetelerle dolu görürdün. Eş dost çoğu zaman onun yanına özellikle gazete okumaya giderdi. Mahmut Bey'in değerli dostlarından Mirza Ahmet, bir gün oturup gözünde Mahmut Bey'in gözlüğü, bir iki saat gazete okuduktan sonra yavaşça yerinden kalkıyor ve "Allah'a ısmarladık!" deyip gidiyor.

Ahmet Bey gittikten sonra, Mahmut Bey gözlüğü masanın üstünde görmeyince, Ahmet Bey'in gözlüğü yanlışlıkla götürmüş olabileceğini düşünüyor. Hemen hizmetçiye gözlüğü getirmesi için Ahmet Bey'in peşinden gönderiyor.

Ancak hizmetçi gittikten sonra, Mahmut Bey gazetelerin altından gözlüğü buluyor.

Hizmetçi gelip Ahmet Bey'in kapısını çalıyor. Ahmet Bey çıkıp:

"Kapıyı çalan, kimsin?"

"Benim, Abbaskulu, Mahmut Bey'in hizmetçisi."

"Ne var Abbaskulu? Hayır mıdır?"

"Hayır olmayan ne var? Bey'in gözlüğünü almışsınız. Bey *versin* diyordu."

"Git Bey'ine söyle ki önce masanın üstünü bir arasın, sonra seni göndersin. Çık git. Bende gözlük falan yoktur."

Hizmetçi dönüp durumu Bey'e yetiştiriyor.

Mahmut Bey gözlüğü her ne kadar bulmuştu ama bununla beraber, neşelenmek için dostu Ahmet Bey'i bir çeşit mahcup etmek düşüncesine kapılıyor.

Pencerenin önünde durup sokağa bakarken, baktı Ahmet Bey'in oğlu Mehdi gidiyor. Hemen durduruyor:

"Mehdi, Allah'ını seversen, eve yetişince babana benim gözlüğümü göndermesini söylersin."

Mehdi'nin ardından Ahmet Bey'in komşusu tarzen⁹ Kulu'yu görüyor.

"Kulu, ölümü gör, Ahmet Bey'in kapısından geçerken onun kapısını çal. Söyle ki, benim gözlüğümü yanlışlıkla götürmüş. Onu göndersin."

Kısaca o gün üç dört adamdan ve ertesi gün de yine dört beş adamdan rica edip Ahmet Bey'den gözlük istiyor.

Üçüncü gün Ahmet Bey'in kendisi Mahmut Bey'in evine geliyor. Önce biraz parmak şıklatıp oynadıktan sonra, diyor:

"Yarın gara gidiyorum, oradan da öbür tarafa gidece-

9. Tar çalan kişi

ğim. Her ne biliyorsan, bundan sonra yap!”

Bir iki bardak çay içtikten sonra Ahmet Bey kalkıp gidiyor.

Mahmut Bey oturuyor, Ahmet Bey’in gideceği yolda olan bütün dostlarına mektuplar yazıp aynı akşam yola çıkan faytonlarla gönderiyor.

Ertesi gün Ahmet Bey bir fayton tutup şehirden çıkıyor.

Birinci durağa yetişir yetişmez Bakkal Köse Bahşali geliyor:

“Ahmet Bey, selamünaleyküm.”

“Aleykümselam, keyfin nasıldır?”

“Neden, sizin memleketinizden... şehrinizden çıkınca Mahmut Bey’i görmediniz ki!”

“Bir gün önce görüştük. Nasıl?”

“Hiç, işte budur, bana bir mektup yazmıştır ki sanki siz onun gözlüğünü almışsınız. Yazıyor ki ‘*Senin dükkânının önünden geçecek; benim gözlüğümü ondan alıp gönderirsin!*’”

Ahmet Bey, morali bozulmuş bir hâlde cevap veriyor ki, “Kardeş, Mahmut Bey benimle şaka yapıyor. *Gözlüğü masanın üstüne bırakıp gelmişim* diye yaz.”

Köse Bahşali inanır veya inanmaz, gidiyor.

Faytoncu atlara biraz arpa ve su verdikten sonra koşup yola düşüyor.

İki üç saat yol gittikten sonra, bakıyor ki bir atlı arkadan telaşla “Dur, dur!” diye bağırarak geliyor. Faytoncu duruyor, atlı yetişiyor.

“Faytonda giden Ahmet Bey değil mi?”

“Evet!”

“Selamünaleyküm. Affedersin Ahmet Bey! Sizi yolumuzdan ettim. Sizde Mahmut Bey’in gözlüğü varmış. Yaz-

mış ki, ‘*Kör gibi kalmışım. Ne kitap okuyabiliyorum ne de yazı yazabiliyorum. Ahmet Bey kesin sizin evin yanından geçecek. Benim gözlüğümü ondan alıp biriyle göndere-*sin.’”

Ahmet Bey yemin edip bunu da inandırıyor ki bu bir şakadır. Onda gözlük yoktur.

İkinci durakta Ahmet Bey faytondan inip bir arkadaşını görmek için pazara gidiyor.

Nalbant Paşa atın ayağına nal çakarken bunu görüp el sallıyor.

“Affedersiniz, siz Ahmet Bey değil misiniz?”

“Benim, neden?”

“Mahmut Bey mektup yazmış. Onun sende gözlüğü varmış, zahmet olmazsa ver; giden adam var, göndereyim.”

Ahmet Bey sinirden artık kendini tutamayıp diyor:

“Mahmut Bey de halt ediyor sen de. Rahmetlinin oğlu, bırakmazsınız yolumuzla cehenneme gidelim.”

“Bey, nereye gideceksen git, bir şey dediğim yoktur, benim suçum nedir ki bana sinirleniyorsun? Vermiyorsan yazarım ki, *vermedi.*”

“Yaz, *vermedi!*”

“Baş üste!..”

Ahmet Bey, Nalbant Paşa’dan geçip arkadaşının dükkânına gelir. Arkadaşı da bununla görüşünce önce Mahmut Bey’in gözlüğünü ister.

Ahmet Bey gara yetişir. Kervansaray’ın önünde durur durmaz, kervansaraycı Kurbanov gelip selam vererek “Hoş geldin!” dedikten sonra Mahmut Bey’in gözlüğünü ister. Ahmet Bey buna da anlatır ki bu, Mahmut Bey’in arkadaşlarına bir şakasıdır.

Birkaç gün Ahmet Bey’i kimse konuşurmaz. Bir gece uyurken bakıyor, kapıyı sert bir şekilde çarpıyorlar. Kapıyı

açıp bakıyorlar ki Açikköylü Samet Yüzbaşı'dır.

"Samet Yüzbaşı, gecenin bir yarısında, hayır mıdır?"

"Ahmet Bey burada mı konaklıyor?"

"Evet!"

"*Ona söyleyin ki onda Mahmut Bey'in gözlüğü var, versin. Yarın buradan postaya verip göndermem lazım.*"

Ahmet Bey deli gibi yerinden kalkıyor, cevap veriyor:

"A çocuk, aptalın çocuğu, ben gözlük hırsız mıyım? Samet Yüzbaşı da her adamdan sözünü esirgemezdi."

"Aptalın oğlu sen kendinsin! Mahmut Bey gibi dağdan ağır bir adam yalan mı yazıyor veya ben çocuk muyum ki bu gece yarısı yirmi kilometre at süreyim? Çok konuşmaya gerek yok. Söylenmeden gözlüğü hemen ver. Yoksa almadan yakandan el çekmem."

Bir müddet konuştuktan sonra Samet Yüzbaşı'yı evin içine çağırıyorlar. Yorgan döşek veriyorlar, yatıyor. Sabah Ahmet Bey diyor:

"Samet Yüzbaşı, bende gözlük falan yoktur. Belki yanlışlıkla alıp evde bırakmış olayım. Oğluma yazarım, bulup götürüp versin."

Böylece onu bir şekilde sakinleştirip gönderiyorlar. Kısaca Ahmet Bey Tiflis'e gidiyor, gözlük istiyorlar, Gen-ce'ye gidiyor aynı, Bakü'ye gidiyor aynı. Sonunda çaresiz kalıp başını alıp Türkistan'a kaçıyor. Burada iki yıl kalıyor. Artık Türkistan'da onu rahatsız eden olmuyor.

İki yıl sonra yine Kafkas'a döner, şehre gelmeyip Aç-lar köyüne, Abbas Bey'in evine gider.

Kış gecelerinin birinde Ahmet Bey ve Abbas Bey ocağın kenarında oturup turaç kebabı yedikleri bir zamanda bakıyorlar, kapı açıldı. Başı gözü sarılı bir adam içeriye girdi. Bu adam başlığını başından açincaya kadar tanınmıyor.

Yüzü açılınca bakıyorlar ki bu, tüccar Meşhedi Dadaş'ın kardeşi Aliekber'dir.

Aliekber ne kadar selam vermek için uğraştıysa da soğuktan dili tutulduğundan beceremiyor. Ev sahibi *kalkıp hemen onun kolundan tutarak getirip ocağın kenarında* oturtuyor. Biraz sonra Aliekber'in dili açılıyor. Ev sahibi soruyor:

"A Aliekber, bu kışta kıyamette sana n'oldu ki bu kadar yolu at sürüp gelmişsin? Hayır mıdır?"

Aliekber çok konuşarak, ancak şu cevabı verebiliyor:

"Gö... gö... gö... gözlük!"

Bu durum Ahmet Bey'in iç dünyasını alt üst ediyor. Kalkıp odada dolaşmaya başlıyor:

"Rahmetlinin oğlu! Şaka bir gün olur, bir ay olur, bir yıl olur. Tiflis'e kaçtım olmadı, Türkistan'a kaçtım olmadı. Ben başımı alıp dünyadan da kaçamam ki! Aliekber, kurban olduğum, Mahmut Bey'i tanıyorsun. İşte iki yıldan fazladır, benimle bir gözlük şakasına başlamış, yarın bu soğuga bakmadan direkt giderim şehre, kendisiyle görüşüp meseleyi bitiririm."

Aliekber hiçbir zaman inanmazdı ki Mahmut Bey gibi muhterem bir adam, bu kış gününde ona on beş kilometre yolda at koştursun: neymiş, *benim Ahmet Bey'le şakam var*. Gerçekten Ahmet Bey'in onun gözlüğünü aldığına kesin inanmıştı ve şimdi de şehre gidiyor. Kesin hesaplaşır.

Sabahleyin Ahmet Bey çayını içip şehre doğru hareket etti.

Mahmut Bey öğlen yemek yediği zaman bir de baktı ki Ahmet Bey kapıdan girdi. Onun önüne geçip her zaman ki gibi alkış çalıp oynamaya başladı ama baktı ki Ahmet Bey donmuş adam gibi duruyor ve bunun hareketine cevap vermiyor. Aniden Ahmet Bey'in gözünden yaş akmaya

başladı ve dedi:

“A canım, böyle şaka mı olur? Bir iki kere şaka yaptın, yeter. Bütün dünyayı benim başıma toplamışsın. Ben garibandan ne istiyorsun? Çocuklarının canı, babanın mezarı, birlikte yediğimiz ekmeğin hatırı için... Artık benden el çek. Bırak mezara rahat gideyim.”

Mahmut Bey bundan sonra onunla işi olmayacağına söz verdi. Ancak dedi:

“Sen buradan gidince *ne bilersen yap* dedin. Ben de bildiğimi yaptım. Elimden geleni sana gösterdim. Bundan sonra oğlumun canına yemin olsun, gözlük lafını dilime bile getirmem. Gel, görüşüp barışalım.”

Mahmut Bey’le Ahmet Bey kucaklaşıp görüştüler ve oturup birlikte öğlen yemeği yediler.

Ahmet Bey gitti.

Mahmut Bey; doğrudur, o günden sonra ondan el çekti, artık ona gözlük sohbeti etmiyordu. Ama bu durum bütün şehre yayılmıştı. Dükkânlarda, pazarda, toplantılarda sadece Mahmut Bey’le Ahmet Bey’in gözlük sohbetinden başka bir sohbet yoktu.

Ahmet Bey bundan usandığı için sürekli evde oturup altı yedi yıl evinden çıkmadı. Şehirde Ahmet Bey’in kafayı yediği konuşuluyordu. Doğrudur, bunu kendi ailesinden başka gören yoktu ama herkes bunu gerçek sanıyordu.

Son günlerde, Ahmet Bey’in evinin üstünde okunan sala, onun ölüm haberini şehir halkına ulaştırdı.

Birçok yerden halk onun cenaze merasimi için toplandı.

Ahmet Bey’in cenazesinin üstünde herkesten çok ağlayan ve “*vay kardeş*” deyip başına vuran Mahmut Bey’di. Dostunun defni için hatta Mahmut Bey yüz manat da para verdi.

HAK MEVCUT

Siyah saçları omzuna dökülmüş, başında siyah organla sarılmış sarığın ucu göbeğine düşmüştü. Siyah, uzun sakalı ve yine siyah, büyük, sürmeli gözleri vardı. Boynunda bir kilo kadar zincir, sırtında bir ceylan derisi... Onun kıyafeti buydu.

Yol yürürken hiç kimseyle konuşmaz, hiç kimsenin sorusuna cevap vermezdi. Dilinden sadece şu sözler duyulurdu:

“*Hak mevcut! Hak mevcut!*”

Bundan dolayı herkes onun adına “*Hak Mevcut*” derdi.

Çocuklar onu sokakta görünce her biri bir tarafa kaçıp dağılırdı. Anneler çocuklarını korkutmak istediklerinde “İşte Hak Mevcut geliyor.” veya “Hak Mevcut, gel bunu götür!” derlerdi. Çocuk ne kadar çok ağlasa bile hemen sakinleşirdi. Ondan sadece çocuklar korkmazdı, hatta büyük adamlar bile onun derviş kıyafetinden çekinirlerdi.

Hangi eve gitse elbette ona para verirlerdi ve “*Onu eli boş göndermek aileye uğursuzluk getirir.*” derlerdi. Derviş parayı alıp, “Hak Mevcut!” deyip giderdi.

Boynuna astığı ağır zincirin ne olduğunu kim sorsa cevabı şu olurdu:

“Hak Mevcut!”

Halk, Hak Mevcut’un keramet sahibi biri olduğundan şüphe etmiyordu. Biri *büyücüdür*, biri *sihirbazdır*, biri ise *kimyagerdir* derdi. Kısaca herkes bir isim koyardı. Hatta derlerdi ki “Ona köpekler havlamaz. Kapılarda tavuklar, sokaklarda kuşlar onu görünce kaçmıyorlar.”

Hak Mevcut, caminin bahçesinde bir pencerede oturuyordu. Camide dinî ilimler okuyan talebelerden birisi, serçelerin her gün gelip Hak Mevcut’un evine girerek onun etrafında oynadıklarını kendi gözüyle görmüştü. Talebe Hak Mevcut’un şeytanlarla bağlantısı olduğuna inanıyordu ve etrafında oynadıkça “cık”leyen serçeler şeytan ve cinlerden başka hiçbir şey değildi. Geriye kalan talebelerin hepsi de buna inanmıştı.

Bazı zamanlar günlerce Hak Mevcut’un kapısında kilit asılmış görürlerdi. On on beş gün ortalıktan kaybolurdu. Hiçbir yerde *onu gördüm* diyen olmazdı. Kimisi, *kesin mağaraların birinde riyazete oturmuş* derdi. Ama müftüler ve imamlar “Bu günlerde, gece horoz öttüğü zaman kimya otu ışık verir ve onu da ancak takvası olan görür.” derdi. Hak Mevcut da takva ehli olduğundan kesin kimya otunu aradığına bu sersem halkı inandırıyordu.

İmam bunu kendinden demediğini ekliyordu. “Bu fakir, Mir Damad’ın ‘*Mecmeül Keramat*’ından ve Hekim Fındıriski’nin ‘*Kitab-i Sırrul Fafiyyat*’ında görmüş.”

İmam Molla Sersem nüfuzlu bir adam olduğundan herkes inanmıştı. Buna kalben inananlardan biri de muskacı Meşhedi Ekber olmuştu.

Bu adam muskacı olduğundan kendini kimya ilmine sahip biliyordu. Kimya yolunda, yani demiri ve bakırı altına çevirme yolunda çok paralar harcamıştı. Kimya otunun belirli gecelerde ışık vermesini o da Mir Damad ve Fındıriski’nin kitaplarında okumuştur. Hatta birçok gece gidip

ormanda kalmıştı. Takvalı olmadığından onu bulamamıştı.

Meşhedi Ekber, imamın mübarek dilinden bu sözleri duyunca Hak Mevcut’la dost olup ondan kimyagerlik öğrenmeye karar verdi. Hak Mevcut’u birçok kez Meşhedi Ekber’in evine gelip giderken gördüler. Meşhedi’nin bir şekilde kimya ilminden anladığını bildiklerinden, Meşhedi’nin Hak Mevcut’tan kimya öğrendiğine kesin inandılar.

Günlerden bir gün Hak Mevcut yine yok oldu. Günlerce komşular onun Meşhedi Ekber’in evine gelip gittiğini görmediler.

Meşhedi Ekber’in komşusu onu bir kere sordu:

“A Meşhedi, bu Hak Mevcut’a acaba yine n’oldu? Hiç görünmüyor.”

Meşhedi bu sözü kimya sayarak dedi:

“Ben ne bileyim n’oldu! Onun mesleği aylarca kaybolup sonra yine ortaya çıkmaktır. Bir de göreceksin ki pazara çıkmış. Hem bunu bana sormanın anlamı nedir? Ben Hak Mevcut’un akranı değilim, arkadaşı değilim.”

Meşhedi, Hak Mevcut’un bunun evine gelip gitmesini kimsenin bilmediğini sanıyordu. Ama bizim şehir, öyle şehirlerden değil. Gece, birisi karısıyla gizli bir sohbet etse, sabah onu bütün halk bilir. Böyle halktan Hak Mevcut falan saklamak olmaz.

Hak Mevcut’un kaybolma konusu bu sefer şehirde başka bir hâl aldı. Sohbet arasında halktan biri şakayla karısına dedi:

“Galiba Meşhedi Ekber, Hak Mevcut’tan kimya öğrendikten sonra onu öldürmüş ki kimyayı başka adama öğretmesin.”

Kadın sabah hamamda helvacının karısı Han Senem’i görüp dedi:

“A kız, Han Senem, bir sözler diyorlar ya... *Meşhedi Ekber, Hak Mevcut’u öldürmüş* diyorlar.

“A kız, onu öldürüp ne yapacak! Hak Mevcut yoksul, dilenci bir dervıştır. Onu da mı öldürürler?”

“İşte o, kimya biliyordu. Meşhedî Ekber ondan kimyayı öğrenmiş, sonra da öldürmüştü.”

“Bak, bu iş akla yatkındır!”

Han Senem teyze, Fatma Nisa’ya söyledi, Fatma Nisa, Emir Ali oğlu Aliasgar’ın karısı Gülhanım’a dedi. Gülhanım, Pernisa’ya; Pernisa Cihanbanu’ya; Cihanbanu ölü yıkayan Allahyeter’e; ölü yıkayan Allahyeter, Gazete Melek’e... Kısaca bu haber şehrin bütün kadınlarının arasında yayıldı:

“Meşhedî Ekber, Hak Mevcut’tan kimya öğrenmiş, sonra da öldürmüştü.”

İşte bunu da bilmemiz lazım ki öldürdükten sonra onun ölüsünü ne yapmış?

Biri dedi: “Bodruma gömmüş olmalı.” Biri dedi: “Zengin adamdır, bir çuvalın içine bırakır, şehirden dışarıya gönderir; bir yere gömerler.”

Biri dedi: “Yok, gömmeğe ne gerek var? Tek adam beceremez. Şahit yanında da gömse sonunda üstü açılır. Ben biliyorum. Kesin onu öldürmüştü, bedenini de tandıra atıp yakmıştır. Başka türlü olamaz.”

Bu teori kadın meclislerinde çok konuşulduktan sonra gerçek bir hâl aldı ve kadınların hepsi bir ağızdan:

“Meşhedî Ekber, Hak Mevcut’u öldürmüştü, cesedini de tandıra atıp yakmış.” diyorlardı.

Hatta kadınlardan birkaçı naklediyorlar ki *yağ kokusundan Meşhedî Ekber’in evinin yanından geçilmiyor*. Meşhedî’nin komşusu bir kadın tekkede yanında oturanlara anlatıyordu:

“Hak Mevcut son kez Meşhedî Ekber’in evine geldikten sonra, dört beş gece Meşhedî’nin evinden gelen yağın kokusundan uyuyamadık. Yine önce komşuda sabunhane

açıldığını sandık. Ama sorup öğrendik ki komşulardan hiç kimse sabun yapmıyor.”

Koku Meşhedî Ekber’in bahçesinden geliyor. Bu fikre sonunda erkekler de ortak oldular ve Meşhedî Ekber’e yan bakmaya başladılar.

Bir gün Meşhedî Ekber dükkânında oturduğu hâlde bekçi gelip, hâkimin onu çağırdığını söyledi. Ömründe Mahkeme kapısı tanımayan Meşhedî Ekber kalkıp dükkânı kapatarak bekçiyle gitti.

Manifaturacı Kerbelayı Muhtar durumu görüp aktar Uzunburun Hudaverdi’yi çağırdı:

“Hudaverdi, arkadaşını hâkim götürdü. Hak Mevcut’un kimyasını burnundan getirecekler!”

Uzunburun Hudaverdi gülüp cevap verdi:

“Peki, günahsız zavallı bir dervişi öldürürsen, onun kanı yerde kalır mı?”

Hâkim, Meşhedî Ekber’i görür görmez kendi odasına çağırıp kapıyı kilitledi.

Odada sadece iki kişi kaldılar.

Hâkim oturdu ve Meşhedî Ekber’e de yer gösterip dedi:

“Meşhedî, benim sizden ne kadar razı olduğumu siz kendiniz de biliyorsunuz. Özellikle sizin her zaman kendi işinizde olup, başınızı eğip namusunuzla ekmek kazanmanız, hükümetin emirlerine kalben tabi olmanız, hükümet elinde olan birtakım hayır kurumlarından yardımı esirgememeniz her zaman devlet büyüklerinin iltifatına sizi nail etmiştir.

Ben size zahmet verip buraya çağırdım ama ne yapabilirim? Doğrudur, çok mahcup oluyorum; çünkü benim üstümdeki görev çok ağır görevdir. Ama affedin, emre itaat de bizim borcumuzdur.

Şehirde dolanan şayiadan haberiniz var ve benden de

sizin ifadenizi alıp kararımı yazıp göndermem istenmiştir.

Biz de biliyoruz ki Hak Mevcut denen derviş son zamanlarda sizin evinize gelip gidermiş ve bunu da sizin komşularınızın hepsi görmüşler.

Ağustos ayının beşinde o dervişin sizin evinize geldiğini görmüşler; ama dönüp gittiğini gören olmamış. O günden sonra derviş Hak Mevcut kaybolmuştur. Ben derviş Hak Mevcut'un kaybolmasının size gelip gitmesiyle alakalı olduğuna inanmıyorum. Herhâlde sizin gibi muhterem bir adamın bu lekeyi üstünden atması farzdır. Onun için bu hususta bir açıklama yapmanızı rica ediyorum."

Hâkim kâğıt kalemi eline alıp yazmaya hazırlandı.

Hâkim, Meşhedî Ekber'in oğlunun ölüm haberini veya bankadaki paralarının hepsinin battığını söyleseydi böyle tesir etmezdi. Bu sözler onun için yaktı, dedi.

"Hâkim Bey, şehrin boşboğaz kadınları, her gün gece rüyada gördüklerini gerçek sayarak, boş şayialar çıkaracaklar, siz de ona değer mi vereceksiniz? Ben sizi temin ederim ki Hak Mevcut ölmedi, acaba ilçelerin hangisine gitmiş? Bir de bakacaksınız ki çarşıda geziyor. Siz bana on gün süre verin, ben Hak Mevcut'u yılan deliğinde de olsa, ölüsünü veya dirisini karşınıza getireyim."

Hâkim cevap verdi:

"Ben sizin ifadenizi alıp tutanak tutmaya mecburum ve hatta bunu size hemen söylemek istemedim. Bekçilerin sizi buradan savcının yanına götürmeleri gerek."

"Savcı" sözünden az kalsın Meşhedî'nin dili tutulacaktı. Başladı yalvarmaya:

"Hâkim Bey, ben şehirde bir itibar sahibiyim. Sizin değerli başınıza yemin olsun, gittiğim Mukaddes Meşhed'e, ben bana isnat edilen şeylerin adamı değilim."

Hâkim, Meşhedî Ekber gibi eline geçirdiği yağlı ko-

yunu elbette kolaylıkla bırakmayacaktı. Dedi:

"Meşhedî, benim sizin temiz, mümin, mukaddes bir adam olduğunuzdan şüphem yoktur. Ne yapabilirim? Emre itaat etmek benim görevimdir. Yoksa beni görevimden alıp mahkemeye verirler. Rica ediyorum, açıklayınız."

Konusuna vakıf, her zaman kendi görevini bilen Meşhedî Ekber'in sağ eli pardösüsünün cebine gitti ve hâkim de şüpheyile gözlerini dikti onun elinin hareketine. Biraz sonra elini cebinden çıkardı ve bir demet banknotu hâkim masasının üstüne bıraktı.

Hâkim masanın üstüne bırakılan şeyin ne olduğunu gördüyse de yine Meşhedî'nin gözünün içine bakarak sordu:

"Bu nedir?"

"Bir şey değil efendim! Ben sizden, bu parayı Vali'nin haremine göndermenizi rica ediyorum. Hayır işlerinde harcanması için... Bana da biraz mühlet verirseniz, ben ilçelere adam göndereyim. Hak Mevcut'u nerede olsa bulup getirsinler."

"Bunu ben kabul ediyorum. Hemen bir makbuz yazıp size veririm."

Hâkim masanın çekmecesini açtı. Meşhedî onu durdurdu:

"Zahmet etmeyin. Sizin sözünüz benim için makbuzdan üstündür. Huzurunuzdan ayrılmama izin veriniz."

"Güle güle gidiniz. Size bir ay mühlet veriyorum. Eğer bu bir ay içinde derviş bulunmazsa, bana darılma!"

"Başım üstüne, kabulümdür. Allah sizi bu halkın üstünden eksik etmesin! Allaha ısmarladık!"

"Güle güle!.."

Meşhedî geldi dükkâna. Biraz oturup evine gitti. Ertesi günü üç adamı ücretle tutup ilçelere gönderdi ki Hak

Mevcut'un ölüsünü veya dirisini bulup getirsinler.

Bu olaydan birkaç gün geçtikten sonra şehrin gençlerinden bir grup gezmek için şehrin etrafında meşhur bir pınarın yanına gidiyorlar.

Yiyip içtikten sonra gençler, menekşe ve başka çiçekler toplamak için ormana dağılıyorlar.

Gençlerden biri ormanın sık ağaçlı yerinden geçmek isteyince ağaçların arasından bir horlama sesi duyuyor.

Genç, sürüden ayrılmış domuz olduğunu düşünüyor. Ağaçların arasından yol bulup çıkamıyor. Horlamanın geldiği tarafa doğru gitmek istiyor.

Yine ihtiyat edip arkadaşlarını çağırıyor, arkadaşları toplanıyorlar.

Hepsi birlikte ağaçları aralayıp öne doğru ilerliyorlar.

Biraz gittikten sonra arkadaşlarından biri çağırıyor:

"Kimsin, ey orda olan?"

Cevap gelmiyor.

"Kimsin? Cevap ver! Yoksa vururum."

Birden ses duyuluyor:

"Hak Mevcut!"

Gençler, Hak Mevcut'u dışarıya çekiyorlar.

"A adam, kaç zamandır burada ne yapıyorsun?"

"Hak Mevcut..."

Her ne soruyorlarsa cevabında sadece bunu duyuyorlar.

"Hak Mevcut..."

Sabahleyin halk Hak Mevcut'u çarşıda gezerken görüyor. Meşhedi Ekber, onu kolundan tutup hâkimin huzuruna getiriyor.

"Buyur beyim. Bu da sizin Hak Mevcut'unuz! Bilin ki ben adam öldüren değilim."

"Meğer ben şüphe mi ediyordum, Meşhedi?"

İT OYUNU

Kapısı arkadan kilitlenmiş bir odanın içinde hükümet ekmeği yemeğe mahkûm olan dört kişi oturmuşlardı.

Biri N... ilçesinin afet ve belası, sabık Savcı İvanov'du. İkincisi o ilçenin hâkimi Azrail Bey'di ki onun adıyla anneler çocuklarını korkutuyorlardı. İki kişi çarşıda gezerken birbirine:

"Kardeşim, benim canıma Azrail Bey mi olmuşsun? Benden ne istiyorsun?" derdi.

Diğer kişiler ise yıllarca halkın yüreğine korku salan iki hırsız kardeşti.

Şehirde hâkimden başka hiç kimsenin akrabası yoktu. Ondan dolayı onun evinden her gün yemek gelirdi. Hâkim, yemek fazla olduğunda savcıyı da misafir ederdi. Bazı zamanlar hırsızlara da az çok yetişirdi. Bir gün öğlen yemek vakti hâkim, arkadaşlarına dönerek dedi:

"Hazretler, size acayip bir hikâye anlatayım. Bu savcıyı görüyorsunuz, bir zamanlar N... ilçesinin baş belasıydı. Ne yapmalı, şimdi takdir-i kazadan benim yemeğime muhtaç olmuş. Ben bunun başına, Osmanlıların dediği gibi *tam manasıyla* bir it oyunu getirdim. Onun şimdiye kadar benim o keleşimden haberi yoktur. Bırakın şimdi bilsin:

Ben N... ilçesinde hâkimdim. Kılıcımın her iki tarafı

da kesiyordu. Bir gün adam dövdürmeseydim, gece uyum gelmiyordu. Evvela, buranın Müslümanlarına *kılıç Müslümanları* derler. Bunların sırtlarından bir gün dayak eksik olsa, kudurup yollarından çıkarlar. İkincisi, adam dövdürmeyen hâkimin halk arasında değeri olmaz. Sonra 'Ağzı yavaş hâkimdir.' derler."

Sohbetin tatlı yerinde geldi şerefsiz, "Allah korusun! Bir de baktım neredense, bu zalim oğlu savcı tayin olunmuş. Geldi çıktı, bir iki gün sonra beni çağırıp dedi:

'Azrail Bey, sizin burada adam dövdüğünüzü bana haber verdiler. Böyle işleri bırakmanızı sizden rica ediyorum. Yoksa bir daha adam dövdürttüğünüzü duyarsam bana darılmayın! Sizi mahkemeye vereceğim.'

Elim ayağım tutuldu. Hâkim olup adam dövdürtemektense, gidip çiftçilik yapmak iyidir.

Kardeşler, kendi başınıza gelmiş. En azından her biriniz yüz hırsızlık yapmışsınız. Şimdi insafla söyleyin. Sırtınıza sopa değmeseydi suçu kabul eder miydiniz?"

Hırsızların ikisi de hâkimin sözünü tasdik etti. Biri:

"Kalpağımı koltuğuna vurup çeper altından hırsızlığa giden namussuzun babasını yakacaksın." dedi.

Hâkim hikâyesine devam etti:

"Evet, elim ayağım kesildi, karı gibi oldum. İstifa etmek istedim. Sonra kader beni elimden tuttu.

Bu savcının güzel bir av köpeği vardı. Muhafızlara tembih ettim, av köpeğini çalıp sakladılar. Savcı bir iki gün köpeği aradı, bulamadı.

Sonunda beni çağırıp onun köpeğini bulmam için yalvardı. Dedim: 'Baş üste, ararım!' Bir on gün geçti.

İt tavlaya oturmuş dinlenerek her gün et, ekmek yiyordu.

Bir gün üzgün bir hâlde savcının yanına gelip köpeği

çalanın bulunduğunu haber verdim. 'Kesin köpeği götüren odur. Ama elde resmî delil yoktur, her ne kadar suçu itiraf etmesi için baskı yapsam da kabul etmiyor. *Köpekten haberim yoktur* diye yemin ediyor. Ama köpeği götürdüğü kesindir.'

Savcı sinirlenerek dedi:

'İşte, at o kâfir oğlu kâfiri dayağın altına! O kadar vur ki bir kat derisi çıksın! O zaman kabul eder.'

Dedim: 'Baş üste!'

Sabahleyin savcının köpeğini gönderdim ve o günden itibaren bunun izniyle dayağa başladım. 'Babam bana kör demiş, gelip gidene vur demiş!' misali sağdan sola, soldan sağa sopa sallamaya başladım."

Savcı dinleyip sordu:

"Azrail Bey, gerçekten köpeği sen mi çalmıştın?"

"Evet!"

"Vay, seni sahtekâr!"

DİŞ AĞRISI

Hacı Rüstem, Tazeşehir’de muteber ve muhterem bir tüccardı. Onun her zaman; “*Akıllı fırsatı kaçırmaz, ancak cahil ola.*” şeklinde bir sloganı vardı. Ticarete yeni başlayanlara nasihati buydu: “Oğlum, kazancın azı, çoğu olmaz. Bir yerde ki kazanç yeri görürsen, kendini oraya at. Şarap ticaretinin haram olduğunu söylerler. Boş sözdür. Bu hadisi Ermeniler çıkarmışlar ki şarap ticaretini kendi ellerinde tutsunlar. Ne zaman şarap alışverişinde kazanç görürsen al, sat! Ben yaşlı adam, Mekke’yi, Medine’yi ziyaret etmiş ve yüzümü Hacer-ül evsete sürmüşüm. Ben diyorsam kabul edin!”

Hacı Rüstem ömründe hiçbir zaman fırsatı kaçırmamıştı. İşte Tazeşehir’de üç büyük evi, iki meyve bahçesi ve top atsan dağılmayacak dükkânı vardı.

Bununla beraber hiçbir işte konuşup araştırmaya elini cebine atmazdı. Malumdur ki hazineden gelen vergi ilanının karşısında konuşma olmaz.

Hacı Rüstem burada da bir şahı, hiç olmazsa birkaç kuruş indirmeye çalışıyordu. Konuşacak yer kalmadığını görünce de kâğıdı oğluna verirdi:

“A yavrum, abaküsü al, hesapla; bak burada yanlış var mı?”

Hesap kitap bilmezdi. Pazara günde yüz abaküs bıraksalardı, konuşup anlaşmasaydı, yarım kilo soğan bile almazdı.

Yeri geldiğinde oğluna derdi:

“Bu zamanın gençleri her biri yılda yüz manat ‘*eh, ne yapayım*’ veriyor. Örneğin, gidip çarşıdan bez veya meyve alıp eve geliyor, hesaplayınca iki şahı fazla verdiğini görüyor. Hemen ‘Eh, ne yapayım, canı cehenneme! Kalkıp iki şahı için bir de dükkâncıyla çene mi çalacağım?’ diyor.

Oysaki çene de çalarım, dükkâncının babasını da yakarım. Faytona biniyorlar. Taksi beş şahidir. İnince bakıyor cebinde en küçük para altı şahidir, bakıyorsun hepsini faytoncunun üstüne atıyor. Sorsan neden faytoncudan bir şahı almadın, ‘Eh, ne yapayım, babasının eti olsun.’ diyecek. Bu, ahmakça iştir. Bir kuruşu bile haksız yere kimseye bırakma.”

Zamandan ve zeminden istifade etmeyi her zaman gençlere tavsiye ederdi. Burada küçük bir dipnot düşüp sonra asıl konuya dönelim.

Adamın biri maraldan¹⁰ anlatıyor. *Elehdehu alel ravi* (vebalı anlatanın boynuna) yalan veya gerçekliğine kefil değilim. Yalan olsa da “*ez gil sahtend, hub sahtend*” (Çamurdan yapmışlar, güzel yapmışlar) Evet, adamın biri maraldan anlatıyor ki o da fırsatı kaçırmazdı. İran’da haftalarca işsiz gezdikten sonra bakıp görüyor ki sigahaneler¹¹ sahiplerine çok fayda sağlıyor. Ancak onu durduran bir meseleydi. Her sigahanede bir öğretmenin, imamın oturmuş, gelenlere muta nikâhı okuduğunu görüyor. Maral,

10. Yazar bu tanımlamayı, dindar geçinen fakat dinden anlamayan kişiler için kullanıyor.

11. Muta nikâhının (geçici evliliğin) yapıldığı yerler.

hoca bile değildi. Sonra burada hocalığa gerek olmadığını anlıyor. Sadece bunu bilmek yeterlidir:

“*Muttetuhi nefsi binesike; Kabiltu*”¹² Vesselam. Bu sözler söylendikten sonra kadın nikâh kıyılanın helali oluyor.

Maralın okuma yazması vardı. Şeriattan da anlardı.

Çok düşündükten sonra ev kiralayıp sokaklarda dolaşan kadınlardan birkaçını oraya doldurup başına bir beyaz sarık sarmış hâlde oturdu başköşede ve ticarete başladı.

“*Muttetuhi nefsi binefsike, kabiltu*”

Bunun doğal bir sonucu olarak sokaklar yetimlerle dolacak. Cehenneme dolsun! Yetime n’olacak? Değirmenin boğazından atsan diri çıkar. Yetimin yüzü taştan sert olur. Burnunun sümüğünü yiyip büyüyecek.

Birkaç zaman Maral bu işle meşgul oldu. Sonunda İran polislerinin dakikada bir gelen adamlarının *bedava* istifade edenlerinin ellerinden gına gelip evi kapattı.

Sonrasında beyaz sarığını renkli sarığa çevirip mersiyehan adıyla Kafkas’a geliyor. Birkaç yıl başarıyla mersiyehanlık yapıyor. Sonunda dokuz yüz beşinci yılın inkılabı oluyor. Her yerde matbuat işleri genişlemeye başlıyor. Halkın hocalara olan ilgisi yavaş yavaş azalıyor. Maral hemen bunun geleceğini görüyor. Sarığını çıkararak aydınlara yaklaşıp gazetelere zamana uygun şiirler yazmaya başlıyor. Bununla güzel rağbet ve şöhret kazanıyor.

Biraz geçtikten sonra İran inkılabı başlıyor. Settar Han, Bağır Han, Yefrem Han bilmem ne han... Maral silah ticaretine başlıyor. Burada da çok para kazandığına şüphe yok. Sonunda hükümet bunu tutup sürgün ediyor. Maral sürgünde de işsiz durmuyor. Bir bakkal dükkânı açıp otu-

12. Hocalar nikâh kıydıkları zaman bu duayı okurlar.

ruyor.

On yedinci yılın devriminde vatana dönüp asla ticaret yapmadığına herkesi inandırıyor. Onun çalışması sadece İran devrimcilerine yardımcı olmaktı. İran’a gönderdiği silahlar teşkilatın malıydı ve bundan dolayı da sürgün edilmişti. Böylece kendini Bolşeviklerin partisine aldırıyor. Sonra keleşti ortaya çıkınca partiden kovuluyor. Kafkas’ta kalamadı. Biri Maral’ı Horasan’da görmüştü. Şimdi orada muta tellallığı yaptığını söylüyordu. Kervansaraylarda dolaşıp ziyaretçilere muta teklif ediyor.

“*Meşhedi, muta ne mihahi?*” (Meşhedi, muta istemiyor musun?)

Çok tecrübe ettikten sonra hangi bölgenin insanların hangi kadınlardan hoşlandıklarını güzel biliyordu. Örneğin, Bakü’den gelenler ...hususunda yeterlidir; ayrıntıya girersek, sonunda sıkıntıya kalırız.

Evet, Hacı Rüstem’den konuşalım.

Hacı Rüstem’in babası bakkaldı. Her yıl yaz aylarında yaylaya deri peyniri, yağ almaya giderdi. Harman zamanı da gidip köyleri gezer, veresiye toplardı. Çoğu zaman oğlunu da kendisiyle götürürdü. Hacı Rüstem, babasının para kazanmak için çektiği zorluğu görüyordu. Bir yandan da, İran’dan gelen, iki kuruş sermayesi olmayan bir seyidin “*Ya cedda*” diyerek harmanları dolandığını, akşama kadar bir at yükü tahıl toplayarak götürüp pazarda sattıktan sonra tekrar köyleri dolandığını görüyordu. Hacı Rüstem’in gençliğinden beri gözleri açıktı. Baktı ki seyitlik bakkalıktan kârlıdır; ne şecere isteyen var, ne bir soru soran.

Babası öldükten sonra dükkânı kapatıp başına yeşil bir sarık sararak *seyit* adıyla gezmeye başladı. Gerçekten başından para yağmaya başladı.

Bir defasında yolu yaylaya giden göçerlerin arasına

düştü. Göç mola vermiş, hayvanları otlamaya bırakmıştı. Hacı Rüstem gelip “*ceddinin payını*” istedi.

Göçerler önem vermediler. Atının dizgininden tutup, çadırları birer birer gezdi. Bir şey olmadı. Çaresiz kalıp aniden bağırdı.

“Millet, benim ceddimin payını vermezseniz, sizin sütünüze kana çevireceğim!”

Bu sözü dedikten sonra tırnağının içi kırmızı maddeyle dolu olan parmağını “Ya cedda!” deyip bir kazan yeni sağılmış sütün içine daldırıp karıştırdı. Hemen sütün rengi kırmızıya döndü.

Bu mucizeyi gören göçerler özür dileyerek onun ayağına kapanıp heybesini doldurdular. Atını burnuna kadar yükleyip evine geldi.

Az zamanda Hacı Rüstem babasının mal varlığının iki üç katı servet kazandı.

Günlerden bir gün haber geldi ki hükümet Tazeşehir evleri yapıyor. İsteyene parasız ev ve bahçe verip on iki yıl da bütün vergilerden muaf tutuyorlar.

Bu haberi duyan Hacı Rüstem evi büyük oğluna bırakıp doğru Tazeşehir’e geldi. Yetişince gördü ki ev almak için her yerden insan gelmiş. Etraf tamamen avamla dolu. Burada güzel servet elde edilir.

Dilekçe verip hem ev yeri, hem bahçe alıp memleketine döndü. Burada satılacakları sattı, götürülecekleri aldı ve ailesini toplayıp Tazeşehir’e göç etti.

O zamandan beridir orada oturuyor, güzel servet kazanıp Mekke’ye gitmiş.

Ben görünce yaşı sekseni geçmişti. Halk arasında da büyük itibar sahibiydi.

O kendi işlerinde yatırımcı olmasından dolayı yine bir şey anlatayım.

Bir gün Hacı Rüstem’in dükkân komşusu, kalpakçı Hasan Usta, Hacı’nın başı gözü sargılı fena bir hâlde geldiğini görüyor.

“A Hacı, geçmiş olsun, yüzünü niye sardın?”

“Hasan Usta, ölüyorum! Bu gece sabaha kadar inledim.”

“N’oldu? Söyle bakayım!”

“N’olacak, dişim beni öldürüyor.”

“Ben de dedim acaba ne var? Diş ağrısının tek bir çaresi var: Kerpeten... Hatta bu hususta bir de atasözü var:

*Komşun kötüyse, göç kurtul,
Dişin ağrıyorsa, çek kurtul.
Karın kötüyse, boşa kurtul.
Canın kötüyse, öl kurtul.*

“Rahmetlinin oğlu, senin de ruhunu şaka almıştır. Ben ölüyorum diyorum, bu da oturmuş bana maval okuyor.”

“Yahu ben ne yapayım? Git çektir, bitsin!”

“İşte ben de onun için geldim. Burada iyi bir Lezgi berber olduğunu söylüyorlar. Aman ha, nerede ola, bak onu buldurabilir misin?”

“A Hacı, berber nedir? Çağıracaksın, gelip bir at kerpeteni atacak dişine, çekip çeneni de dişinle birlikte çıkaracak. Burada güzel bir diş hekimi var. Seni onun yanına götüreyim. Bir dakikada dişini çekip seni rahatlatırım.”

“Hekim benim bir dişimi çekmeye benden kaç para alacak?”

“Nasıl kaç para alacak? Ne isterse verirsin.”

“Yok kardeş, ben tüccar adamım, benim işlerimin açık olması lazım.”

“On şahı verirsin, biter gider.”

“On şahî nedir, adam? On şahîye ben on tane diş çektiririm. Beni bir dinle, sana başıma gelen bir olayı anlayayım. Gençlik zamanımda... Uf, uf, uf!.. Aman, aman, öldüm! Kurbanınız olayım. Gençliğimde -henüz buraya gelmemiştim- sağ üst dişlerimden biri çok ağrıdı. Üstüneze afiyet Hasan Usta! Bir ağrı tuttu ki dizlerimin üstünde sürünüp elimle ot yoldum. Adam gönderdim, çarşıda Meşhedi Teymur vardı, onu çağırttım. Uf... uf... uf!.. Yine çok fena ağrısı tutmuştu bu zıkkımın! Meşhedi Teymur gelip baktı, dedi ki: ‘Çekmekten başka çaresi yoktur.’ Dedim: ‘Nerden biliyorsun?’ Kerpeteni taktı dişime, gücü yettiği kadar çekiştirdi. Diş çıkmıyor. Zavallı Meşhedi’nin alnından ter dökülüyor. Ara sıra diyor: ‘Rüstem Bey, sert dur!’ O zaman hacı değildim. ‘Durmuşum’ diyorum. Kısaca... uf!.. uf!.. uf!.. Aman Allah! Aman Allah! Gücünün yetmediğini görünce ‘Ayağa kalk’ dedi. Kalktım ayağa. Kerpeteni bir de yerleştirdi. Baktım Meşhedi’nin ayakları yerden kesilmiş, dişinden asılmış. Artık dişim dayanmadı, köklü bir ağaç gibi yerinden koptu. Zavallı Meşhedi Teymur yere düşüp kilim gibi serildi. Yalan olmasın yarım saat öylece kalakaldı.

O kadar zahmetten sonra ona iki şahî siyah para verdim. Her kuruşuna bir kere ‘Allah kesene bereket versin!’ dedi. Şimdi ben götürüp sürtüğün birine on şahî mi vereyim? Neymiş, biraz bir şeyler okumuş diye mi?

Beceremeyeceğim.”

“A adam, bunun eli ayağı temiz, çiçek gibi. Meşhedi Teymur nere, bu nere!”

“Nasıl? Meşhedi Teymur’un elinden onun eli mi temizdir? Meşhedi Teymur her gün üç kere abdest alıyor ama senin sürtük temizliğin ne olduğunu bilmiyor. Aman!.. Aman!.. Aman!.. Başım çatladı!”

“Konuşma, kalk düş önüme, gidelim. Sen dişini çektirirsin, ben de biraz şıra çekerim. Onu görünce, *dişimin otuz ikisini de buna çektiyeyim* diyeceksin.”

Hasan Usta, Hacı Resul’ü götürdü diş hekiminin yanına.

Hekim gösterişli bir bayan, Hacı’yı sandalyeye oturttu.

“Ağrıyan dişinizi gösterin.”

Hacı dedi:

“Hanım, ben tüccarım; önce söyle, bakalım ne alacaksınız?”

“Diş çekmenin ücreti on şahîdir.”

“Ben bir kilo lahanayı bile parayla almıyorum. Ücretle diş mi çektiyeceğim?” Sana bir Abbasi vereceğim, dişimi çekeceksin, vesselam!”

“Burası senin dükkânın değil pazarlık yapasın. İstemiyorsan gidebilirsin.”

Hacı durup düşündü. Biraz sonra dedi:

“Sorun değil, çek! Ağrıyan dişim şudur.”

Hekim dişi çekip çöpe attı.

Hacı, Hasan Usta’ya dönerek:

“Hasan Usta!” dedi. “Allah senin evini berbat etsin, beni iyi hekimin yanına getirdin. Bu ki veterinerdir. Böyle de diş hekimi mi olur? Allah bunun evini yıksın!”

Hekim sordu:

“N’olmuş?”

“N’olacak? Allah senin belanı versin! Ağrıyan dişimi bırakıp sağlam dişimi çektin.”

Hekim onu da çekip çöpe attı.

Hacı, yılan sokmuş gibi yerinden kalktı.

“A senin adını *hekim* koyup buraya gönderenin babası köpek olsun! A sana ders verenin babası ölsün! Acemiliği-

ni bizim başımızda mı öğreneceksin? Seni hekim yapanın kalemi kırılsın. Yine sağlam dişimi çektin. Ağrıyan dişim bak işte, budur!”

Hekim ne kadar yemin ettiyse de hacı sakinleşmedi.

“Adını diş hekimi koyana kadar gidip kendin için hafif bir iş bulaydın. Bak, zalimin kızı, ağrıyan dişim şudur!”

Bu sefer hekim Hacı'nın ağrıyan dişini çekti. Hacı on sahi verip söylenerek dışarıya çıktı ve dışarıda Hasan Usta'ya dedi:

“Hasan Usta! Gördün mü analar nasıl oğul doğurmuş! Gör işte, asıl ticaret buna derler. Dişimi bir Abbasiye çekmeye razı olmadı, ben dişimin birisini ona on yedi kuruşa çektirdim. Bundan sonra kıyamete kadar Hacı Rüstem onun aklından çıkmaz.”

YAŞLI TARZEN¹³

İlkbahar yeni girmişti. Yaşlı Tarzen Cevat'ın karısı aç çekerek sık sık kapıyı açıp sokağa bakıyordu ve *ah* çekerek odaya dönüyordu.

Kocası Cevat kış boyunca hasta yatmıştı, şimdi de ayaklarında biraz güç hissederek dedi:

“A hanım, dört aydır ben hasta yatıyorum ve evin kapısından başımı dışarıya çıkarmamışım. Şimdi bahardır, pencereden bakıp görüyorum, bahar güneşinin ışığı her yeri kaplamıştır. İçim çok sıkılıyor, benim elbisemi ver giyineyim, gidip şehir parkında biraz hava alıp sonra da eve geleyim. Kaç aydır vücuduma temiz hava değmemiş, belki baharın sıcaklığı beni iyileştirir.”

Karısı, kocasını giydirip kolundan tutarak merdivenleri indirdikten sonra geri döndü.

Şimdi birkaç saatti ki kocası gitmişti. Geç kaldığı için karısı rahatsız olduğundan yerinde duramıyordu.

Kapıdan bakıp uzaktan kocasının geldiğini görünce aceleyle merdivenden aşağıya inip kolundan tutarak odasına getirdi.

Cevat uzun boylu, saç sakalı ağarmış, güzel yüzlü bir

---

13. Tar çalan kişi.

adamdı.

Yaşlılığına bakmadan, gençliğinde giydiği elbise stili- ni değiştirmezdi.

İpek gömlek, kaftan, gri ve değerli Buhara derisinden kalpak, çizme, belinde altın kemer, göğsünde çapraz asılmış altın saat zinciri... Onun elbisesi her zaman buydu.

Karısı, Cevat'ı karyolanın üstüne oturttu.

"A herif, neden böyle geç geldin? Yorulmadın mı?"

"Yok karıcığım, yorulmadım, hatta kendimde bir gençlik kuvveti de hissediyorum."

"İnşallah çabucak iyileşirsin."

"Bağda oturmuş etrafı seyrediyordum; her tarafta ağaçlar çiçek açmaya başlamışlar; sanki kuşlar ağaçtan ağaca atlayarak nağmeleriyle baharı tebrik ediyorlar. Yeşil otlar siyah toprağın altından başlarını çıkarmış, yükselmek için bahar havasından dallarına kuvvet istiyorlar.

Küçük çocuklar güler yüzleriyle kaygısız bir hâl- de parkın caddelerinde çığlık atarak koşuyorlar. Onlara baktıkça benim içim yanıyordu. Kendi kendime 'Bu çocuklar çok şanslılar, bir zaman gelip de benim gibi onların da evden çıkıp dönerken kollarından birinin tutacağını asla hayal bile etmezler.' diyordum. Yeni uyanmış çiçek açmış ağaçlara, yeşermiş otlara bakıp derdim: *İnsanlar da bu otlar gibi, kış girince uykuya dalıp bahar geldiğinde vücudunda yeni bir güç bularak uyansaydı n' olurdu!*"

Cevat bir ah çekip dedi:

"Hanım, kalk o tarı bana getir, bakayım çalabilecek miyim?"

Karısı kalkıp duvarda asılmış olan tarı indirdi, kılıfın- dan çıkarıp verdi kocasına.

Cevat tarı elinde tutup bir müddet sakın seyrettikten sonra derin bir ah çekip tarı göğsüne bastı. Birkaç mızrap

vurduktan sonra eli boşaldı, tarı yere bıraktı.

"Gel hanım, al as yerine, lanet sana dünya! Lanet gel- sin sana yaşlılık! Meğer ben tar çalmaktan yorulur muy- dum?"

Karısı tarı alıp kılıfına koyarak yine duvara astı. Bu esnada kapı çalındı. Cevat dedi:

"Hanım, git kapıyı aç, gelen bizim çocuklardır. Parkta gördüm, dedim *gelsinler biraz sohbet edelim.*"

Karısı kapıyı açtı. Cevat'ın öğrencilerinden bir tane tarcı ve bir kemeçeci girip selam verdiler. Cevat gençlere yer gösterdi.

"Oturun yavrularım. Çok iyi olmuş, çalgılarınızı da getirmişsiniz."

Gençlerden biri cevap verdi:

"Sen bizi evine davet edince, *eli boş gitmenin bir an- lamı olmaz* diye düşündük, gidip evden tar ve kemeçeyi alıp geldik."

"Çok güzel iş görmüşsünüz; kusura bakmayın, otura- cak gücüm yoktur. Ben uzanayım, siz de biraz çaldıktan sonra çay içip sohbet ederiz. Hanım gel, benim üstümü çı- kar."

Genç tarcı hemen kalkıp Cevat'ın üstünü çıkararak onu döşeğe yatırdı. Cevat:

"Çok sağ ol, zahmet ettin." dedi.

"Sen bize öğretirken az zahmet çekmemiştin. Bizim de görevimiz her zaman hizmet etmektir. Şimdi ne çalma- mızı emredersin?"

"Ben gençliğimde her makamdan daha fazla rast ma- kamını seviyordum ve hevesle onu çalardım. Bir *rast* çalın, ben de dinleyip gençliğimi düşüneyim."

Cevat gözlerini kapattı, gençler tarı ve kemeçeyi alıp rast makamını başladılar. Biraz çalmıştı ki baktılar Ce-

vat'ın dudakları kıpırdıyor. Cevat diyordu:

“Yaz mevsimiydi. Şamahı¹⁴ gençleri toplantı yapıp benden başka da iki çalgıcı grubu alarak birkaç günlüğüne yaylaya gezmeye gitmişlerdi.

Aydınlık gecede, güzel bir çeşmenin kenarında gençler hale olup oturmuş, sırayla çalıp okuyanları dinliyorlardı. Ormanın bütün bülbülleri tarların sesine toplanmışlardı. Tar çalındıkça onlar da ağız ağıza verip okuyorlar. Bülbüllerin nağmeleri, ormanın ve çiçeklerin kokusu, gecenin serinliği, bulutsuz gökyüzünde seyahat eden ayın ışığı, çalanların ve okuyanların hepsine neşe veriyordu. Onlar da her zamankinden beş kat hevesle çalıp okuyorlar. Birden gençlerden biri kalkıp:

‘Arkadaşlar, benim bir teklifim var.’ dedi.

Herkes yüzünü ona döndü, sanatçı sustu.

‘Ben buraya toplanan tarcıların sırayla tek çalmalarını teklif ediyorum. Kimin tarına bülbül gelip dokunursa ona yüz manat hediye vereceğim ve onun adını da burada *tarcılar şahı* koyacağım.’

Herkes gencin teklifini hoş karşılayıp tarcılardan sırayla tar çalmalarını istedi. Kimsenin çalgısı, bülbülü getiremedi. Sonunda sıra bana geldi. Tarı göğsüme basıp aynı bu rasta başladım. Bir de gördüler ki bir bülbül gelip benim karşımdaki ağacın dalında konup cik cik etmeye başlamış. Dedim: *A zalimin kuşu, ölsem de seni kendime doğru çekeceğim.* Biraz geçtikten sonra, o anda gördüm bülbül ağaçtan hızla inip tara çarparak uçup gitti.

O zamanlar Şirvan'da Mahmur Ağa adında bir mu-

14. Azerbaycan'da şehir.

ğam¹⁵ üstadı vardı.

Mahmut Ağa bu durumu görünce yerinden sıçradı, gelip benim alnımdan öperek dedi: ‘Ölme, yaşa!’

İşte, ölmedim yaşıyorum! İşte, ölmedim yaşıyorum! Şimdi ben kime lazımım?”

Çalgıcılar ‘Şikestey-i Fars’a geçerken, Cevat sersem sersem yerinden kalkarak çılgık attı:

“Dur! Bunu siz çalmıyorsunuz. O şikesteyi ben çalıyorum. O parmak benim parmağımdır. Aferin Cevat! Merhaba sana! Ölme yaşa, ölme yaşa! Bakın, bakın, gökyüzü aralandı, orada bana el sallıyorlar. İşte gökyüzünden benim için tahtırevan iniyor, artık ben bundan sonra yeryüzüne lazım olmayacağım! Geliyorum! Geliyorum!”

Burada Cevat'ın sesi aniden kesildi.

Karısının çılgıkları çalgıcıları korkuttu. Her ikisi de aletlerini bir kenara bırakıp ayağa kalktı.

Biraz sonra iki öğrenci, hocalarının kapanmış gözlerine, rengi kaçmış yüzüne bakarak gözlerinden yaş döküyordu.

15. Azerbaycan Halk Müziği. Arapça Makam sözcüğünden türemiştir.

KAPİTALİZMLE MÜCADELE

Sabık tüccar Kurban Bey'i herkes tanır. Çarşıda iki kapıdan ibaret büyük manifatura mağazası vardı. Yılda birkaç kez ticaret maksadıyla Moskova'ya, Nijni Novgoroda, Lodza ve Varşova'ya gidip gelirdi. Şehirde iki büyük evi vardı. Her birisi ona birkaç bin manat gelir getiriyordu.

Kurban Bey nedense benden hoşlanıyordu. Yolum düşünce gidip onun dükkânından birkaç parça malzeme almak isterdim. Beni oturtup bir bardak acı çaya misafir eder, gezdiği şehirlerden, yaptığı keyiflerden anlatırdı:

“Sen Rusya'nın şehirlerinde çok dolaşmışsın, oraların yaşam tarzını herkesten çok bilirsin. Bizim bu büyük kalpaklılarda anlayış ne gezer! Pazara gidip evlerine geliyorlar, biraz da zıkkım yedikten sonra düşüp uyuyorlar, hayatın tadını çıkarmayı bilmiyorlar. Ölümü gör, bir gün bize gel, sana tatlı bir mantı vereyim, sonra bir defter açıp koltuğuna vurayım, defterdeki resimlere bak, ağzının suyu aksın. Ben Moskova'da, Nijni'de, Varşova'da isim yapmışım. Bir kere Grigori Maksimiç benim arkadaşımıdır; söylersen, bak o zaman sana ne kadar hürmet ederler, kadınlar arasında beni başka isimle tanımazlar.

Geçen sene Nijni fuarına gitmiştim. Malları alıp gönderdikten sonra birkaç gün dinlenmeyi düşündüm.

Birkaç kafeşantana¹⁶ gidip su istedim. Bir de baktım yaşlı bir kadın bana doğru geliyor; gelip biraz durduktan sonra:

“Galiba siz Bakülüsünüz” dedi.

“Peki niçin yalnız su içiyorsunuz? Ben sizi güzel bir kızla tanıştırayım flört edin, vaktiniz boşa geçmesin.”

“Sakıncası yoktur, git getir.” dedim.

Senin canına yemin ederim ki moruk öyle bir kız getirdi ki yeme içme, oturup gül cemalini seyret. Kızı yanına oturttu; başladık su, şarap, falan... Yavaş yavaş beyin ısındı. Baktım kızın elinde bir çanta var, çantayı alıp açtım, baktım içi boştur. Doğrusu böyle nazenin bir güzelin çantasının boş olmasına vicdanım el vermedi.

Elimi cebime sokup bir avuç kırmızı beşlik çıkararak çantaya döktüm. O kızın resmi bende, görsen hayran olursun.

Bir gün fuarda geziyordum. Yolum pazara düştü. Bir kız orada oturmuş, biri bir şahiden nişan almak isteyenlere bilet satıyordu.

Kızı görür görmez vuruldum. Ben de bilet alıp nişan almaya başladım. Benim de nişan almada kimse dengim değildi, yüzden fazla merminin biri bile vurmadı... Ha, ha, ha!.. Sonunda ne yaptım biliyor musun? Bir tane beş yüzlük çıkarıp kızın önüne bıraktım ve dedim:

“Ben kur yapmaktan falan anlamam. Al parayı, kalk yemek yemeğe gidelim.”

Kız parayı alıp pazarın kapısını kapatarak düştü yanına. Onun da bende fotoğrafı var, gelip görürsün.”

Kısaca, benimle böyle sohbetleri çok yapardı.

Ay geçti, yıl döndü; Azerbaycan'da Şura hüküme-

16. İçkili, çalgılı kahvehane.

ti kuruldu. Kurban Bey'in evleri, dükkânları hükümete geçti. Bu işin kanun dışı olduğunu ispat etmek için uzun zaman idareden idareye çırpınıp durdu. Delilleri işe yaramadı. Sonunda idarenin birinde, "Şura hükümetinin esası, kapitalizmle mücadele etmektir. Siz kapitalistler kendi servetinizi emekçilerin elleriyle kazanmışsınız. Şimdi işçiler artık o servetleri istiyorlar, hükümet de onlarıdır." diye anlatıyorlar.

Bu açıklama sanki onu uykudan uyandırdı. Birden *kanunsuzluk* meselesini bırakarak başka bir delil meydana atıp dedi;

"Güzel, madem böyleyse ve hükümet kapitalizmle mücadele ediyorsa, o zaman bana iki kat yardım etmeye mecburdur, çünkü kapitalizmle ilk mücadele eden benim babam Hacı Kasım olmuştur. Sonra da ben olmuşum ve bütün varlığımı kapitalizmle mücadelede kazanmışım. Kendiniz de düşünün. Benim babam tamamı bin manatla ticarete başlamıştır. Ölüp gittikten sonra -Allah babanıza rahmet etsin- evlerden, dükkânlardan başka iki yüz bin manat nakit parası bana kaldı. Şimdi iltifat ederseniz, bu servetin hangi yollarla benim elime geçtiğini görürsünüz.

Babam her zaman gidip Rusya'nın fabrikalarından mal getirir, onları satıp gelirini cebine koyardı ve fabrikanın hakkını da kendine gönderirdi. Bir gün babam düşündü ki; "Güzel, neden benim sadece bin manat sermayem olsun ama Morozov gibi birinin paralarını bankalar tutmasın. Bu milyonlar benim gibi fakirlerin belinden çıkmıştır." Bunu düşündükten sonra gidip Rusya'dan birkaç bin manatlık mal alıp getirdi. Getirdikten sonra tarap!¹⁷ Kendisini yere atıp *felç olmuşum* dedi, dükkânın manifestosu değişti, ev-

17. Düşme anlamında bir tabir.

ler de annemim adına yazıldı. Fabrikatörler gelip gördüler ki bir hasır, bir de Mehmet Nasır... Çıkıp gittiler. Babam ölürken bana nasihat edip dedi: "Yavrum, sen de becer benim gibi, zenginlerin mallarını çek, bırak içeriye." Bu yöntemle iki ev ve dükkân sahibi olmuşum. "Şimdi buna kapitalizmle mücadele derler mi, demezler mi? Siz benim evlerimi, dükkânımı geri vermelisiniz. Çünkü ben kapitalizmle mücadele etmişim."

Bu konuşma Halk Komiserliğinde oldu. Komiserlikte bunun aklının derecesini görüp dediler:

"Senin derdinin çaresi burada olmaz. Narkomzdrav'a gitmem gerek. Orada belki sana çare bulunur."

Grigori Maksimim (biz de bunu böyle adlandıralım) kabul edip çıktı.

Narkomzdrav... Genç bir çocuk masanın arkasında oturmuş, önünde birikmiş kâğıtları birer birer çıkarıp bakıyor, sonra deftere kaydedip sağ tarafına bırakıyor. Grigori Maksimiç bunun karşısında durup kâğıtların hepsinin deftere kaydedilmesini bekliyordu. Nihayet genç, kalemi yere bırakıp başını yukarıya kaldırdı.

"Ne emredersiniz?"

"Emir sahibi sizsiniz. Bana bir söyle bakayım, burada herkesten büyük kimdir?"

"Büyük yoktur. İşin başında oturan yoldaş var ki o da komite başkanıdır."

"Komite başkanı, komite başkanı... Güzel, onu görebilir miyim?"

"Niçin olmasın, bu kapıdan içeriye girin."

Grigori Maksimiç kapıdan içeri girip baktı, birkaç adam sandalyelerde oturmuşlar. Komşusu Meşhedi'nin de burada olduğunu gördü.

Gelip selam vererek yanında oturdu.

“Meşhedi, siz burada neden oturuyorsunuz?”

“Komite başkanını göreceğim.”

“Senin komite başkanıyla ne işin var?”

“Benim -*söylemesi ayıp*- karım birkaç yıldır hastadır. Tedavi ettirmek için bende güç kuvvet kalmadı. Sen de biliyorsun ki ben günlük rızkımı her zaman zorlukla kazanmışım. Dediler *komite başkanına dilekçe versen senin sorunla ilgilenirler. Karını da Balniske’ye veya havadar bir yere gönderirler. Şimdi onun için gelmişim. Peki, senin burada ne işin var?*”

Grigori Maksimiç cevabında:

“A Meşhedi, sen de biliyorsun ki benim çarşıda iki kapılı bir dükkânım ve dağlı mahallesinde de iki evim vardı.”

Durumu ayrıntılarıyla anlattıktan sonra Meşhedi dedi:

“Senin işin burada halledilmez, Maliye’ye gitmelisin.

“Maliye kimdir?”

“Eski Duma’yı bilmiyor musun?”

“Neden bilmeyeyim?”

“Çok güzel, git oraya sor *Maliye nerededir* diye, sana gösterirler.”

“Yahu beni buraya gönderdiler.”

“Gönderen yanılmıştır, burada doktorluk işlerine bakıyorlar.”

“Beni buraya gönderen herkesten büyüktür, o yanılmaz.”

“Sorun değil, otur bekle, sıran gelince gidip komite başkanını görürsün.”

Grigori Maksimiç, komşusu Meşhedi’yle biraz dertleşti. Oturanlar birer birer komite başkanının yanına girip çıktılar. Birkaç adamdan sonra sıra Meşhedi’ye geldi. Birkaç dakika geçtikten sonra Meşhedi komite başkanının kapısından çıkınca Grigori Maksimiç ona yaklaşarak sordu:

“Meşhedi, komite başkanı nasıl adamdır? Yaşlı mıdır, genç midir?”

“Yok, gençtir. Çok iyi çocuktur. Derdimi doğru anlattım; bana *‘Doktordan bir rapor al, dilekçeyle birlikte ver, ne mümkünse yaparım.’* dedi.”

“Çok sağ olsun, ömrü uzun olsun. İyi çocuksa benim derdime çare bulacak.”

Grigori Maksimiç sırası geldiğinde içeri girdi, eğilerek komite başkanına selam verdi.

Narkom bunun böyle eğilmesine hem hayret etti, hem de nefretle bakarak:

“Buyurun, oturun!” dedi.

“Yok, sayın başkanım, hizmet beklerim ama bir arzım var.”

“Burada ne sayın var, ne hizmet! Buyurun, oturun. Bizim hepimiz yoldaşız. Eski düşünceleri kafanızdan çıkarın. Oturun.”

Grigori Maksimiç yavaşça ileri çıkarak gidip başkanın gösterdiği yerde oturdu.

“Buyurun, anlatın, bakalım derdiniz nedir?”

“Sana kurban olayım, efendim. Pardon yoldaş başkan. Bütün şehir bilir ki benim çarşıda iki kapılı dükkânım vardı, dağlı mahallesinde de iki büyük evim vardı. Özüm de...”

Komite başkanı, Grigori Maksimiç’i durdurdu.

“Pardon, burada ev, dükkân işine bakan yoktur. Böyle işler maliyenin işidir. Git bu derdini orada anlat.”

“Ama beni buraya gönderdiler.”

“Seni buraya gönderen hata etmiş. Maliye’ye gidin.”

Komite başkanı zile bastı ve içeriye giren hizmetliye:

“Orada başka kim var? Al içeriye.”

Grigori Maksimiç ayağa kalktı:

“Şimdi maliyeye gitmemi mi istiyorsunuz?”

“Evet, oraya gidin.”

Grigori Maksimiç Eski Duma’ya gelip zorlukla maliyeyi buldu. Kapıyı açıp girdi.

Genç çocuk ilk odada oturmuş, önündeki bir yığın kâğıtları birer birer okuyup deftere yazıyordu.

Grigori Maksimiç’i görünce başını kaldırıp sordu:

“Ne istiyorsunuz, vatandaş?”

“Maliye müdürünü göreceğim, onunla işim var.”

“Ne işiniz var?”

“Nasıl arz edeyim. Herkes biliyor ki, benim çarşıda iki kapılı dükkânım vardı ve dağlı mahallesinde de büyük evim vardı.”

“Evlerin ikisini de size geri vermelerini mi istiyorsunuz?”

“Evet, evleri de, dükkânları da... Üstelik kirli, pasaklı gemici tayfalarını da getirip doldurmuşlar odalarım, beni de ufacık, iki kişilik bir odaya sıkıştırdılar, o tayfaları da benim evimden çıkarmalılar. Ben ve benim babam yıllarca kapitalizmle mücadele edip servet kazandık. Onu benim elimden nasıl alabilirler? Şimdi hemen gidip o maliyeci yoldaşın yakasına yapışıp evlerimi de, dükkânlarımı da isteyeceğim. Benim evimi almaya kimsenin hakkı yoktur.”

Genç çocuk, Grigori Maksimiç’e dem vermeye başladı.

“Yok, size büyük zulüm olmuştur. Siz devrime büyük hizmetler etmişsiniz. Dükkânınız ve eviniz size geri verilmelidir.”

“O tayfaları da benim evimden çıkarsınlar. Akına bozuna bakmadan, ayakları çamurla doluyorlar odalara, şimdi benim odalarımı görsen için acır.”

“Hayır, elbette, sizin mülkünü geri vermeler, ancak

sizi buraya boş yere göndermişler, sizi buraya gönderen her kimse, sizinle dalga geçmiş.”

“Ama herkes mülk işine maliyenin baktığını söylüyor.”

“Yanlış demişler, ancak evler elinize geçtikten sonra buraya vergi vereceksiniz.”

“Vergiden kim kaçıyor? Her zaman verdik, yine veririz. Şimdi beni buraya yanlış gönderdiklerini mi söylüyorsunuz?”

“Evet, yanlış! Burada size çare olmaz. Ben görüyorum ki siz temiz bir adamsınız ve devrime de büyük hizmet etmişsiniz. Onun için size çözüm olacak yeri doğru gösteriyorum.”

“Gösterin, babam size kurban!”

“Size çare olsa olsa Azvin denen idare olacaktır, doğruca gidersiniz oraya, bu da onun adresi. Size orada bir çare bulunursa bulunmuştur, olmadıysa, gidin rahat rahat evinizde oturun.”

Grigori Maksimiç kâğıda yazılı olan adresi alıp çocukla görüşerek çıktı.

Saat geç olduğu için kâğıdı cebine koyup sabah erkenden gitmeyi kararlaştırdı.

Grigori Maksimiç geldi eve, hanımı mantı yapmıştı, birkaç tabak yiyip uyumak istedi, uykusu gelmedi. Hanımı sordu:

“Söyle bakalım a adam, bir şey yapabildin mi?”

“Sorma hanım, işim yolun ağına düşmüştür. Bugün maliyede iyi bir çocuğa rastladım. *Senin evlerini, dükkânlarını almaya kimsenin hakkı yoktur* diyor. Şimdi işte bir adres vermiş, *oraya gittin mi mülkünü alacaksın* diyor, vakit geç olduğundan bugün gidemedim. Yarın erkenden gideceğim.”

Kadın biraz dinledikten sonra dedi:

“Herif, gel sen bir de beni dinle. Buradan kalk, doğruca git Avukat Aliabbas Bey’in yanına, ona da bir danış, bak ne diyor. Ne kadar olsa dünya görmüş, iş bilen adamdır.”

Grigori Maksimiç’in aklına yattı.

***

Avukat Aliabbas Bey bürosunda oturmuş çay içiyordu. Kapı çalındı. Kalkıp açınca Grigori Maksimiç’i gördü.

“Ooo selamünaleyküm. Siz nere, bura nere! İçeri buyurun bakalım. Ziyaretinizin sebebi nedir acaba?”

“Ne yapalım, bey dadaş, yük eğilince, taş uçuruma yuvarlanır. Size çok önemli bir işim düşmüştür.”

“Buyurun, oturun, çayla aranız nasıl?”

“Teşekkür ederim, demin içip buraya geldim.”

“Oturun, söyleyin bakalım ne var ne yok, birkaç gündür dışarıya çıkmıyorum; şehirden, çarşıdan haberim yoktur.”

“Çarşıda, şehirde n’olacak? İşsizlik... Sabah çıkıp pazarı biraz gezdikten sonra eve dönüyorum.”

“Niye alışveriş yapmıyorsunuz?”

“İşte bu meseleden dolayı yanınıza geldim. Bana bir yol gösterin, ne kadar da benden alacaksanız alın, kısaca benim derdime çare bulun.”

“Anlat bakalım.”

“Yahu, siz de biliyorsunuz ki benim çarşıda iki kapılı dükkânım ve dağlı mahallesinde iki evim vardı.”

Aliabbas Bey, Grigori Maksimiç ağzını açınca boş ko-

nuştüğünü anladiysa da, yine sabırla onun şikâyetini sonuna kadar dinleyip dedi:

“Kurban Bey! Benim size doğru dürüst bir kardeş olarak tavsiyem budur. Bu konuştuklarınızı da burada bırakın kalsın. Faydalı konuşma değil. Şura kanunuyla size ne dükkân ne de ev geri verilecek. Çektiğiniz zahmet, harcadığınız paralar da heder olacak.”

“Nasıl, gidecek mi? Ben ve benim babam kapitalizmle mücadele etmişiz.”

“Hayır, Kurban Bey, buna kapitalizmle mücadele demezler. Ama sizin evinizi, dükkânınızı almışlar; bu, kapitalizmle mücadeledir. Benim tavsiyelerimi dinleyin, biraz sabredin, bakalım işlerin sonu nasıl olur.”

“Yahu siz böyle diyorsunuz, maliyede çalışan çocuk bu adresi bana verip dedi ki *buraya gittiğin zaman hemen senin derdine çare bulunacak.*”

Aliabbas Bey kâğıdı okuyup yüksek sesle güldü.

“Kurban Bey, bu kâğıdın ne olduğunu biliyor musunuz?”

“Buyurun!”

“Bu Azvin’in adresidir. Burada ancak içki, şarap işine bakıyorlar, ev işine karışmazlar. Şimdi bilin ki her yerde sizi kafaya alıyorlar.”

Grigori Maksimiç üzgün hâlde Aliabbas Bey’in evinden çıktı. Dışarıda durup bir müddet etrafa baktıktan sonra evine doğru yola düştü.

***

O zamandan beri nice yıllar geçmiştir. Şimdi de Parapet spekulyantlarının (Korkuluk spekülasyonlarının) arasından veya Malakan bağındaki ‘Karabağ Kulübü’nden geçince, elbette, Grigori Maksimiç’in sesini duyacaksınız ve göreceksiniz ki kendi gibi bir kadersizi de yanına almış diyor:

“Yahu siz biliyorsunuz ki benim çarşıda iki kapılı bir dükkânım ve dağlı mahallesinde iki büyük evim vardı...

YABAN DOMUZU

Büyük posta yolunun kenarındaki yüksek bir tepenin üstünde bulunan, tek katlı, beyaz taştan yapılmış bina çaparların¹⁸ eviydi. Çaparların vazifesi demir yolu istasyonundan gelip şehre ve şehirden demir yolu istasyonuna giden postaya eşlik etmektir. Çaparhaneyi idare eden Rahim Bey, bütün ilçede *Gödek*¹⁹ *Rahim Bey* adıyla meşhurdu. Rahim Bey görüp geçirmiş, yıllarca polis idarelerinde eski reislerin, hâkimlerin, müdürlerin yanında hizmet etmiş, tatlı dilli, zarif, kısa boylu, altmış yaşını geçmiş bir adamdı.

Posta yoluyla gelip gidenlerin tüm ihtiyaçlarını Rahim Bey memnuniyetle giderirdi. Vali her zaman; “Posta yolunda haberci evlerinin her birinde benim Rahim Bey gibi bir adamım olsa, yolda hiçbir baskın olmaz; kurt, koyunla otlar.” derdi.

Tepenin altından küçük bir dere akardı. Bu derenin kenarı çok güzel bir çimenlikti. Şehre gidenler orada durup derenin kenarında dinlenerek yorgunluklarını atar, yemek yiyip derenin duru gözyaşı gibi suyundan içip yola düşer-

---

18. Çapar: Haberci

19. Gödek: kısa

lerdi.

Bir defasında ailemle ben de şehre giderken aynı derenin kenarında durup semaver için Rahim Bey'e adam gönderdim. Bir de baktım ki Rahim Bey'in kendisi geliyor ve benim adamım da onun peşinden semaver getiriyor. Beni görünce selam verip dedi:

“Sizin adınızı duyunca selam vermeyi kendime görev addettim.”

“Çok memnun oldum Rahim Bey; oturun, çay içelim, biraz da sohbet edelim.”

Derenin suyundan semaveri doldurup ateşlediler; Rahim Bey'le ikimiz bir kenarda, otların üzerine serilmiş kilimlerin üstünde oturup sohbete başladık. Ben sigara çıkarıp Rahim Bey'e teklif ettim. Rahim Bey almadı.

“Ben sigara işlerini bırakmışım. Kendiniz buyurun için. Benimki budur.” Rahim Bey bunu söylerken, bir tane uzun kuyruk “tütün çubuğunu” çıkarıp önüne koydu. Sonra elbisesinin cebinden tömbeki kesesini çıkarıp elinde bir miktar ovduktan sonra çubuğunu doldurup çekmeye başladı.

Rahim Bey geçmiş günlerden, kaçak Abdulkerim'in Sultanpud tepesinin üstünde asıldığından, Karaçuha oğlunun öldürülmesinden ve bunun gibi olaylardan bahsediyordu.

“Abdulkerim şimdiki kaçaklara benzemezdi. Şimdiki-ler haydutturlar, yol kesendirler, kan içendirler ve hepsi de korkaktırlar; onların adam öldürmeleri de korkaklıktandır; yiğit kaçak, kan dökmez. Abdulkerim bir adam öldürmezdi, fakir fukaraya dokunmazdı. Soyduğu sadece tüccarlar, toprak ağaları olurdu. Hatta fakirleri görünce para da verirdi. Divan çalışanlarından biri, özellikle polisler eline geçince tutup bir güzel dövdürüp gönderirdi. Onun kaçakçılığı da

namustan dolayı olmuştu. Sarıkurbanlı Hacı Penah'ın oğlu onun nişanlısını alıp kaçmıştı. O da namusuna dokunan oğlanı çarşının ortasında doğrayıp kaçak olmuştu.

“Rahim Bey, şimdi dedin ki Abdulkerim kan döken değildi.”

“Yine söylüyorum. Namus için kan dökmek başka, yol keserek gelen gideni öldürüp varını yoğunu almak başka. Bu yolda kim olsa kan döker. Adını yiğit koyan böyle namussuzluğu kabul etmez.

Reisler, hâkimler, müdürler, hatta valilerin kendisi bile onun elinden aciz kalmıştı, onunla baş edemiyorlar.

Bazen Abdulkerim'in falan köyde, falan adamın evinde gizlendiğini duyarlar, gidip evi çevirerek sabaha kadar dört taraftan kurşun yağdırırlardı.

Bununla beraber kuşatmadan bir fentle kaçırdı ki herkes hayret ederdi. Uzun boylu, güzel, ceylan gibi bir oğlandı. Sonunda kendi arkadaşı namertlik edip adamı yakalattı.

Abdulkerim'in asıldığı gün ilçenin her yerinden Sultanpud'a temsilci çağırılmışlardı; üstelik seyircilerin haddi hesabı yoktu. Abdulkerim'i getirip darağacının altında durdurdular. Bakanlar ‘bu, ölümü bekliyor’ diyemezdi. İnanın ki yüzünde asla bir değişiklik yoktu. Etrafa göz gezdirip gülüyordu, sanki büyük bir ziyafete gelmişti. Kararı karşısında okuduktan sonra diyecek son sözünü sordular.

‘İzin verin, annemle görüşeyim.’

Annesini çağırdılar. Uzun boylu, iri yarı bir kadın ileriye çıkıp oğlunun yüzünden öptü. Abdulkerim annesinin yüzünden öpüp dedi:

‘Anne, ben yiğitlikle ölüme gidiyorum. Benden sonra bir damla gözyaşı dökersen, ruhum senden incinecektir.’

Annesi:

‘Abdulkerim'in annesi ağlamaz.’ diye cevap verdi.

‘Sen de oğul, dünyada yiğit yaşamışsın, ölümüne de yiğit git, rengin bir zerre değişse, sana oğul demem.’

Abdülkerim annesinden ayrıldıktan sonra bir ağıt söylemeye izin istedi.

İzin verdiler, elini kulağına koyup okudu:

*Ben âşık güle güle,
Gül ekdim güle güle.
Evimi düşman yıktı,
Yüzüme güle güle.*

Ağıtı okuduktan sonra çıktı sandalyenin üstüne, kendi eliyle organı boğazına geçirip ayağıyla sandalyeyi devirdi. Seyircilerin çoğunun gözünden yaş aktı.”

Rahim Bey çubuğunun başını çizmesinin topuğuna vurarak dedi:

“Yazık oldu çocuğa, bin can yerineydi.”

Biraz sohbet ettikten sonra çay hazır oldu. Her birimizin önüne bir bardak çay getirip bıraktılar. Sohbet esnasında baktık, yaşlı bir ermeni, bir sürü domuzu sulamak için nehre indiriyor. Rahim Bey domuzları görünce:

“Size acayip bir yaban domuzu hikâyesi de anlatayım, biraz keyfiniz açılsın.” dedi.

“Buyurun.” dedim.

“Tahminen kırk yıl önce Murov Hasbabaov’un yanında çalışıyordum. Genç ve çalışkan zamanımdı. Bir gün Hasbabaov Kür Nehri kenarında yaban domuzu avına çıkmış, beni de yanında götürmüştü. Bir kamışlığı ateşe verdik; bir de baktık ki oradan bir yaban domuzu çıkıyor; yalan olmasın bir katır boyunda. Çocuklar on on iki kurşun attıktan sonra zorla yere düştü. Hasbabaov gelip domuzla bakıp dedi:

‘Ben bunca yıldır avlanıyorum, bu büyüklükte domuzla rastlamamıştım. Bu elbette şehre, müdüre gönderilmedir.’

Beni çağırıp dedi:

‘Rahim, bu domuzu şehre götürebilir misin?’

‘Başım üste!..’

Şehirden bir tane boş araba getirip domuzun leşini içine koydum ve yola düştüm. Gece yarısı L... köyüne yetişip doğruca sürdüm meşhur aksakal Hacı Osman’ın kapısına. Çağırdım: ‘Hacı, Hacı!..’ Hacı sesimi işitince gömleksiz dışarı çıktı.

‘Rahim Bey, sen misin?’

‘Evet, benim.’

‘Bu gece yarısında ne olay olmuştur, hayır mıdır?’

‘Allah kessin memurların işini. Bizim gecemiz, gündüzümüz mü olur? Müdüre domuz götürüyorum. Sana zahmet gel onun başından ayağından tut, yere koyalım; arabacı geri dönmelidir. Yarın buradan da başka arabaya koyup götürürüm.’

Baktım Hacı hayretle benim yüzüme bakıyor. Dedim:

‘Durma Hacı, çabuk ol, arabacıya yazıktır. Serbest bırakalım gitsin.’

Hacı dedi:

‘Rahim Bey, ben seni akıllı bir oğlan biliyordum. Bu nasıl bir tekliftir?’

‘Nasıl nasıl bir tekliftir? Burada ağır bir teklif yoktur.’

‘Rahmetlinin oğlu, kendin bir düşün, benim gibi yaşlı bir hacıya yakışır mı, gelip domuzu tutayım veya domuzla dokunayım? Sen Müslüman değil misin?’

‘Çok da ki Müslüman oldun. Müslümanlık başına ne taş döksün? Murov’un emridir, yerine getirilmelidir. Boş yere arabacıyı bekletme, gel domuzu tut, yere bırak.’

Hacı Osman eve geri döndü ve hemen çıktı.

‘Rahim Bey, bir beri gel! Allah’ı seversen hatanı benim başımdan uzaklaştır, al bu on manatı da çaya, şekere harca, bu domuzu benim kapımdan uzaklaştır.’

Hacı Osman’dan on manat alıp arabayı sürdüm Allah-verdi Hoca’nın kapısına. Sabaha yakındı. Baktım Allah-verdi Hoca abdest alıyor. Beni görünce ibriğini yere bırakıp yanıma geldi.

‘A Rahim Bey, bu vakit hayır mıdır? Bu arabadaki nedir?’

‘Ne bileyim nedir? Allah kahretsin memurluğu! Başımıza meslek kıtlığı var sanki, kendimizi dolaştırmışız. Bir kere ölüp kurtulmak bin defa bundan iyidir. İşte, bir domuzu bırakmışlar arabanın içine. Şehre müdüre götürmemi emretmişler. Çarem nedir? İşten kaçmak olur mu? Okuduğuna kurban olayım a hoca, gel yardım et bu domuzu yere bırakalım, arabacı dönüp gitsin. Sabah gün çıktıktan sonra bir araba tutarak içine koyup götüreyim.’

Hoca bakıp birden dedi:

‘Estağfirullah! Estağfirullah! Rahim Bey, ayıp değil mi bana bu lafı diyorsun? Ben hoca adam, nasıl domuza yakın gideyim? Genç oğlansın, sesim çıkmıyor, yoksa sana çok ağır söz söyledim. Rica ediyorum benimle şaka yapma.’

‘Şaka falan yoktur. Gel domuzu tut, yere bırakalım. Müdüre domuz gidiyor; bu, şakadan dem vuruyor. Rahmetlinin oğlu, halkı boşuna bekletme.’

Epey konuştuktan sonra üç manat da hocadan alıp arabayı sürdüm K... köyüne. Kısaca, ne arz edeyim. İki hafta bu domuzu köyden köye, bu hacının kapısından o hacının kapısına, bu hocanın kapısından o hocanın kapısına, bu seyidin kapısından o seyidin kapısına gezdirip yüz manat

kadar para topladım. Şehre yaklaşınca baktım domuzdan köpek kokusu geliyor, bu şekilde bunu şehre getirsem müdür beni mahveder.

Attan inip yol kenarındaki çiçeklerden bir hayli toplayıp domuzun üstüne döktüm, şehre yetişip Murov’un mektubunu içeriye müdüre gönderdikten sonra domuzu arabadan yere ittim. Yavaş kaçan namerttir.”

Rahim Bey hikâyesini bitirip yine çubuğu doldurdu. Bir iki nefes çektikten sonra dedi:

“Evet, böyle işlerden benim başıma çok gelmiştir. Yüz anlatsam bitmez. Özür dilerim, postanın gelme zamanıdır, izninizle ben gideyim. Allah’a ismarladık.”

Vedalaşıp gitti. Ben de ailemi faytona oturtup şehre doğru yola düştüm.

SOHBET

Sıcak yaz günlerinden biriydi. Evde bunaldığımdan kalkıp sokağa çıktım. Sokakta da hava çok sıcaktı ama bununla birlikte hafif bir de rüzgâr esiyordu. Halk sıcağın eziyetinden sokaklarda tarladan dönmüş yorgun öküz gibi, o yana bu yana dolaşıyordu. Soğuk su satılan dükkânların önünde halk sıraya geçmiş, bir şahı, iki şahı verip kendilerini biraz serinletiyorlardı. Ceplerinde biraz para olanlar kendilerini birahanelere atıp oralarda akşam serinliği düşünceye kadar zamanlarını geçirmeye hazırlanıyorlardı. Bir elimde kalpağım, diğer elimde mendilim şehir parkının kapısından geçince, parktan bir kişi beni çağırdı. Döndüğümde kadim dostum Kerbelayı Hüseyinali'yi gördüm.

Görüştüğümüze çok sevinip parka girdik. Selamlaşım hâl hatır sorduktan sonra bir köşeye çekilip oturduk.

Dostumla yıllardan beri görüşmemiştim.

Onun için geçmiş günlerden, şimdiki durumumuzdan uzun uzadıya sohbet ettik. Dostum dedi:

“Zaman birçok adamın burunlarını yere sürtmüş, bir çoklarının da makamlarını göstermiş. Ceplerinde parayı fazla görüp Allahlık iddiası edenler şimdi sokaklarda tilki şeklinde geziyorlar. Bir zamanlar benim selamımı almayanlar, şimdi kendileri bana önce selam veriyorlar. İnsan-

lığı paranın fazlalığında bilenler, bu adamın cebinde bir kuruşu yoktur, onun ağzına bakmayın diyenler, şimdi bakıyorlar ki güç para da değilmiş. Çocuklarını gizli belgelerini dağıtmamaları için evden kovan babalar şimdi gelmiş aynı o çocukların gölgelerine giriyorlar. Hareketlerinden kan kokusu gelen kabadayılar, şimdi kuzuya dönmüşler. Kuru konuşmadan fayda gelmez. Kalk, parkın aşağısındaki küçük meydana inelim. Bir şişe soğuk su alarak ortaya koyup sohbet edelim. Belki işin vardır, seni işinden mi ettim?”

“İşim falan yoktur, bugün boşum.”

“Hadi o zaman, kalk gidelim.”

Parkın aşağısındaki küçük meydana bir büfe koyulmuş, orada bir çeşit yürek serinleten içki, süt, yoğurt vs satıyorlar. Geçip bir masanın yanında oturduk. Dostum yumruğunu masaya vurup bir şişe maden suyu istedi. Kız maden suyunu ve iki bardak getirip masanın üstüne bırakarak gitti. Arkadaşım sudan bir bardak doldurup benim önüme, birini de kendi önüne koyarak başladı sohbete. Sohbetten öyle anlaşıldı ki kooperatifte çalışıyor ve hem de ittifak üyesidir. Geçmişten, gelecekte çok konuşup dedi:

“Sana bir de acayip bir olay anlatayım.”

Dedim: “Buyur.”

Dostum başladı:

“On beş on altı yıl önce meşhur Emir Bey gelip bizim mahallede arsa alarak bir ev yaptırdı. Onun evini ki görmüşsün. Bunun bizim mahalleye gelip yerleşmesi mahalle sakinlerinin hepsini tedirgin etti. Kabadayı adamdır; ağzın burnun hoşuna gitmedi veya sokakta itina etmediysen, selam vermediysen veya tabancasının gücünü denemek istediysen silahı çıkarıp tak diye vuracak başına, ondan sonra çocukların ağlayabildikleri kadar ağlasınlar. Kısaca bu adamın bizim mahallede ev yaptırmaması mahalleye veba

hastalığı gelmiş gibi bir şey oldu. Halk kendini ve evladını vebadan korur gibi ondan da korumaya mecbur oldular. Sonunda mahalle ehli karar aldı ki bunu sırayla evlerine davet edip yemek versinler, böylece belki onun hatasını kendilerinden defetsinler. Bir gün de sıra bana geldi. Sen de biliyorsun ki benim halka ziyafet verecek gücüm yoktur.

Benim servetim yok, mağazam yok. Bir küçük kulübem vardı, ben ve ailem bir şekilde oraya sığınmışız. Mesleğim de tüccarların yanında kalfalıktı. Hanıma dedim ki 'A hanım, kendimiz beş gün aç kalsak da Emir Bey'i yemeğe çağırmalıyız. Yoksa benimle düşmanlık eder, bir gün seni dul ve çocuklarımı yetim bırakır.' Hanım da benim fikrimi beğendi, hazırlık yapıp Bey'i bir gün davet ettim, benim yakın adamlarımdan da birkaçını çağırdım. Sen o zaman Gence'de olmalıydın."

"Evet, doğrudur."

"Akşam misafirler toplandılar, biraz sonra Bey de iki adamıyla teşrif etti. Misafirlerin hepsi ayağa kalkarak Bey'i meclisin başına geçirdiler. Önce misafirlere çay verildi. Bey bir iki yudum çaydan içtikten sonra işretle beni yanına çağırdı. Gelip dizüstü Bey'in karşısında çöktüm. Bey sordu:

'Bu çayı kimden aldın?'

Kimden aldığımı söyledim.

'Kilosuna ne verdin?'

'İki manat.'

'Bundan sonra evine seçkin misafir gelince böyle çöpleri ortalığa çıkarmamanı tavsiye ederim. Bak gör, böyle çayı kimin önüne bırakırlar? Siz her gün mide ısıtan otları âdet etmişsiniz ama ben öğrenmemişim.'

Bu sözleri bana yavaşça söyledi. Sonra sesini yükseltti.

'Kerbelayi, bu çayları al, ben akşam yemeğinden önce çay içmiyorum.'

Ben bardağı alıp bir hayli bozularak ortadan çıktım, biraz geçtikten sonra sofraya açıldı, pilav geldi. Benim karımın da pilav pişirmekte mahallede adı var."

"Evet, kaç defa yemişim. Onun pilavını her insan pişiremez."

"Hadi, gerisini dinle. Pilavdan bir iki lokma ağzına koyduktan sonra bana sordu:

'Bu halk acayip yaratıktır, pazardan bir şey almaya gider, bakarsın kiloda bir kuruş ucuz olanı arıyor. Böyle pirince adam para mı verir? Fare kokusu geliyor. Pirinç alacaksan git Hacı Mahmut'un yanına, sana gül gibi seditir pirinci versin. En fazla kiloda bir kuruş diğerlerinden fazla olacak. Bu ne tavuktur buraya koymuşsun? Bir deri, bir kemiktir, hem sanki Nadir'i tahtta görmüştür. O kadar yaşlıdır.'

Ben arz ettim ki 'Bey, tavuğu pazardan almadım, kendi tavuklarımızdandır, geçen senenin civcividir, yaşlı değil.'

Bundan dolayı Bey daha fazla sinirlendi.

'Ben yediğimi de, dediğimi de düşünüyorum. Bu sebze kavurma nedir burada? Bunu götür, kendin gibi kalfaların önüne koy. Elit insanların önüne böyle tirit koymazlar. Tiritlerin âlâsı etli ve cevizli pilavla olur.'

Kısaca, benim yemeğimi gözden düşürüp kalkıp gitti."

***

“Şimdi sohbetin tatlı yerine gelelim. Ay geçti, yıl döndü. Azerbaycan’da Şura hükümeti kuruldu. Bey’in evi hükümete geçti; kendisini bir iki kere tutup bıraktılar. Şimdi önceki mülkünde bir ev vermişler, orada yaşıyor.

Bundan beş on gün önce eve gidiyorum, baktım Bey bana doğru geliyor.

“Selamünaleyküm!”

“Aleykümselam.”

“A Kerbelayi, böyle komşuluk olmaz; insanı kaybedince hiç aramıyorsun; *‘Benim burada bir komşum vardı. Gözüme hiç ilişmiyor, ölmüş mü, yaşıyor mu?’* demiyorsun.”

“Ne bileyim a Bey, çalışıyorum; sabah erkenden kalıp kooperatife gidiyorum, akşam da yorgun gelip başımı koyar koymaz uyuyorum. Bugün benim boş günümüdür. Gidip kızıma, çocuklarına bir baktım, şimdi eve gidiyorum. Buyurun, misafirimiz olun, her ne kadar size layık bir yemeğimiz olmasa da... Hanım biraz bozbaş²⁰ pişirmiştir. Eğer isterseniz, buyurun!”

Bey hemen razı oldu:

“Niye, bozbaş güzel şeydir, cana kuvvet verir, gidelim.”

Başladık yemeğe. Bey dedi:

“Bozbaş bir kâseye koyup içine ekmek doğrayıp karıştırarak elle yersen hakkını verirsin.”

Ben dedim:

“Bey, nasıl canınız çekiyorsa, buyurun.”

20. Azerbaycan yöresine ait et, nohut ve çeşitli baharatlarla pişirilen bir çeşit yemek.

Bey başladı iştahla bozbaş mideye göndermeye. Yedikçe de methediyordu.”

“Kerbelayi, gittiğim imamın hakkı için şimdiye kadar böyle lezzetli bozbaş yemedim. Ben aşçıma ayda yüz manat maaş veriyordum. O bile böyle bozbaş pişiremiyordu. Var olsun bunu pişiren eller. Aferin!”

Ben dedim:

“Bey, fakirhanemizi teşrif edeceğinizi bilseydim, farklı bozbaş pişirirdim. Bozbaşta, domates suyu, albuha-ra²¹ olması lazım, yoksa burada bir nohut, bir de patatesten başka bir şey yoktur.”

“Hayır, onlar fazladır, benden bacıma selam söyle, teşekkür ettiğimi söyle. Elleri var olsun.”

Bozbaştan sonra Bey bir bardak tatlı çay içip kalktı “Allah’a ısmarladık.” deyip gitti.

Bu sefer çaya hiçbir dikkat çekmedi.

21. Kurutulmuş Buhara eriği.

MUSİBET

Serdarovların evine ağlama sesi düşmüştü. Dört bacının tek erkek kardeşinin Türkistan'da öldüğü haberi telgrafla gelmişti.

Yıllarca önce Serdarov vatanını terk etmiş, Türkistan'a gitmişti. Bu sürede Türkistan'da onun büyük ticareti, her şehirde mülkü, kervansarayı, ticarethanesinin şubeleri vardı. Krasnovodsk'yi o tarafa geçtikten sonra her şehirde Serdarov'un adını duyardın. Rusya'nın bütün ticaret merkezlerinde Serdarov'un itibarı vardı ve bankalar hevesle onun yüzüne kapılarını açarlardı. Serdarov'u sadece Rusya değil, İran da tanıyordu. Yılda birkaç kere büyük kervanlar Hacı Selim Serdarov'un çerez yüklerini Horasan'dan Türkistan'a getiriyorlardı. Hacı'nın serveti hakkında çeşitli hikâyeler söyleniyordu ve onun bankalarda olan parasının miktarını milyon tahmin ediyorlardı. Hacı'nın akrabalarından bir adam bu sözü ona Hacı Selim'in söylediğine dair gittiği Kerbela'ya yemin ederdi. Biz onun servetinin miktarını bilmiyoruz; az mıydı, çok muydu; dört bacısı da bilmiyordu; ancak bir şey çok malumdu ki Hacı Selim çok büyük servet sahibiydi.

Hacı Selim'in evladı yoktu. Onun işlerini kayını takip eder, kendisi yılda bir kere seyahate çıkıp şubelerine ve

mülklerine bakardı.

Hacı Selim'in ölüm haberi onun asıl vatanı olan şehri birbirine katmıştı. Büyük ablasının evinde, büyük bir taziyeye meclisi kurulmuş; gelen halka çay, kahve, pilav verilmekteydi. İmamlar karınlarını ve ceplerini hazırlamışlardı. Şehrin kadınları gruplar hâlinde Hacı'nın büyük ablası Perinisa'nın evine girip çıkmaktaydılar. Şahsey ve ağlama sesi gökyüzüne yükseliyordu. Hacı'nın dört kız kardeşi: Perinisa, Gülnisa, Şerefnisa ve Meleknisa meclisin ortasında saçlarını birbirine bağlamış; başlarını, göğüslerini yumruklayarak "kardeş vay" diyorlardı. Ağıtçı Şahbaz kızı Mina'nın ağıtları yeri göğü inletiyordu.

"Laylay kara beşik, illellah kara beşik... Senden kaç genç gelip, kaç yiğit gitmiş; senden Hacı Selim gibi, şahalara, hanlara baş eğmeyen, gittiği yere minnet koyan; evi yurtsuzlar yurdu, kapısı küheylan atlı, dört bacıyı sahipsiz koyan bir kardeş gitmiştir. Viran ev, viran bark... He...y!"

Ağıtçı Mina'nın sesine kadınların hepsi "he...y" deyip ses veriyorlardı ve ardından "şahsey vahsey, şahsey vahsey" sesi yükseliyordu. Bacıların da her biri bir dille kardeşlerine ağıt yakıyordu.

Perinisa "Oğul, kız yüzüne hasret giden kardeş vay!"

Gülnisa "Koltuğundaki hesap defterine bacın kurban gardaş!"

Şerefnisa "Kapında el pençe divan duran kalfalarına bacın kurban kardeş!"

Meleknisa söz bulamayınca "Gözüm çıksın a kader, bacın öleydi de senin bugününü görmeyeydi, a kardeş; dört bacın sana kurban olaydı ay kardeş!" diyerek göğsüne, başına yumruk vuruyordu.

Perinisa "A kardeş, ben senden sonra dünyada kalmayacağım. Vallahi zehir içip kendimi öldüreceğim. Allah'ını

seven vurup beni öldürsün. Kardeş hey, kardeş hey! Neredesin a kardeş, bacının sesine bir ses ver!”

Bacıların dördü de ses sese verip “*kardeş vay*” diye başlarındaki tüylerin yarısını yolup yere döktüler. Gözlerinin yaşı, tırnaklarıyla çekip yırttıkları yanaklarının kanı yüzlerinden akıyordu. Yakın akrabaları, gelecekte büyük servete sahip olacakları için bacılara yağcılık yapıp yaltakçılık ediyorlar, her taraftan bacıların kollarından tutup onları sakinleştirmek isteseler de fayda vermedi. Bacılar kendilerini onların elinden kurtararak yüzlerini yırtıp saçlarını yoluyorlar, başlarına yumruk vuruyorlardı.

Bu şekilde yedi gün geçti. Bu yedi gün içerisinde pilav göbeğe çıktı; şehrin bütün hocaları, boynu kalınları, kadınları, çocukları her gün hayratta toplandılar.

Bir hafta geçtikten sonra büyük bacı Perinisa'nın kocası karısından ve baldızlarından vekâletname alıp Türkistan'a gitti.

Hacı Selim'in kayını onu, taziye için gelmiş bir akrabayı kabul eder gibi karşıladı, birkaç gün ihtiramla misafir etti. Sonunda misafir, Hacı Selim'in bacıları tarafından vekil olarak geldiğini ve Hacı Selim'in varlığının ona verilmesini talep etti.

“Sizin kız kardeşinizin kendi hissesini şeri kanun üzere alacağından şüpheniz olmasın. Geriye kalan para ve mülkler Hacı'nın bacılarına yetiştirecektir ve ben de onlar tarafından vekil olarak gönderildim.”

Çocuk kalkıp kasadan noter tarafından mühürlenmiş bir kâğıt çıkarıp misafirinin önüne koydu. O kâğıtta Hacı Selim'in kendi sağlığında bütün mal varlığını karısı Senem Hanım'ın adına geçirdiği belli oldu.

İki gün sonra Hacı Selim'in bacılarına Türkistan'dan bu hususta bir telgraf geldi. Telgraf Perinisa'nın kocasının

divanda işe başlamasının da haberini vermişti.

Bacılar telgrafi okuyup ortaya bıraktılar.

Perinisa “Şimdi bunun adını ne koyalım? Şimdi buna söyleyen gerek ah! Rahmetli, meğer bir defa da hiç düşünmedin mi *benim dört bacım var, bu milyonlardan onlara da biraz ayırayım* diye? Şimdi her şey yoluna girer, adam gelip benden sormayacak mıdır ki ‘*Ölen kardeş senin, benim paralarımın suçu neydi ki pilava verip gelip gidenlerin karınlarını doldurdun?*’ Ben ne cevap vereceğim? O kalkıp benim kardeşimin mezarına on kere sövse ben ne diyebilirim? Bacılar, biliyorsunuz bu zarar herkese dokunmuştur, masrafı dörde böleceğiz, herkes kendi hissesini getirip ortaya koyacak, yoksa zararın hepsi büyük bacıya mı dokunsun?”

Gülnisa “Bir kuruş bile vermeyeceğim; benim param mı var? Kocam fakir bir adamdır, parayı nereden bulsun da getirip ortaya koysun? Sana kim dedi masraf yap? Kocan kollarını sıvadı, düştü ortaya; kebab kokusuna gitti, baktı eşek dağlıyorlar. Ona biz ne yapalım?”

Perinisa “A bacı, neden böyle söylüyorsun? Meğer ölen... Dilim kurusun... Yine ağzıma geleni demiştim. Acaba ölen kardeş senin de değil mi?”

Gülnisa “İşte ölen kardeşin mezarı derin olsun, ciğelim yandı, bırak içimi dökeyim. Her bacısına bir on manat bıraksaydı, canı çıkardı.”

Şerefnisa “Ben de bir kuruş vermeyeceğim. Kocan gelir, bizim payımızı getirir. Masrafını içinden alırsın. Peki kanun *bu rahmetlinin bacıları da var* demeyecek mi?”

Perinisa “Sen emin ol, yüklü para gelmeyecektir. Onun karısı öyle bilgiçtir ki onun elinden bize bir kuruş düşmeyecektir. Ben onu tanırım. O benim kardeşimi tavlayıp Türkistan'a gidince ben işi anlamıştım. Benim kardeşi-

mi de öyle kafalamıştı ki bir sözü iki olmuyordu.”

Meleknisa “Şimdi böyle kardeşin mezarına sövmeyip de ne yapacaksın?”

Bacılar söylene söylene kalkıp gittiler.

Hacı Selim’in vefatından kırk gün geçmişti. Perinisa pencereden bakıp taziye gelmekte olan kalabalık kadınları görünce önlerine çıkıp dedi:

“Ana bacılarım, ben taziye tutmuyorum. Hacı Selim bütün mal varlığını karısına bırakmıştır, gidip onun karısını bulun, evinde taziye tutun. Gidin bacılar, benim artık size verecek çayım, kahvem yoktur.”

Birkaç gün sonra Perinisa’nın kocası Türkistan’dan eli boş dönüp geldi.

AVCI KASIM

Avcıların yalan konuşmaları her yerde malumdur. *Avcı yalanı* darbimeseldir. Bununla birlikte vay o adamın hâline ki avcının hikâyelerine inanmayıp başını sallasın veya omuzlarını silksin veyahut da bıyık altı gülsün; avcı hemen alınıp artık hikâyelerin devamını söylemeyecek ve diyecek:

“Doğrudur, avcılar çok yalan konuşur ve benim arkadaşlarımın arasında da karmakarışık söyleyen çoktur. Ama ben ömrümde yalan söylemedim.”

“Hayır efendim, ne buyuruyorsunuz? Biz hiçbir zaman sizin sohbetinizin doğruluğundan şüphe etmiyoruz. Bizde gördüğünüz hâl, hayret alametidir, başka bir şey değil ve olamaz da.”

Avcı özürleri kabul etmeyip hikâyelerin devamını anlatmayacaktır.

Bizim komşumuz avcı Kasım da bu kabil avcılardan dır.

Kış gecelerinde boş adamlar onun başına toplanıp konuşurlar.

O da uzun uzadıya avcılığın, hünerinden, dört ayıyı bir günde öldürdüğünden, gece vakti darı tarlasında atmaca ve bildircin avladığından, silahsız giderken yolda

yüz tilki gördüğünden bahseder ve bunun gibi sohbetler edip zamanın hoş geçmesini sağlar.

Bu da kaydedilmelidir ki avcı Kasım'ın uydurma sohbetleri sadece ava dairdir. Kasım diğer konularda yalan söylemez.

Soğuk bir kış gecesiydi. Kasım köyde sıcak ocağın kenarında başı açık oturmuş, bizim için sohbet ediyordu. Ocağın içine yığılmış pelit kütüğü yanmaktaydı, semaver de bir yanda segâh okuyordu. Ocağın bir yanında büyük bir kedi dört ayağını ve kuyruğunu uzatmış, horlayarak uyuyordu. Kasım'ın sevgili tazısı Gümüş de kapının önünde kulaklarını dikerek oturmuş, sahibinin sohbetini dinliyordu.

Dışarıda şiddetli esen rüzgâr, karı sahra kumu gibi havaya savuruyordu, çatının tahtaları arasından geçtikçe fabrika borusu gibi düdük çalıyordu.

Arkadaşlarından birisi rüzgârın sesini duyup dedi:

“Böyle gecenin böyle sohbetleri olmalı. Sıcak evde, sıcak ocağın başında oturup arkadaşlarla zaman geçireceksin.”

Kasım bu söze katılmadı.

“Yok kardeş, yanlıyorsun; avcı olmadığın bellidir, kışın böyle günleri ayı avı için uygun olur. Ben böyle bir günde, bundan iki yıl önce dört ayıyı Hacı Samlı ormanında öldürdüm. Ayıların leşlerini ormanda bırakıp geldim ki sabah araba getirip götürüyüm. Ayıların yerlerini ve yolu işaretlemiştim. Sabah arabayla geldim; baktım Kürtler, zalim çocukları leşlerin dördünü de çalıp götürmüşler.”

“Kasım, ayıların dördünü de kendin yalnız mı öldürdün?”

“Ben ava yalnız gidiyorum. Her zaman arkadaşım sadece bu Gümüş olur.”

Gümüş, adını duyunca havladı.

Gümüş'ün ne demek istediğini galiba bir kendisi bildi, bir de sahibi.

Kasım sohbetine devam etti.

“Sülün vurmak için; tavşan avına, tilki avına, çakal ve kurt avına gitmek için böyle hava çok işe yarar. Aynı şekilde ördek avı için de kış mevsimi iyi olur. Ördek dedim de aklıma bir şey geldi, size anlatayım.”

“Buyur.”

“Bir sabah silahı alıp köyden çıktım. Köyün kenarından geçerken baktım Allahveren amcanın bahçesinin çepesine altı kaz konmuştur.”

“A Kasım, yahu ördeğin çepere konduğunu biz anadan doğduğumuzdan beri görmemişiz.”

Kasım sinirlendi.

“Sen kendi ticaretinden dem vuruyorsun. Ördeğin huyunu biz avcılar biliriz. Her bölgenin ördeğinde bir huy var. Sizin köyün ördekleri mümkündür çepere konmasınlar. Ancak buranın ördekleri başkadır. Buranın ördekleri çepere de konarlar, ağaçlarda yuva da yaparlar.”

Gümüş havlayıp sahibinin sözlerine ortak oldu.

Kasım'ın bozulduğunu görünce hepimiz itiraz eden arkadaşları kınayıp sakinleştirdik.

“Kasım, sohbetine devam et, bu adamın acemi olduğu bellidir.”

Kasım devam etti.

“Evet, gördüm. Allahveren amcanın bahçesinin çepesine altı ördek konmuştur... Yok, lanet olsun yalancıya! Altı değil, beşi.”

Gümüş ürüdü.

“Ben baktım ki silahı ördeklere boşaltsam, biri kalacak, geri kalanı uçup gidecek. Peki, ördeklerin beşini de

elde etmek için ne yapayım? Biraz düşündükten sonra tüfeğin süngüsünü çıkarıp bağladım namlusuna. Nasıl nişan alıp attıysam ördeklerin beşi de kebab gibi süngüye geçtiler. Alıp eve geldim.”

Biz buna çok gülüştük ve Gümüş de *hav* edip ürüdü. Kedi ayağa kalkıp çırpınarak belini doğrulttu, gerneşip evin köşesine doğru gitti.

Hepimiz Kasım'ın hünerini methettik.

Kasım kalkıp çayları doldurdu, kendi eliyle herkesin önüne bir bardak çay bırakıp dedi:

“Size sülünden söz edeyim.”

“Buyur Kasım.”

“Atalarımızın bir sözü var: *Yüz gün gereç, bir gün gerek*. Bir gün Karabağırılı'ya gidecek oldum. Sabah ata binip yola düştüm. Nedense tüfeği de götürmedim ve kolay kolay ben tüfeksiz evden çıkmam. İnsanın basireti bağlanınca bağlanır. Gümüş de yanımdaydı.”

Gümüş *hav* deyip cevap verdi.

“Hacı Cabbar'ın çalılığında geçerken atın ayağının altından bir sülün fırlayıp uçtu. Baktım omzumda tüfeğim yok. Kamçıyı sülünün arkasından attım, kamçının elle tutulacak yeri sülünün boğazına geçti; bu hâlde de kuş uçup gitti. Bu olaydan bir ay geçmişti, yolum yine aynı çalılığa düştü. Bir de baktım ki aynı sülün çalılığın arasında geziyor ve benim kamçım da boğazındadır. Bir de bir söz söyleyeceğim, inanmayacaksınız. Sizin hepimizin ölüsünü göreyim ki bir zerre yalanım yoktur. Baktım ki sülünün arkasından on veya on iki civciv gidiyor ve her civcivin boynunda küçük bir kamçı var. Biz bu hikâyeye kahkaha ile güldük. Gümüş üç kere *hav, hav, hav* deyip dışarıya çıktı.

LEYLEK

(Avcı Kasım'ın Hikâyelerinden)

Kardeşler, size kuşların hayatından çok anlatmıştım. Ne yapalım, avcının başka sohbeti olabilir mi? Kuşların, hayvanların âlemi avcının da âlemidir. Onların hayatı bizim hayatımızdır. Halk bizi kuşlara, hayvanlara düşman bildiği için:

“Avcı, bir kuşu veya bir hayvanı gördüğü zaman kurşun atmadan duramaz.” der. Böyle değil. Ben bir defasında ormanda avlandığı zaman açık bir alana yaklaştım.

Baktım bir erkek sülün kendini yiğitliğe verip durmuş; yanında dişisi, etrafını civcivler sarmış, yayılıyorlar. Şimdi siz söyleyin, öyle vakarla kendi ailesi içinde durmuş olan sülüne ben kurşun sıkabilir miyim? Benim ellerim kurur.

Kuşlara yakın olanlar onların hayatıyla insanın hayatı arasında fark görmezler. Onlarda birbirlerine dostluk, düşmanlık, muhabbet, rekabet, kıskançlık görmek mümkündür. Güvercinlerin karı koca sadakati, insanda olamaz; aniden güvercinin birine kurşun değerse, onun arkadaşının ne hâlde geleceğini hepimiz biliyorsunuz.

Veya yine bizim bu ata baba saksaganımız... Saksagan ki zararlı bir kuştur; hayvanın sırtında küçük bir yara

görse, onu gagasıyla açıp büyük yaraya çevirir, hayvanın etini çekiştirip yemeye çalışır. Saksaganda iyi bir özellik de var. Baharın yağmurlu veya kuraklık olacağını saksagandan öğrenebiliriz. Saksaganlar yuva yaptıkları zaman dikkat edin, yuvasını ağacın başında yaparsa, kesin bahar kurak geçecektir, ağacın gövdesine yaparsa, bilin ki bahar yağmurlu olacaktır.

Ben size leyleğin hayatından bir hikâye anlatayım.

Berde'nin yakınlarında Kuzanlı diye bir köy var. O köyün her bir büyük ağacına baksanız birkaç leylek yuvası görürsünüz. On veya on iki yaşında olduğum zamanlar ben orada yaşıyordum. Bizim bahçede yüksek bir çınar ağacı vardı. Çınarın başında leylek yuva yapmıştı. Bir kere ağacın başına tırmanıp yuvanın içine baktım, yuvada birkaç tane yumurta vardı. Ben yumurtaların birini alıp aşağıya indim, sonra bir tane çaylağın yumurtasını götürüp yuvaya bıraktım. Epey zaman geçti. Bir gün baktım ağacın başında kıyamet kopuyor. En azından elli kadar leylek toplanmış, yuvadaki çaylağın yavrusuna bakıyorlar. Biraz sonra leylekler dişi leyleğin üstüne çullanarak onun bütün tüylerini yolup kendisini de yuvadan aşağıya attılar. Leylek ne kadar yuvasına dönmek istediye de vurup aşağıya atıyorlardı. İki gün sonra erkek leylek gidip kendisine yeni bir eş getirdi. Yeni gelen dişi leylek, yuvadaki kuşların hepsini öldürüp yuvadan yere attı ve kendisi yumurtlamaya başladı.

Kovulmuş leylek, kendisini suçlu görmediği için gece gündüz yuvasının etrafında dolaşmaktaydı.

Bir gün kadınlar kapıda tandır yakıp ekmek pişiriyorlardı. Dul leylek her zamanki gibi kendi yuvasının etrafında dolaşıyordu. Ara sıra yuvasına gelmek istiyordu, kocası ve yeni karısı bunu vurup geri gönderiyorlardı.

Zavallı leyleğin dili olsaydı, kocasını ve onun yakınlara

rını suçsuzluğuna kesin inandırırır, ne yapsın ki dili yoktu.

Zavallı kuş bir gün becerebildiği kadar yükseğe kalkıp gökyüzünde bir iki tur attıktan sonra kurşun gibi kendini tandıra attı. Kadınlar yetişip onu çıkarıncaya kadar hayvan yanıp telef oldu.

Bu durum benim aklıma geldikçe, hayretle kendime diyorum: "Niçin ben bu kötü işi yapıp zavallı kuşun da faciasına sebep oldum?" Suç çocukluktaadır, yoksa ben hayvanların düşmanı değilim.

SERÇE

(Avcı Kasım'ın Hikâyelerinden)

Size bir hikâye anlatacağım. Diyeceksiniz ki yine Kasım uydurmalarına başladı. İnanın ki bu, uydurma değil. Kendi gözlerimle gördüğüm durumdur.

Benim rahmetli babam her zaman derdi: “Oğul, bir doğru yalana benzerse, onu söyleme.” Benim bu hikâyem yalana benziyor ama sizin canınıza yemin ederim ki tamamen gerçektir.

Bundan birkaç yıl önce Ternevid'e²² gitmiştim. Orada Abbas Hoca'yla işim vardı. Hepiniz bilirsiniz ki Ternevid'in halkı arıcılıkla uğraşiyor. Abbas Hoca'nın da birkaç kovan arısı vardı. Baharın güzel günlerinden biriydi. Abbas Hoca'yla dehlizin önünde oturmuş sohbet ediyorduk. Hocanın hanımı da değirmende öğütmek için buğday yıkayıp güneşte kurutuyordu. Abbas Hoca hem benimle sohbet ediyor, hem de elindeki uzun bir çubukla buğdaya gelen tavukları ve kuşları kovuyordu. Birden bir arı gelip bir buğday götürdü. Her ikimiz de hayret ettik; buğday arının nesine lazımdır? Her ne kadar düşüdüsek de bir cevap

22. Akdam yakınlarında bir köy.

bulamadık.

Biraz sonra arı gelip bir buğday daha götürdü. Abbas Hoca dedi:

“Arı bir daha gelip buğday götürürse, bu yaşlılığım bakmadan onun peşinden gideceğim.”

Ben cevap verdim:

“Benim ayaklarım sağlamdır, ben giderim ve haber getiririm.”

Gerçekten de arı gelip bir buğday daha alıp uçtu. Ben kalkıp onun peşinden koştum. Arı gitti, ben gittim, arı gitti, ben gittim. Bir dereye indik. Arıyı gözden kaçırmıyorum. Bakıp ne gördüm? Sizin canınız yemin olsun, sözümde bir zerre yalan yoktur. Baktım çalının altında kör bir serçe oturmuş; serçe, arının vızıltısını duyunca ağzını açtı ve arı, buğdayı onun ağzına bırakıp gitti.

Ben tam bir hayret içerisinde geri dönüp gördüğümü Abbas Hoca'ya anlattım.

Abbas Hoca biraz düşündükten sonra bir salavat getirip dedi:

“Büyük mucizedir.”

Dinleyenler bu hikâyeyi Kasım'ın uydurmalarından sayıp önem vermediler. Avcı Kasım'ın dilinden böyle hikâyeleri çok duymuşlardı.

KISAS

Musavatın devriydi.²³ Şehrin büyük meydanlarının birinde birkaç yüz kişi iki kişinin etrafını sarmışlardı. Etrafı sarılanlardan birisi, kalabalığa dönüp: “A millet, biz iki kardeşi siz tutup buraya öldürmeğe getirmişsiniz. Eğer sizde namus varsa, bir adam çıksın öne, her ikimizi öldürsün. İkimizin de silahsız olduğunu görüyorsunuz.” diyordu.

Halk bunların sözlerine kulak asmayıp sürekli küfür ediyordu.

İki polis memuru kenarda durup lakayt bakıyordu. Meydanın bir tarafındaki yıkık evin duvarının üstüne birçok kadın ve çocuk toplanmış, olayı seyrediyorlardı.

Bir kişiye yaklaşp sordum:

“Kardeş, bu ne toplantıdır?”

“Ne toplantısı olacak? Bu iki kişi *-falan falan olasıcalar-* bizim hepimizi namussuz etmişler. Biz Nasır Bey’i görünce mahcubiyetimizden başımızı kaldırıp onun yüzüne bakamıyoruz.”

İki tane genç müsavat subayı ortaya atılıp bağırıldı:

23. 1918 yılında kurulup 1920’ye kadar varlığını devam ettiren Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin İktidar Partisi Musavat’tan ve o dönemden bahsedilmektedir.

“Millet, sizin hiç şüphemiz olmasın, biz iki kardeş hemen bunların cezasını sizin gözünüzün önünde veririz.”

Kardeşlerin her ikisi de kasaturalarını çıkarıp hücum ettiler.

***

Hikâyeyi baştan anlatalım.

Şehirde Nasır Bey’i ve onun hısım akrabasını tanımayan ve onlardan korkmayan yoktur. Vay o adamın hâline ki Nasır Bey’in veya onun hısım akrabasının hakkında uygun olmayan bir söz konuşsun veya sokakta giderken tesadüfen onlardan birisine dokunsun veya sokakta selam vermesin.

Böyle adam iki günün içinde yok olurdu.

Nasır Bey’in kendisi veya akrabaları adam öldürmezlerdi, böyle işler için onların özel adamları vardı. Bu adamları otellerde, lokantalarda, kahvelerde, hamamlarda, her yerde tanırlandı. Lokantaya girerek yemeklerini yiyip, kalkıp giderlerdi. Görevli gelip para isteyince lokanta sahibi sinirlenerek derdi:

“A delikanlı, işin olmasın; bunlar Nasır Bey’in adamlarıdır, benim değerli misafirlerimdirler. Hoş geldiniz, gözüm üste geldiniz, bu lokanta size kurbandır.”

Lokantacının dilinin söylediğini kalbi söylemiyordu.

Bu tedbir beylere bekledikleri sonucu verdi. Ben bunlarla arkadaşçasına, şakavari sohbet ederim. Sohbet arasında birden derdi:

“A çocuklar. Siz falanca oğlu falancayı tanıyor musunuz?”

Bir kişi kalkıp cevap verirdi:

“Evet, ben tanıyorum, bizim komşumuzdur... Nasıl, bey?”

“Benim hoşuma hiç gitmiyor. Galiba o da kabadayılık yapmayı düşünüyor. Bugün benim yanımdan öyle heybetle geçti ki sanki alçak dağları o yaratmıştır. Kalpağını gözünün üstüne indirmiş, temkinle adımlarını atarak yürüyor, sanki bu adamları gözü görmüyor. Onun kulaklarının çekilmesinin sakıncası olmaz.”

Yarın şehre bir haber düşecek ki, falan oğlu falanı bu gece öldürmüşler.

Böyle adamlardan ayda birkaç tanesi öldürülürdü ve hepsinin kanı da arada kaynayıp giderdi. Çünkü polis idarelerinin hepsi Bey’in elindeydi: Bütün hâkimler Bey’i görünce başlarını aşağı eğiyorlardı. Bey faytonla gittikçe bekçiler ona selam verirlerdi ve Bey de bunun karşılığında para çıkarıp onların üstlerine atardı.

Nasır Bey şehrin yakınlarında yerleşmiş bir köyün *kuru beylerindendi*. Demek ki o köyün halkının çoğu onun gibi *kuru beylerden* ve hısım akrabasından ibaretti. Bunların adları beydi.

Görünüşte hepsi sade köylü kılığındaydı; hepsi çiftçi, cepleri boş, yavan ekmekle geçinen ama beylikleriyle her zaman övünen ve diğer insanlardan kendilerine saygı bekleyenlerdi. Aklın saygısıysa sadece onların isimlerine bir “bey” sözcüğü eklemekten başka bir şey değildi. Tesadüfen bu beylerin tarlalarında petrol bulundu. Beylerin kendilerinde para harcayıp kuyu vurdurmak veya sondaj vuracak güçleri yoktu. Burada başka madenciler bunların yardımına geldiler. Beylerin tarlalarını, çıkacak petrolden belirli faiz vermek şartıyla kiraladılar ve önceden de bir miktar avans verdiler.

Birkaç yıl sonra gördüğümüz kuru beylerin hepsi milyoner oldu. Şimdi bunların heybetleri yer yırtıyordu. Bununla beraber halkın saygısını yine kazanamadılar. Beyler düşündüler: “*Bu yaramaz. Biz milyoner adamlarız, buranın halkı niçin bize saygı göstermiyor, görünce baş eğmiyorlar? Buna bir tedbir gerek.*”

Çok düşündükten sonra şöyle bir karar aldılar: Her birisi başına birkaç kabadayı toplayıp onlara maaş verecek ki diğer halkı korkutsunlar. Onlara itaat etmeyenleri öldürüp ortadan kaldırsınlar, paranın gücüyle polis memurlarını ellerinde tutsunlar.

Bu tedbir beylere bekledikleri sonucu verdi. Gerçekten halk korkudan meclislerde bunları övmeye, görünce iki kat olup baş eğmeye başladı. Ne yapsınlar, can tatlıdır! Kısaca para zoruyla beyler bütün şehri ve ahalisini korku içinde tuttular.

Şehir halkından Nebi İsmailov adlı bir adamın güzel yüzlü bir kızı vardı. İsmailov fakirdi, kazandığıyla ailesini zar zor geçindiriyordu.

Yardımcısı olmadığından kızını çalışkan, genç bir çocukla nişanlamıştı.

Kız bir müddet Rus-Türk okulunda okumuş, bilinçlenmişti ve çarşafını atıp açık geziyordu.

Nasır Bey’in subay oğlu bu kızını görünce kendi içinde onu elde etmeyi kararlaştırdı.

“*Ben adam Nebi’nin kızını isterim. Bir köylüye verinceye kadar benim gibi bey oğluna versin. Vermezse; param var, gücüm var, zorla alırım.*”

Bey’in genç oğlu çok masraf yaptı. Şehrin meşhur yengelerini kızın ve babasının yanına gönderdi. Bir sonuç alamadı. İş zora kaldı.

Bir gün subay ifrit gibi birini kızın yanına gönderip

şöyle tembihledi:

“Ya bu gece benimle lokantada zaman geçirmelisin ya da babanın, annenin ve nişanlının başından vazgeçeceksin. Teklifim kabul olunmasa, bu gece onların hepsini öldüreceğim. Gece saat onda, falan yerde seni bekleyeceğim.”

Kız bir köşeye çekilip bir müddet ağladı. Başına vurdu. Sonunda “*O bana ne yapabilir? Babamın annemin hatırı için gidip onunla akşam yemeği yiyip dönerim evimize.*” diye düşündü.

Kız, annesi ve babası uyuduktan sonra gizlice evden çıkıp belirlenen yere geldi, orada Nasır Bey’in oğlunu bulup onunla birlikte gittiler lokantaya.

Nasır Bey’in oğlunun, kızın peşine düştüğünü ve onu istediğini nişanlısı biliyordu. Onun için de gece gündüz nişanlısının evinin etrafında dolanıp bekçilik yapardı. Nişanlısının Nasır Bey’in oğluyla faytona bindiğini görmüştü, kendisi de bir faytona oturup bunların arkasından gitti. Bunların lokantaya girdiğini görüp o da içeriye girdi. Hizmetçiden bunların oturduğu odayı öğrenerek gelip kapıyı çaldı. Subay kalkıp kapıyı açınca onu iteleyerek içeri girdi ve başına iki kurşun sıktıktan sonra çıkıp gitti.

***

Sabah Nasir Bey’in oğlunun öldürülme haberi şehre yayıldı. Şehrin bütün kabadayıları birbirine düştüler; hepsi oğlanın kanını almaya Kur’an’a el bastılar.

Her bir kabadayı Nasır Bey’in ondan razı olması için hiçbir fedakârlıktan çekinmezdi. Kabadayılar adamlarını

toplayarak gidip katili ve kardeşini tuttular ve yukarıda gösterdiğimiz meydana getirdiler.

Burada onların etrafını sarıp sadece ağızlarına gelen küfürleri ediyorlardı. Bunlar da ölümü göze alıp cevap vermekten çekinmiyorlardı. Sonunda bir tane eski kabadayı ortaya atlayıp bağırdı:

“A millet, bu kadar hakaret ve küfür yeter. Bu it oğullarının dillerini kesmek lazımdır.”

Bu durumda iki genç kardeş -her ikisi de subay- ortaya çıkıp dediler:

“Yoldaşımızın kanını kendimiz alacağız.”

Bu sözle tabancalarını çekip katilin ve kardeşinin cansız bedenlerini meydanın ortasına yıktılar.

Sonra büyük kardeş kasaturasını çıkarıp, katilin başını kesip Nasır Bey’e armağan götürdü.

***

Nasır Bey kendi odasında üzgün oturmuştu. Ara sıra mendilini çıkarıp gözlerini siliyordu. Etrafında oturan beş on tane dostu ona teselli veriyordu.

“Biz ölmedik ki senin oğlunun kanı yerde kalsın. Onu öldürenlerin bütün neslini yeryüzünden sileceğiz.”

Bu esnada kapı açıldı, genç subay içeriye girip katilin başını attı Nasır Bey’in ayağının altına ve çekilip kenarda durdu.

Nasır Bey başını kaldırıp üzgün bir tarzda dedi:

“Çok sağ ol oğlum, senden çok razı oldum.”

Toplananların hepsi ona *aferin* dediler.

Subay kahramanca bir tavırla Nasır Bey'in evinden çıktı.

Nasır Bey'in güzel raġbetini kazanmak büyük saadetti!

Sokak kapısında cebinden gümüş bir sigara alıp yaktı.

Sonra bir fayton çağırarak oturup söyledi:

“Gazinoya sür!”

HÂKİM VE HIRSIZ

(Karşılıklı konuşma)

Hâkim: “A çocuk, sen acayip hayâsızsın. *Hırsızlık yapmayacağım* diye bana kaç kere söz vermiştin. Şimdi bu ne iştir? Bu fakir zavallının öküzünü götürmüşsün, zavallıyı elleri koynunda bırakmışsın.”

Hırsız: “Bey, yemin olsun o görünen İmamzadeye, benim haberim yoktur.”

Hâkim: “A melun, utanmıyor musun yalan yere yemin etmeye? Doğrusunu söyle bakayım, sen mi götürmüşsün?”

Hırsız: “Bey, yemin olsun seni ve beni yaratana, yemin olsun Kur'an'a, haberim yoktur.”

Hâkim: “Doğrusunu söyle, yoksa seni yere yatırtıp o kadar dövdürürüm ki bir daha yataktan çıkamazsın.”

Hırsız: “Gücün var a bey. Ama yemin olsun on iki imama ve peygambere ki haberim yoktur.”

Hâkim: “Peki, öyle olsun. (Muhafızlara hitaben) A çocuklar, vurun melun oğlu melunu.”

Muhafızlar hırsızı yere uzatıp epey dövüyorlar.

Hırsız: “A bey, beni öldürecekler; bıraksınlar, doğrusunu söyleyeyim.”

Hâkim: “Çocuklar, bırakın. (Hırsıza) Kalk ayağa!”

Hırsız: (Ayağa kalkarak) “A Bey, öldürme beni. Yemin olsun babamın gittiği Kербela’ya, haberim yoktur.”

Hâkim: (Muhafızlara) “Yıkın yere! Aklın başına gelinceye kadar seni dövümlüyim. Vurun!”

Muhafızlar yine yere atıp dövüyorlar.

Hırsız: “Bey, beni çocuklarının başına çevir. Ay! Ay! Vay öldüm! Vay çatladım! Babam sana kurban a bey, öldürme beni!”

Hâkim: “Doğrusunu söyler misin? Hayvan oğlu hayvan!”

Hırsız: “Söylerim. Kurbanın olayım. Hepsini söylerim.”

Hâkim: “Kaldırın bu kâfir çocuğu. (Muhafızlar kaldırıyorlar) Hadi, söyle bakayım.”

Hırsız: “A bey, eğer o öküzden benim haberim varsa, Hazreti Abbas benim iki kolumu çolak etsin.”

Hâkim: (Muhafızlara) “Siz dışarıya çıkın. (Hırsıza) A çocuk, yakına gel! (Hırsız korkarak yakına geliyor) Soyтары, ölümü gör doğru söyle; öküzü sen mi götürmüşsün?”

Hırsız: “Bey, kurbanın olayım, niye ölümü gör diyorsun? Yüz tane öyle öküz kurban olsun senin bir tüyüne; ben götürmüşüm.”

***

Akşam satılan çalıntı maldan hâkimin payı kumar oynadığı zaman getirilip kendisine verildi.

BAĞIŞ

Kömürcü Murat’ın şehrin kenar sokaklarının birinde küçük bir kulübesi vardı. Bütün mal varlığı bir kilim, üç dört bakır tabak ve üç takım yataktan ibaretti. Murat öldükten sonra o kulübede kalan karısı Fatmanisa ve iki oğluydu. Büyük oğlu Teymur on yaşını doldurmamıştı, küçük oğlu Emir ise iki yaşındaydı.

Bir gün büyük oğlu Teymur çok hasta oldu, öyle ki iyileşmesinden Doktor Mirza Settar bile ümitsizdi. Fatmanisa sevgili oğlunu böyle görünce her gece sabaha kadar uyumadan ağlıyordu. Sonunda, “*Oğlum iyileşirse, tek varlığım olan kilimi satıp bir kurban keseceğim.*” diye adak adadı. Tesadüfen Mirza Settar’ın ilaçları Teymur’un iyileşmesine sebep oldu. Birkaç gün sonra Fatmanisa kilimi komşusu tellal kambur Pirkulu’ya satıp bir koyun alarak kurban kesti. Hastalıktan yeni kalkmış olan Teymur kurbanın kebabından çok yediğinden, karnı şişip vefat etti.

Teymur’dan sonra Fatmanisa bütün sevgisini küçük Emir’e verdi. Bir gün çocuğu oturduğu yerde titretme tuttu. Fatmanisa çok korktu fakat titretme çabuk geçti. Birkaç gün sonra çocuğa tekrar titretme geldi. Fatmanisa komşusu Huri karyı çağırıp danıştı. Huri karı dedi ki, “Çocuğun üs-

tünden şeşe kuşu²⁴ atlamış, ona muska yazdırmamız lazım. Aliyar Hoca'nın yanına götürürsün, muska yazar, çocuğun iyileşir.”

O günün akşamı Aliyar Hoca'nın evinde oturmuş yalvarıyordu.

“Aliyar Hoca, babam annem sana kurban olsun, kalemine benim canım kurban olsun, el benim etek senin. Ya eteğini kes, ya da benim elimi. Kısaca benim yavrumun derdine çare bul.”

Aliyar Hoca bir kitap açıp önüne koydu. Kitabın içinde bir daire çizilmişti. Dairenin ortası ve kenarları yazı ve şekillerden ibaretti.

Hoca cebinden yuvarlak bir boncuk çıkarıp dua okuyarak dairenin üstüne attı.

Boncuğun düştüğü yere baktıktan sonra başka bir kitap açarak okudu ve:

“Çocuğa muska yazılması lazım, hem de hemen ve muskanın fiyatı da bir manattır.” dedi.

Bir manat sözünü duyunca Fatmanisa'nın boğazı kurudu, yalvarmaya başladı.

“Aliyar Hoca, okuduğuna kurban olayım, şimdi cebimde sadece bir Abbasi param var, manata gücüm yetmiyor.”

Hoca cevabında dedi ki, “Bir manattan bir kuruş eksik olmaz. Gidebilirsin.”

Kadın yine yalvardı:

“A hoca, ayağının altında öleyim, bu bir Abbasiyi al, geri kalan parayı da yarın evden bir şey satıp getiririm.”

24. Türk ve Tatar mitolojisinde haydut kuş. Azerbaycan Türklerinin inancına göre, geceleri bilinmezlik âleminden gelip erkek çocukları vurarak öldürür veya kaçıtır. Girdiği evdeki çocuk ölür. Kırkı çıkmamış çocuğun üzerinden geçtiğinde bebek kapkara kesilip ölür. Altı aylık olmamış çocuğu ise gagalarıyla öldürür...

Hoca sözünün üstünde sağlam durdu.

“Bir manattan eksik olmaz. Baş ağrısı verme, kalk git!”

Fatmanisa, Hoca'nın evinden çıkıp ağlayarak yolda gidiyordu.

Muamelecî Zeynel, evinin önünde iskemlenin üstünde oturmuş, piposunu içmekle meşguldü. Fatmanisa'yı ağlar görünce sordu:

“Bacı, sana n'oldu, niye ağlıyorsun?”

“Nasıl ağlamayayım a kardeş, çocuğun üstünden şeşe kuşu geçmiştir. Aliyar Hoca'nın yanına götürdüm, o da benden bir manat muska parası istiyor. Benim de sadece bir Abbasim var.”

“Ağlama bacı, ben sana bir manat veririm, götür muska yazdır.”

“Ömrün uzun olsun, cebin bereketli olsun. Bu canım sana kurban!”

“Zeynel, Fatmanisa'ya bir üçlük verip dedi:

“Al bu üçlüğü, götür, bir manatını Hoca'ya ver, iki manatını da geri getir buraya. Ben burada oturup seni bekleyeceğim.”

“Fatmanisa üçlüğü alıp dualar okuyarak Hoca'nın evine doğru yürüdü.

Biraz vakit geçtikten sonra geri dönerek Zeynel'e iki manat verip çok dua etti.

Zeynel sordu: “Bacı, benden razı oldun mu?”

“Nasıl razı olmayayım; ben ölmüştüm, sen dirilttin.”

“Hoca da razı oldu mu?”

“Nasıl razı olmaz? Parayı cebine koyup defalarca ‘Allah bereket versin.’ dedi.”

“Ben de çok razı oldum, çünkü üçlük sahteydi. İnsan öyle iş yapmalıdır ki herkesin razılığını kazansın.”

YENİ DOKTORLUK

Hemedan Serdarı Karınkulu Han, yiyecekte büyük şöhret kazanmıştı. Hizmetçileri söylerlerdi ki; “Han bir tokluğu iç organları ve kuyruğuyla doğratıp tek başına yer ve üstüne de bir güveç ekşi yoğurt içer, sonra da yatıp horlayarak uyurdu.” Hatta böyle anlatıyorlar: Civardaki hanlardan onun gibi yemekte meşhur olanlar Hemedan’a gelip Han’la yemek yeme yarışması düzenlerlerdi ve Han hepsini yenip gönderirdi. Bir defasında Atabet-i Aliye’den (Kerbela ve Necef’ten) Hemedan’a yeni bir imam gelmişti. İmam, Serdar’a selam vermeyi gerekli gördüğünden, Han’ın makamına teşrif etti. Han, imama gerekli saygıyı gösterdikten sonra, ertesi gün imamı öğlen yemeğine davet etti. İmam, Serdar’ın teklifini memnuniyetle kabul edip gitti.

Ertesi gün Han’ın evinde ziyafet için büyük hazırlıklar yapılmaktaydı. Bir yandan koyunlar, bir yandan tavuklar kesiliyordu. Yeşillikleri temizleyenler, domates yıkayanlar, badem yağı eritenler, ceviz ayıklayanlar, soğan soyanlar... Kısaca Serdar’ın mutfağı birbirine girmişti. Han da değerli misafirlerini bekliyordu. Şehrin âlimlerinin hepsi davet edilmişti. Üstelik şehrin âyanından Zındıkıddavle, Sersamilmemalik, Dumbulussaltana, tüccar başı Hacı Zeynelfa-

sıkın da Serdar’ın ziyafetine çağrılmışlardı.

Öğlen namazından sonra misafirler birer birer gelmeye başladılar. Herkesten sonra imam hazretleri, beraberinde iki tane hocayla teşrif ettiler.

Serdar karşılamaya çıkıp tam bir saygıyla imamın kolundan tutup yemek odasına götürdü ve kendisiyle birlikte oturttu. Huzurdakilerin hepsi ayağa kalkıp imama saygı gösterdiler ve imam oturduktan sonra herkes kendi yerlerinde oturdu.

Sofra kuruldu, çeşit çeşit şerbetler sofraya dizildi. Ardından yemekler birer birer getirilip bırakıldı; kestane ezmesi, patlıcan ezmesi, tavuklu pilav, maden suları, sebze yemekleri... Kısaca yemekler saymakla bitmez.

Eller yıkandıktan sonra oda pilav kokusuyla doldu. Ardından safran kokulu pilav getirildi ve bir pilav dağı Serdar’la imamın önüne bırakıldı. İmam eliyle pilava işret edip dedi:

“Serdar, Bismillah.”

“Buyuracaksınız imam efendi.”

“Hayır, öncelik sizindir.”

“Bu durumda bu şehirde en saygın sizsiniz, buyuracaksınız.”

“Arz ediyorum ki öncelik sizindir.”

“Geldiğiniz Kerbela’ya yemin olsun ki sizden önce pilava elimi bile uzatmam.”

Bu söz imamı bağladı. Kollarını sıvayıp pilava hücum etti.

Her bir lokmasında pilavın bir yanı açılıyordu. Han iki kere elini uzatınca imam beş lokma alıp mideye gönderiyordu. Kâh o yemekten kâh bu yemekten pilavla karıştırıp yutuyordu. Bazen de şerbeti kâsesiyle başına çekiyordu. Han bakıp gördü ki herif eline geçmiştir. Kendi kendine

dedi: “Böyle heriflerin kaçını göndermişim. Şimdi bununla mücadele edeceğim.” Çatışma başladı. Pilav ve yemekler bir yandan gelip Serdar’la imamın önüne bırakılıyordu ve hemen seçkin midelere girip oraya yerleşiyordu. Bir müddet böyle geçtikten sonra imam, beş adamın yemeğini yiyip durdu. Kahve ve nargileden sonra misafirler kalkıp gittiler.

İmam o gece Allah’ın rahmetine kavuştu. Han ise çok hasta olup yatağa düştü. Han’ın karıları ve akrabaları onun ölümcül durumunu görüp doktor çağırması için adam gönderdiler.

Doktor bakıp dedi ki, “Sayın Serdar, biraz fazla yediği için kabız olmuş, ishal edilirse rahatlar.”

Serdar gözünü açıp hazin sesle sordu:

“Doktor ne buyuruyor?”

“İshal edilsin diyor.”

Serdar bu söze sinirlenerek bağırdı:

“Eşek oğlu eşek! Kim ishal edilsin? Yoksa hemen seni perişan mı edeyim?”

Doktorun bedenine titreme düştü.

“Söyle eşek oğlu eşek, bakayım kim ishal edilecek?”

Doktor titrek sesle dedi:

“Ben, Sayın Serdar!”

“Bu başka konuşma oldu, götürün doktoru ishal edin.”

Hizmetçiler doktoru götürüp ishal ettiler. Tesadüfen Serdar hastalıktan kurtuldu ve hemen hizmetçi başını çağırıp emretti:

“Doktoru buradan hiçbir yere bırakmayın, lazım olacak.”

Böyle de yaptılar.

Birkaç gün geçti. Bir sabah Serdar’ın hareminin ağası gelip başını aşağıya eğip üzgün durdu.

“Harem ağası, bir olay mı olmuş?”

“Serdar sağ olsun; Firuze Hanım’ı akşamdan beri bir baş ağrısı tutmuş, sabaha kadar uyuyamamış.”

“Firuze Hanım’ın başı ağrıyorsa, gidin doktora ishal edin iyileşsin.”

Doktoru ishal etme Serdar’ın sarayında büyük bir tedavi yöntemi oldu. Kim hasta olsa, doktoru ishal ettiler. Öyle ki, sonunda zavallı doktor zayıflayıp çöpe döndü.

Bir gün de seyis gelip haber verdi ki Han’ın çok sevdiği küren atı bir sancı tutmuş, ne yapıyorlarsa iyileşmiyor.

Han sinirlenerek dedi:

“Melunun çocukları, kör müsünüz? Doktoru gözünüz görmüyor mu? Peki o eşek oğlu eşek burada bedava mı yemek yiyecek? Gidin hemen doktoru ishal edin, yoksa at ölürse hepinizi öldürürüm.”

Seyis, başını eğerek arz etti:

“Serdar sağ olsun, doktoru akşamdan şimdiye kadar sekiz kere ishal yapmışız, atın sancısında bir farklılık olmuyor. Dokuzuncu ishalde doktor öldü. Şimdi bekliyoruz.”

“Niye bekliyorsunuz? Şehirde doktor mu yok? Gidin hemen arayıp bir tane şişman doktor bulup getirin. Bu ölen ahmak oğlunda ne can vardı ki dokuz ishale devam edebilsin. Hadi durmayın eşek oğlu eşekler, gidin!”

Hizmetçiler doktor aramak için şehre dağıldılar, Han seyisle birlikte tavlaya atın yanına gitti.

SARI TAVUK

Genç Ahmet on yıldır ki karısı Gülendâ'm'la yaşıyordu. Gülendâ'm, Ahmet'in hem karısı hem de amcasının kızıydı. Bunları beşikteyken birbirleriyle nişanlamışlardı. Amca kızı ve amca oğlu çok mutlu geçinmekteydiler. Bu on sene içerisinde bir kere olsun aralarında ne incinme ne de bir kötü konuşma olmuştu. Bunların bir sıkıntıları vardı; çocukları olmuyordu. Bebeklerinin olmaması, herkesten fazla onların anne ve babalarını etkiliyordu.

Annesi, kızını birçok türbeye ve yatıra götürmüştü. Altıparmak Seyit'e elli manat verip muska yazdırmıştı. Ama bunların hiçbirisi bir sonuç vermemişti. Sonunda oğlanın annesi dedi:

"Ben oğlumun evlatsız kalmasına müsaade edemem, gidip ona memesi sütlü kadın alacağım. Belki oğlumun evladı olur."

Kızın annesi de türbeden, yatırlardan ümidini kestikten sonra bu emre razı olup dedi:

"İyisi budur ki Gülendâ'm'ın kendisi Ahmet'i evlenmeye mecbur etsin; ben onunla konuşurum ve onu razı ederim. Gülendâ'm, kocasını kendi eliyle evlendirdikten sonra konuşmaya hakkı olmayıp sessizce oturur ve kocasıyla da aralarında hiçbir tartışma ve kavga olmaz."

Kızın annesi dediği gibi yaptı.

Akşam Ahmet işten eve dönünce amca kızında başka bir hâl gördü; gözleri Zühre yıldızı gibi parlıyordu. Amca oğlu kapıdan içeri girer girmez, boynuna sarılıp yüzünden öptü. Sonra şen şakrak masanın üstüne kaşık tabak dizmeye başladı. Yemek yerken sık sık kocasının yüzüne bakıp gülerek başını aşağıya eğiyordu. Ahmet şimdiye kadar karısında böyle bir şey görmemişti, sebebini bilmediği için hayret ediyordu.

Ahmet yemeğini yiyip yatak odasına geçti ama ne kadar uğraştıysa da gözüne uyku girmedi. Amca kızında gördüğü hâl bir an bile onun gözünün önünden gitmiyordu.

Akşam çayında Gülendâ'm, Ahmet'e dedi:

"Ahmet, sana biz söz diyeceğim; eğer beni seviyorsan yok demeyeceksin."

Ahmet:

"Senin bugünkü hâlimden bir söz olduğu belliydi. Söyle bakayım." diye cevap verdi.

"Amca oğlu, bizim evladımız yoktur ve ben de bu durumun seni etkilediğini açık görüyorum; pencerenin önünde oturup sokakta okula giden çocukları görünce *ah* çekiyorsun."

Ahmet onun sözünü kesti.

"Sözün nedir, açık söyle. Yani gidip senin üstüne evlenmemi mi istiyorsun?"

"A amca oğlu, evlenince n'olur? Güzel bir çocuğun olur, akşama kadar oynatırım. Sen benim canımsın, izin ver gidip sana, benden bile güzel bir gelin getireyim."

"Amca kızı, sohbet etmeye konu kıtlığı mı var? Evvela, yüz tane oğul kız kurban olsun senin saçının bir teline. İkincisi, ben yaşadığım müddetçe senden başka bir kadına gözümün ucuyla bile bakmayacağım, bu konuda sen rahat

ol. Üçüncüsü, bizim yasamız Şura yasasıdır. Bir erkek, iki kadın alamaz. Başka kadın almam için seni boşamam lazım, bunu da gökyüzüyle yeryüzü birbiriyle birleşse bile yapmam.”

“Ben öyle bir şey yaparım ki Şura hükümetinin haberi bile olmaz. Hizmetçi adıyla getirirsin eve, sonra da hoca çağırırsın, gelir evde gizlice nikâhını kıyar, kimsenin de haberi olmaz.”

“Bu sözü konuştuysan, bırak burada kalsın.”

“Beni canından fazla sevdiğini sen kendin söylüyorsun ama ben sana *sen benim canımsın* diyorum, benim sözümü yere salıyorsun.”

“Madem böyleyse, gel eğri oturup doğru konuşalım. Turalım ki ben senin sözünü dinleyip evlendim, hoca da gizlice gelip nikâh kıydı, acaba ondan sonra sen tahammül edebilir misin?”

“Neden tahammül etmeyeyim? Çok güzel tahammül ederim. Aldığın karıyı anam, bacım gibi severim, ondan doğan çocuklara da kendi çocuklarım gibi bakarım.”

“Amca kızı, tahammül edemezsin.”

“O zaman sen beni hâlâ doğru dürüst tanıyamamışsın.”

“Tanımaya gerek yoktur; kadınların hepsi bir mizaçta olurlar.”

“Ben senin dediklerinden değilim.”

“Şimdi, tahammül ederim diyor musun?”

“Evet, diyorum.”

“Güzel, ben seni denerim; bakayım nasıl tahammül edecek misin?”

Gülendam’ın dili konuşsa da kalbi yaprak gibi titriyordu. O düşünüyordu: “*Turalım amca oğlu evlendi. Belki yeni getirdiği karıyı benden çok sever. O zaman ben ne*

yaparım? Çıkıp babamın evine gidersem herkes beni ayıplar. ‘On yıllık kadına n’oldu ki aniden evini barkını bırakıp babasının evine gitti.’ derler. Zehir içip kendimi öldürsem daha kötü. Yine diyecekler: ‘Acaba ne işi vardı ki halkın yüzüne bakmaktan utanarak çekip kendisini öldürdü?’”

Ertesi gün sabah Ahmet kalkıp evden çıkınca Gülendam dedi:

“Amca oğlu, sözüm sözdür, söz vermişsin, sağlam dur.”

“Baş üste!..”

Ahmet gittikten sonra Gülendam’ın annesi gelip kızına sordu:

“A yavrum, kocanla konuştun mu? Ne dedi?”

“Çok konuştuktan sonra razı ettim.”

“Çok güzel. Ancak yavrum tahammülün olsun. Bir yıl tahammül edersen alışacaksın.”

“Anneciğim, neden tahammül etmeyeyim? Yeter ki onun çocuğu olsun. Evlatsızlık ona çok tesir ediyor. Ben de onu öyle görünce üzülüyorum.”

***

Akşam Ahmet eve dönerken baktı bir adam elinde birkaç tavuk tutmuş satıyor. Bunların içinden bir şişman sarı tavuk seçerek alıp eve getirdi.

Gülendam tavuğu görünce sordu:

“A amca oğlu, bu tavuğu nereden aldın? Ne güzel besili tavuktur.”

Ahmet:

“Bu tavuk benim yeni karımdır. Nikâhını da kıydırdım. Şimdi hocanın evinden geliyorum.”

Gülendam'ın rengi değişti. Ahmet'in yüzüne kederle bakarak dedi:

"Ben sana bir söz dedim, sen de benim sözümle alay mı ediyorsun? Ben seninle şaka yapmıyordum, içimden geçenleri diyordum."

"Ben de hiç şaka yapmıyorum. Doğru söz söylüyorum. Bu tavuğu götür, küçük odada bağla, altına da bir hasır at."

Gülendam yüzünü yana çevirerek:

"Sana borcum mu var? Getirmişsin, götür kendin nasıl biliyorsan öyle yap."

Ahmet içinden gülerken sarı tavuğu küçük odaya götürüp altına bir parça hasır sererek bağladı. Sonra karısının yanına gelip sordu:

"Amca kızı, pirinç torbası nerededir? Yerini söyle, biraz pirinç çıkarıp götüreyim, tavuğa vereyim de yesin. Yazık, açtır!"

"Ben nereden bileyim pirinç torbası hangi cehennemdedir! Git dolabı ara."

Ahmet gülerken dolaptan bir avuç pirinç aldı ve götürüp tavuğun önüne attı.

Gece uyuma zamanı gelince Gülendam, Ahmet'e sordu.

"Bu evde mi uyuyacaksın, yoksa küçük odada mı?"

"Küçük odada."

Gülendam yatağı alıp küçük odaya gitti. Tavuğun yanından geçince bir tekme vurdu. Ahmet tavuğun gıdıklamasını duyunca seslendi:

"O tavuk neden bağırdı? Ona ne yaptın?"

Gülendam:

"Ben ne bileyim neden bağırdı! Gel, kendin sor. Ben tavukça bilmiyorum."

"Ona gülden ağır söz dersin veya onu üzersen, aramızda huzursuzluk çıkar."

Gülendam odaya dönerken Ahmet gözünün yaşının sildiğini görüp bir şey demedi. On yıl içerisinde onların arasında böyle konuşma olmamıştı.

Ahmet gece küçük odada uyudu.

Gülendam ise geceyi sabaha kadar ağlayarak geçirdi. Gece sık sık kalkıp küçük odanın kapısını dinliyor, Ahmet'in uyuduğunu anlayınca yine kendi odasına dönüyordu.

Ahmet sabah erkenden baktı, Gülendam yoktu. Her yeri arayıp da bulamayınca çıkıp gittiğini sandı. Kendisine çay demledikten sonra kahvaltı yapıp işine gitti.

(Ahmet kooperatifte kalfaydı)

***

Gülendam'ın annesi kendi evinde oturmuş çay içiyordu. Birden kapı açıldı. Gülendam sinirli bir şekilde içeriye girip bir söz demeden oturdu. Anası sordu:

"A kız, sabah erkenden hayır mıdır?"

"Ne işim var tartışayım? Ahmet kendisine, ben de kendime..."

"Yahu bir doğru konuş bakayım, yine ne var? Sen boş değilsin."

"N'olacak? Gece gündüz beni ayartıp kocanı evlendir diyordun. İşte, şimdi itin birini getirmiş, benim başıma bindirmiştir. Bana da 'Onun yanından geçersen, vay senin hâline!' diyor. On yıllık hayat arkadaşımı sarı bir ite değiştirmiştir. Buna tahammül etmek olur mu?"

“A kız, sarı it nedir? Yoksa sarı saçlı kız mı almıştır? Bu zamanın gençlerinde din yok, mezhep yok; onlardan her ne kötü iş desen çıkar. Vay benim başıma taş düşsün! Ben böyle mi söylemişim? Kızcağızımın ömrü kara olacak!”

Kız dedi:

“Hepsini sen yaptın. Sessiz sedasız evimizin içinde oturup geçiniyorduk. Şimdi ben gelmişim, artık o eve dönmeyeceğim. Bırak sarı domuzun günü hoş geçsin.”

Anası dedi:

“Kızım, yuvandan ayrılma, birkaç gün sabret, bakalım n’olur? Kalk, git evine, kocana öğlen yemeği hazırla. Yeni gelin senin tabak kaşığının yerini bilmiyor. Akşam ben de gelirim, bakayım o kimin kızıdır? Necidir? Ondan sonra ne gerekiyorsa öyle yaparız. Eğer kocanın evinde oturman mümkün değilse, ne yapalım, gelip annenin evinde otursun. Hadi güzel kızım, kalk git evine.”

“Ben o eve dönmeyeceğim. Şimdi buradan kalkıp doğru gideceğim nikâh dairesine, dilekçe verip boşanacağım.”

“Benim sözümü dinle güzel kızım; nikâh dairesi yerinde, sen yerindesin. Gerekirse ben de seninle birlikte nikâh dairesine giderim. Kalk git, bu günlük bir şekilde devam et. Yarın her şey düzelir.”

Gülendam anasının defalarca uyarmasından sonra kalkıp evine gitti.

Ahmet eve dönünce, Gülendam’ı ağlar görüp dedi:

“Amca kızı, niçin ağlıyorsun? Sen dedin evlen, ben de senin sözünü dinledim. Şimdi bu ağlamanın anlamı nedir?”

“Hiç de bile ağlamıyorum. Gel otur, yemeğini ye.”

“Yemekten önce sarı tavuğun bir karnını doyurayım. Ben biliyorum, sen ona bir tane bile pirinç vermemişsin.”

Ahmet dolaptan yine yem götürüp tavuğa verdi. Sonra tavuğun altındaki hasırı çıkarıp dışarıda temizledikten sonra getirip altına serdi. Ondan sonra ellerini yıkayarak gelip yemeğe oturdu, karısının sabah onu çaysız bırakıp gitmesiyle ilgili bir şey demedi.

Yemek çabuk bitmişti. Gülendam’ın annesi içeriye girdi. Ahmet her zamanki gibi hemen kalkıp: “Ana, buyur, buyur.” diyerek kaynanasına yer gösterdi.

Gülendam’ın annesi:

“Annenin yuvası dağılsın, ben dedim *kendim gelip sana helal süt emmiş birisini getireyim*, demedim git sokakta gezen sarı sıçanların birini getir, benim kızımın başına çıkart.”

“Anneciğim, sarı sıçan nedir? Nasıl sarı sıçan, nerededir sarı sıçan?”

“Sen nerede olduğunu biliyorsun; ben ne bileyim!”

“Hadi gel, o sarı sıçanı sana göstereyim, bak ne kadar güzeldir. İnan ki senin yüreğin de ısınacak, onu gördükten sonra beni kınamayacaksın. Şu küçük odaya bir gel.”

Bu sözle kaynanasının kolundan tutup küçük odaya çekti, köşede bağlanmış sarı tavuğu gösterip dedi:

“Bak anneciğim, aldığım budur!”

Gülendam’ın annesi tavuğu görünce damadına kızarak:

“Benimle bu yaşta dalga mı geçiyorsun? Benim kızım bu tavuğun yüzünden mi seninle dövüşüyor? Benim kızım deli divane midir?”

“Anneciğim, ölümü gör ki alıp getirdiğim budur. Çağır, kızının kendisine sor.”

Kadın, sesini yükselterek Gülendam’ı çağırıldı.

Gülendam içeriye girince annesi sordu:

“A kız, dediğin sarı sıçan nerededir?”

“Sarı sıçan yoktur, işte bu sarı tavuğu diyorum. Gerçekten anneciğim, bu evde ya ben oturacağım, ya sarı tavuk!”

Ahmet karısına dönerek dedi:

“Amca kızı, ben sana evlenip başka kadın getirirsem tahammül edemezsin dediğimde, *çok güzel tahammül ederim* diyordun. Ben de sana ispat etmek için bu tavuğu getirdim. Şimdi bil ki sarı tavuğa tahammül edemeyen, gerçek kadına hiç tahammül edemez. Kalk, biraz pirinç yıka, akşama pilav pişir. Bu sarı tavuğu da onun üstüne koyup afiyetle yiyelim. Annen de bizde misafir kalsın.”

Ahmet bunu dedikten sonra sarı tavuğun başını kesip mutfığa götürdü.

Akşam karı koca ve kaynana tatlı sohbet ederek tavuklu pilavı ağız tadıyla yediler.

O günden sonra evlilik meselesi daimi olarak ortadan kaldırıldı.

KÖROĞLU

Dumanlı köyü büyük bir dairenin merkezi olarak iki yüz yirmi beş haneden ibaret bir köydü. Bu köyün binden fazla halkının çoğunluğu bağıcılıkla geçiniyordu. Dumanlı üzümü, Dumanlı şeftalisi her yerde ün kazanmıştı. Her ailenin kendine mahsus bir veya bir buçuk dönüm bağı vardı. Köyün ortasından akan, kadim ve büyük bir arkın suyuyla halk bağlarını suluyordu. Halkın az bir kısmı çiftçilikle uğraşıyordu. Bunlar, köye özel tarla olmadığından, gidip köyün yakınındaki bin dönümden ibaret *Ağalık* denen yerden gerektiği kadar, dörtte bir gelirle ağadan kiralayıp tahıl veya pamuk ekiyorlardı. Herkesten çok Ağalık yerinde tarımla uğraşan köyün zengin zorbası Hacı Bayram'dı. Bu adam kiraladığı yerde kendisi çalışmayıp halkın fakirlerinden veya hemşehrilerinden ücretli tutup çalıştırırdı. Hacı Bayram'ın koyununun, atının, sığırının hesabını bilen yoktu. Onun koyunlarını beş çoban zorlukla idare ediyordu. Hacı Bayram'ı sadece daire değil, bütün ilçe tanırırdı. İlçenin her yerinden paraya ihtiyacı olan atına binip Hacı Bayram'ın yanına gelirdi. Hacı verdiği paralara faiz almazdı. “Şeriatta faiz almak haramdır.” derdi. O, parayı verip yerine ürünün toplandığı zaman belirlenen değerde ürün verilmesini şart koşardı. Şüphe yok ki çiftçinin bir eliyle

boğazından tutup, diğer eliyle onun ürünlerin toplanacağı zaman elde ettiği ürüne şimdiden fiyat biçen Hacı Bayram parasına bire iki faiz kazanıyordu.

Dumanlı köyünde bir adamın ne bahçesi vardı, ne tarlası. Bu adam Veli oğlu İsrafil'di. İsrafil on iki yaşındayken çiçek hastalığına yakalanmış ve iki gözü de kör olmuştu. Kör İsrafil'i bütün daire tanıyordu. Çünkü onun mesleği oğlunun elinden tutup köyleri gezerek dilenmekti.

İsrafil'in iki oğlu vardı: Büyüğü Neriman, küçüğü Kahraman. Her ne kadar Kahraman küçük olsa da, Neriman babasının elinden tutup dilenmeye götürürdü. Neriman on altı yaşı bitirdikten sonra Kahraman dedi:

“Kardeş, benim böyle dağınık dolanmam ayıptır. Benim çalışacak zamanımdır, bir iki yıl babamızı sen gezdir. Ben de gidip bir adama ücretle çalışayım. İşte sen de büyüdün, ikimiz de çalışıp babamızı geçindiririz. Artık dilencilik bırakırız.”

Kahraman, kardeşinin sözünü kabul etti. Neriman ise gidip komşu köyde bir beye otuz manat parayla, yediği ekmeğe, bir kat elbiseye ve bir çift çarığa hizmetçi oldu.

Neriman hizmetli olduğu günden beri ağası onun adını *Köroğlu* koydu. O zamandan sonra bu ad onun üstünde kaldı. Çoğu yerde onun asıl adını bilmeyip *Köroğlu* diye çağırırlardı.

Neriman'ın çalışkanlığı, iş yapması, çabukluğu, kavrama yeteneği bütün dairenin zorbaların dikkatini çekmişti. Herkes: “Köroğlu, hizmetçi değil, hazinedir, öyle bir işçisi olanın dünyada derdi olmaz.” diyordu.

Beş adamın işini bir tek o görüyordu.

Hacı Bayram, Neriman'ın çalışkanlığını, sadakatle iş görmesini duymuş, onu kendi yanına getirmeye karar vermişti. Bir gün hafta pazarında onu ağasına mal aldığı yerde

görüp dedi:

“A oğul, sana n'olmuştur? Köyünden kaçak düşmüş, ona buna hizmet ediyordun, gel kendi köyüne, benim işleme bak, babanın kardeşinin üstlerinde gözün olsun. Ben de sana iki kat maaş vereyim.”

Neriman cevabında:

“Hacı amca, ben beyle sözleşme yapmışım, yılım tamam oluncaya kadar hiçbir yere gidemem.”

“Ben senin ağandan izin alırım.”

“Ağam izin verdikten sonra benim diyecek bir sözüm yoktur.”

Neriman'ın ağası Rahim Bey, Hacı Bayram'ın borçlularındandı. Ondan dolayı onun teklifini reddedemedi. Hacı Bayram'a, Neriman gibi çalışkan bir işçi lazımdı. Hacı, Neriman'ı bütün işlerinin üstüne gözetleyici koyabilirdi. Bu şekilde onun işlerinin kusursuz gideceğine kesin inanmıştı. Neriman'a ayda yüz manat da verse yine kazançlı çıkaracaktı.

Hacı işlerinin iyiliğini kötülüğünü güzelce düşünürdü. Rahim Bey, Hacı Bayram'ın isteğini reddetmeyip Neriman'ın hesabını gördü.

Hacı, Neriman'a yılda yüz manat maaş, bir kat elbise, iki çift çarık ve yiyebildiği kadar yemek tayin edip evine götürdü. Neriman geldiği günden itibaren Hacı'nın evinin durumu değişti. Az zaman zarfında Hacı'nın bütün bozulan işleri düzene girdi. Çobanların yemeğinin vaktinde götürülmesi; atların, sığırların arpasının, otunun zamanında verilmesi; ineklerin, koyunların sütlerinin zamanında toplanıp yoğurt çalınması, peynir yapılması, yağ yapıp pazara götürülmesi... Hepsi Neriman'ın elinden gelip geçiyordu. Üstelik Hacı Bayram'ın üç karısı vardı. Her karısı için özel bir ev yaptırmıştı.

Bu üç evin bütün gidişatına Neriman bakıyordu. Sonunda böyle de olmuştu ki Hacı Bayram yanına gelen ihtiyaç sahibini Neriman'ın yanına gönderip derdi:

“Oğul, bu işleri Neriman bilir, git onunla görüş, ne yapılmalıysa yapın.”

Bir gün Hacı Bayram'a şehirden bir vergi kâğıdı geldi. Hacı'nın ne Rusça, ne de Türkçe okuma yazması vardı. Neriman'ı çağırıp kâğıdı ona vererek:

“A oğul, bu kâğıdı götür öğretmen okusun, bakalım ne yazmışlar?” dedi.

Köy öğretmeni Mirza Hüseyin okulun balkonunda oturmuş kitap okuyordu. Neriman'ı görünce başını kaldırıp sordu.

“A Köroğlu, hayır mıdır, ne istiyorsun?”

“Mirza, Hacı ‘Bu kâğıda bir baksın, görsün ne yazmışlar.’ dedi.”

Mirza Hüseyin kâğıdın içeriğini söyledikten sonra Neriman'a dönerek:

“A Köroğlu, sen genç bir oğlansın, her yerde senin iş becerinden konuşuyorlar. N'olur bu çalışkanlıkla biraz da okuyup bilgilensen? Okuma yazmanın sana çok faydası olur. Bir de bakarsın seni yönetici tayin etmişler, muhtar atamışlar. Hacı Bayram gibi kan içene, halkın derisini soyana hizmetçilik yapıncaya kadar kendi işinde çalışırsın. Sen kendinden hesapla, Hacı Bayram yılda sana yüz manat maaş veriyor. Ama sen ona ayda iki yüz manattan fazla kâr sağlıyorsun. Sen uzaktan Hacı Bayram'ın adını duyardın. Şimdi ona yakın olduktan sonra onun yaptığı işleri, kazanç yollarını, eline geçenleri tutup sıkarak sularını çıkarmasını kendi gözlerinle görüyorsun. Bir zaman sonra Hacı Bayram gibi zorbalar tepeleri üstü düşecekler. Halkın işleri senin gibi fakir işçilerin ellerinden geçecektir. Sen okuryazar

olsan halka çok faydan dokunur. Ben seninle uzun zamandır görüşüp konuşmak istiyordum. Şimdi iyi oldu, kendi ayağınla geldin. Sen her gün gel benim yanıma, sana ders vereyim, okuma yazma öğren.”

Mirza Hüseyin, Komünist Partisinin köyde temsilcisi olarak küçük bir çekirdek oluşturup gizli çalışmaktaydı. Neriman gibi akıllı bir genci kendine çekmek onun yaptığı işler ve propaganda için lazımdı.

Hacı Bayram her gün akşam, gün batır batmaz karılarından birinin evine gidip orada kalırdı. Doğrudur, önceleri birkaç adam kalkıp ata, sığıra bakardı. Köpekler ürüdükçe kapıya çıkıp seslenirdi. Şimdiyse Neriman'a ümit bağlayıp gönlü rahat uyuyordu.

Neriman, Hacı Bayram'ı karılarından birinin evine bırakıp doğruca giderdi Mirza Hüseyin'in yanına. Mirza Hüseyin ona ders vermenin yanında, sade sözlerle onu siyasete de alıştırdı. Ülkelerde olan yönetimlerin kaç çeşit olduğunu ve her yönetimin içeriğini ona anlatırdı. Şura yönetiminin en yüksek yönetim olduğunu, halk hâkimiyetini; Hacı Bayram'larla, binlerce dönüm yerleri olan ve bu yerleri halka kiraya verip, kendileri dinlenen beyler ve hanlarla mücadele yollarını, hocaların halkı koyun sürüsü gibi kendilerine tabi edip yünlerini kırtıklarını mükemmel bir şekilde Neriman'a öğretiyordu.

Neriman ise kabiliyetli bir öğrenci olmuş, az zamanda hem Rusça, hem Türkçe yazıp okumayı öğrenmişti ve Mirza Hüseyin onun gelecekte aktif bir parti üyesi olacağına inanıyordu.

Bir defasında Hacı Bayram'a şehirden bir tebligat geldi. Âdet olduğu üzere Neriman'ı çağırıp köy öğretmenin yanına göndermek istedi. Neriman tebligatı alıp bakarak dedi:

“Hacı, bu ayın on dördünde sizin Halil Bey’le olan dört yüz elli manatın davasına bakacaklar. Onun için sizi mahkemeye çağırıyorlar.”

Hacı Bayram hayretle:

“A yavrum, orada ne yazıldığını sen nasıl biliyorsun? Senin ki okuma yazman yoktur.”

“Hayır Hacı, biraz Mirza Hüseyin’den ders aldım. Şimdi böyle küçük parça kâğıtlardan anlıyorum.”

Hacı Bayram bir yandan hizmetçisinin okuma yazma öğrenmesinden memnun olup, bir yandan da şüphelenerek:

“Ay oğul,” dedi, “sen de öğretmenle ihtiyatlı dolan. O sana bir yandan ders verip bir yandan da boş konuşmalarıyla, padişahımızın karşısına çıkanların işlerinden anlatmakla, senin başını doldurup sonunda seni bahtsız edecek. Ders okumuşsun ne sakıncası var? Okuma yazma olursa maaşını da artırırım. Ama sakın ola ki boş konuşmaları dinlemeyesin. Hem kendin fena yurduna gidersin (ahrette) hem de baban sahipsiz kalır. Zavallı adam yavaş yavaş dilenciliği bırakıyor. Sen onun elinden gittikten sonra köy köy gezip dilenmeye başlayacak.”

Neriman, Mirza Hüseyin’in ona dersten başka bir şey öğretmediğine ve onunla başka hiçbir sohbet yapmadığına Hacı Bayram’ı ikna etti.

“Mirza Hüseyin benim akranım değil, o, okumuş, âlim, öğretmen, bense zavallı bir köylüyüm. Onun benimle ne alıp vereceği olur?”

“Öyleyse oku, güzel okursun, ben de sana fazla maaş veririm, benim resmî işlerime de bundan sonra sen bakarsın.”

Neriman gittikten sonra Hacı Bayram fikir yürüttü. Kendi kendine diyordu:

“Bu çocuk ders okuyor, ne sakıncası var, bırak oku-

sun. Ancak Mirza Hüseyin’den onun ders alması benim hoşuma gitmiyor. Çocuğun aklını yemesinden korkuyorum. O zaman Neriman gibi çalışkan bir işçi benim elimden çıkacak.”

Akşam uyumaya gitmeden önce Neriman’a dedi:

“A oğul, sen neden gidip bizim hocalardan ders almıyorsun? Hoca sana güzelce Müslümanca ders verir. Kur’an okumak öğretir; cuma akşamları ölenlerine Kur’an okursun. Onların ruhları şad olur.”

Neriman, Hacı Bayram’ın yüzüne bakıp güldü:

“Hacı amca, benim ölenlerim Kur’an’dan ne fayda görecekler? Bizim ölenlerimizin hepsi dünyada aç gezmışler, sonunda da açlıktan ölmüşlerdir. Benim babamın da yaşayışını siz biliyorsunuz. Şimdi de yüz yıl onların mezarlarının üstünde Kur’an okusam karınları doymayacak. Bırak, sessiz uyumuşlar, uyusunlar. Kur’an onların nelerine lazımdır?”

“Oğul, Allah’a hoş gitmez. Müslümanlıktan uzak söz konuşma. Ölülerine Kur’an okursan Allah günahlarını affeder. Kıyamette onlara cennette yer verir. Buradan aç gidenler, öteki dünyada cennetin güzel, tatlı nimetlerinden faydalanırlar.”

Neriman cevabında;

“Kıyametteki lezzetli nimetleri biz zenginlere, beylere, hanlara, imamlara devrediyoruz. Onlar burada yağlı pilavlarla, lezzetli yemeklerle karınlarını doyurduktan sonra uyuyup uyanmaya alışmışlar. Bizim ölüp gidenlerimiz kuru yerde de dinlenebilirler. Bizim gibi fakir fukaralar cenneti bu dünyada kazanmaya çalışmalı. Bu yolda ölme kadar varız. Ya isteğimize ulaşırız veya ata babalarımız gibi biz de kuru yerde can veririz.”

Hacı Bayram şimdiye kadar Neriman’ın dilinden böy-

le konuşmalar duymamıştı.

O, Neriman'la konuşunca, Neriman başını aşağıya eğip ona "evet, hayır" ve "baş üste"den başka bir cevap vermezdi. Neriman'ın böyle hazırcevaplığı Hacı Bayram'a asla hoş gelmedi. Hacı yüzünü ekşitip bir söz demeden, dönüp ortanca karısının evine doğru gitti.

Neriman, Hacı'yı yola saldıktan sonra kitap defterini alıp doğru gitti Mirza Hüseyin'in yanına ve böylece geçen konuşmayı da ayrıntısıyla ona anlattı. Mirza Hüseyin gü-lüp dedi:

"Berekallah! Sırtı kalınlarla işte bu dille konuşulma-lıdır ki çok kudurmasınlar. Ancak kendini koru. Bakarsın seni işten kovar."

"Mirza, ben işten kovulmaktan korkan biri değilim. Şimdi yüz yerde iki kat maaşla çağırınlar var. İkincisi, 'Bir başı koruyamayan iki el kesilsin.' Ben şimdi Hacı Bayram'ın evinden geliyorum. Onun ekmeği yılan zehridir. Ancak bir şey beni durduruyor."

"O nedir?"

"Vallahi, ne diyeyim! Kendiniz biliyorsunuz. Ders-i-mizi okuyalım."

Mirza Hüseyin gü-lüp Neriman'ın dersiyle ilgilendi.

***

Neriman büyüdükçe güzelleşip uzun boylu, hoş sima bir oğlan olmuştu. Köyün kızlarının hepsinin gözleri on-daydı. Ancak Neriman tek bir kızdan hoşlanıyordu: Hacı Bayram'ın biricik kızı Güldeste... Bu kız gerçekten de köy kızlarının gözdesiydi. Kız köyün âdetine göre Neriman'dan kaçıp saklanmazdı. Ama onunla oturup sohbet de etmezdi.

Neriman yolu düştüğünde gelip evden balta, hurç, çuval vs. alıp götürdüğünde bir gözülle de Güldeste'ye bakıp, ah çekerek konuşmadan giderdi. Böyle zamanlarda Güldeste'nin de yüzünde beliren değişiklik Neriman'ın gözünden kaçmıyordu. Neriman, Güldeste ile bir kere görüşüp hiç ol-masa yarım saat konuşmak için ne kadar fırsat aradıysa da mümkün olmuyordu. Hacı Bayram haberdar olsaydı, ke-sin kızının başını keserdi. Hacı Bayram'dan kız istemeye de Neriman cesaret edemiyordu; bir işçiye, kör dilencinin oğluna Hacı Bayram kız mı verirdi? Güldeste için yörenin her tarafından elçiler geliyordu: zengin hacılar ve beyler birer birer kız istemeye geliyorlardı. Hacı Bayram hepsini reddediyordu.

Hacı Bayram mahkemeye gideceği günün akşamı Ne-ri-man'ı yanına çağırırdı:

"Oğul, sabah erkenden ben şehre gideceğim. Olabi-lir ki şehirde dört beş gün kalırım. Benim çobanlarımın, rençperlerimin üçkâğıtçılıklarını sen biliyorsun. Bütün sı-ğırı, koyunu, evi barkı sana emanet edip gidiyorum. Atla-rın arpa ve samanlarını zamanında verirsin. İki gün sonra tuz günüdür. Koyunlara tuz verildiği gün kendin sürünün yanına gidip göz kulak olursun. Kadınların evlerinin yiye-ceklerini zamanında verirsin. Kısaca, ben boşuna sana nasihat ediyorum. Kaç yıldır bana hizmet ediyorsun. Kendi işini iyi bilirsin. Ben uyumaya gidiyorum; sen de git rahat ol. Sabah erken kalk beni yolcu et."

Neriman, Hacı Bayram'ı yolcu edip doğruca gitti Mirza Hüseyin öğretmenin evine.

Artık Neriman, Türkçe ve Rusça'yı çok güzel yazıp okuyabiliyordu. Onun için köylülerinin gün geçtikçe ona rağbetleri artıyordu. Herkes onu *Neriman Hoca* diye ça-ğırıyordu. Köyün her işine yarardı; köye gelen mektupları

okuyordu, köylülerin mektuplarını yazıyordu, köye gelen Rus memurlarla gidip köyleri hakkında sohbet ederdi. Köylülerin konuşmalarını onlara tercüme ediyordu. Bundan dolayı bir gün köy halkı yüzbaşının makamına toplanıp “*Bu günden itibaren İsrafil Efendi'nin artık dilenmesine izin vermeyip, onun evinin geçimini halk sağlasın.*” diye karar aldılar. Kör İsrafil'e kararı haber verdiler. Çok sevindi ve dedi:

“Allah sizden razı olsun. Ben de yaşlandım. Yolları düzgün yürüyemiyorum. Bunda sonra evde otururum, siz ve benim iki oğlum beni ölünceye kadar geçindirirsiniz. Size fazla sıkıntı vermem. Çünkü ölmeme az kaldı, artık güçten düştüm.”

İsrafil Efendi'nin geçimi temin olunduktan sonra küçük oğlu Kahraman da bir iş ardına düşmeye mecbur oldu. Çiftçiliğe gitmek istedi. Neriman razı olmadı. Onu götürüp köyün yukarısında çalışan terzi Mehmetali'ye çırak verdi. Kahraman gündüzleri terzinin dükkânında çalışıp akşamları kardeşiyle birlikte gidip Mirza Hüseyin'den ders alıyordu.

Neriman devrim tarihi ve devrimin ne olduğu hakkında Mirza Hüseyin'in konuşmaları sayesinde yeteri kadar bilgi sahibi olmuştu. Fakat Mirza Hüseyin'in parti üyesi olup partiye çalıştığından haberi yoktu. Şehirden Mirza Hüseyin'in yanına tanıdık olmayan adamların gelerek onunla gizli konuşmalar yapmalarına, birkaç gün evinde kalıp gitmelerine tanık olsa da hiç önemsemiyordu.

Herkesin arkadaşı ve misafiri olabilir. Dost arasında da gizli sohbetler doğaldır.

Mirza Hüseyin halkın Neriman'a olan olumlu ilgisini görüp ona köyün gençlerinden birkaç tane itibarlısını partiye çekmeyi teklif etti.

Bu günlerde Neriman ciddi, fakat ihtiyatla halk arasında çalışmaya başladı. Bir iki ay sonra altı yedi kişiden ibaret bir parti çekirdeği oluşturdu. Bu çekirdekte en aktif ve ciddi çalışanlar Mirza Hüseyin'den sonra iki kardeş, Neriman ve Kahraman'dı. Fazla zaman geçmeden bunlar şehir teşkilatıyla da bağlantı kurdular: Çekirdek üyelerinin her ay biri, bir bahaneyle şehre gidip oradan propaganda bildirileri getirip hafta pazarında halkın ceplerine, çuvallarına, hurçlarına gizlice bırakıyorlardı. Bu yolla çevre köyleri bildiri metinleriyle doldurmuşlardı.

Hacı Bayram, Neriman'ın durumundaki değişikliği, bilgece konuşmalarını, her söze hemen cevap vermesini, halk toplantılarında ortaya atılan meseleleri herkesten iyi halletmesini görüyordu. Ama daha onun *bir o kadar daha ileri gitmesinden* ve (kendi sözü) “*padişah düşmanı*” olduğundan haberi yoktu. Hacı, Neriman'ı reddetmek istiyordu. Ara sıra karılarına da, “Bu çocuk çok buğday ekmeği yediğinden kudurmuştur.” derdi. Bununla beraber bakıp gördü ki Neriman giderse onun bütün ekonomisi bozulacaktır, çaresiz kalıp bu *acı lokmayı* yutuyordu.

***

Hacı Bayram'ın sabah erkenden şehre gitmesi gerekiyordu. Neriman o gece sabaha kadar uyuyamadı. Kaç zamandır ki böyle bir günü bekliyordu. Hacı Bayram gidiyor. O da Güldeste'yle birkaç gün yalnız görüşüp sohbet etmek ve ona kalbini açmak imkânını elde ediyor.

Bu düşünce Neriman'ın önünü almıştı ve bunun da karşısında o, acizdi. Evvela, Hacı Bayram hiçbir şekilde kızını Neriman'a vermezdi. İkincisi, verse bile parti üyesi

olmaya hazırlanan Neriman'a Hacı Bayram gibi bir zor-bayla hısımlık olmak yakışır mıydı? Biraz düşünüp kendisini sakinleştirdi.

"Güldeste kendi isteğiyle bana varmaya razı olursa, babasından ve babasının servetinden el çekerse ve bizim tarafımıza geçerse o zaman benim onu almamam için bir sebep kalmaz."

Sabah erkenden Neriman kalkıp Hacı Bayram'ın evine gitti. Hacı Bayram hâlâ uyuyordu. Neriman, Hacı'nın atına arpa verdi, sonra kuyruğunu yıkayıp düğümlendi ve eyerleyip yola hazırladı.

Hacı atlanıp yola düşünce yine evini, malını Neriman'ın yetkisine bıraktığını söyledi.

Şu da bilinmelidir ki Güldeste'nin annesi birkaç yıl önce vefat etmişti. Hacı Bayram başka bir kadın alıp getirmişti. Bu kadın Güldeste'ye çok sıkıntı veriyordu ve onun baştan çıkıp gitmesini de yürekten istiyordu. Güldeste böylece üvey annesinin elinde bunalıp diyordu:

"Eğer gözümün tuttuğu bir oğlana rastlarsam, babamın sözüne ve zenginliğine bakmadan çıkıp gideceğim."

Güldeste'nin aradığı bütün özellikler Neriman'da vardı: Yakışıklı, olgun, okuryazar, iş beceren...

Güldestenin üvey annesinin bir huyu vardı: kocası bir günlüğüne bir yere gidince, onun da eline bir bahane geçip sabahtan akşama kadar evi Güldeste'nin ümidine bırakarak köyün bütün evlerini gezerdi ve her yerde oturup sadece Güldeste'nin lafını konuşurdu.

Şüphesiz bu huy bütün kadınlarda var. Burada bütün milletlerin kadınları aynıdır. Koca bir gün evden çıkınca onlar da ellerine bir bahane geçirip kapı kapı gezerler.

Hacı Bayram gittikten sonra karısı da çıkıp gitti kız kardeşi Meleknisa'nın evine. Neriman, Hacı Bayram'ı yol-

cu ettikten sonra ata binip çıktı düzlüklere. Hacı Bayram'ın sığırlarına, koyunlarına göz atıp, sonra sürüden bir toklu alarak eve döndü. Evde tokluyu kesip üç parçaya böldü, bir parçasını evde bıraktıktan sonra iki parçasını da Hacı Bayram'ın karılarının evlerine götürdü. Eve dönüp baktı ki Güldeste de uyanmış. Et parçasını eve getirip Güldeste'ye verirken edeple sordu:

"Yemek için ne lazımsa söyle getireyim."

Burada Neriman yine bir *ah* çekip başını hiç yukarıya kaldırmadı.

Güldeste, aynı şekilde yavaştan bir *ah* çekip bir müddet Neriman'ın yüzüne bakarak:

"Üvey annem kız kardeşinin evine gitti." dedi. "Akşam kadar orada kalacak. Akşam da kim bilir gelecek mi, gelmeyecek mi belli değil? Kendim kebab yaparım, başka şey lazım değil."

Neriman hiçbir şey demeden evden çıkmak istedi. Nihayet bir iki adım gidip durdu. Dönüp Güldeste'ye doğru baktı, sonra kapıya doğru gidince Güldeste onu çağırırdı.

"Neriman, bir dön buraya!"

Neriman döndü.

"Neriman sana n'oldu? Sık sık ah çekiyorsun. Eğer yüreğinde bir dert varsa bana söyle. Yoksa evinizin bir şeye mi ihtiyacı var? Söylesene, babam gitmiştir, evde her şey vardır. Hiçbir şeyin hesabını babam bilmiyor. Belki para lazımdır, un lazımdır."

"Hayır, hiçbir şey lazım değil. Sen de biliyorsun ki Hacı Bayram çobanlara, çalışanlara arpa ile karışık ekmek veriyor. Ayrandan başka da bir katık vermiyor. Baban gelinceye kadar onlara karın dolusu yemek verirsen iyi olur. Biraz da buğday unu ver; yağdan, peynirden ver, yiyip sende razı olsunlar."

“Gel, kilerden ne istersen al, sonra atına bin, sürüden bir de toklu getir, ver hizmetçilerin kendileri kesip yesinler.”

Güldeste gülüp sordu:

“Yoksa bunun için mi ah çekiyordun?”

Neriman cevabında:

“Hayır, sadece o değil.”

“Peki nedir?”

“Artık ben ne arz edeyim?”

“Söyle, açık söyle. Burada bir ben varım bir de sen... Gören, işiten yoktur.”

Son sözler Neriman’ı cesaretlendirdi.

“Güldeste, ne var, biliyor musun? Ben sana da bakıyorum, Hacı Bayram’a da bakıyorum. Siz hiç birbirinize benzemiyorsunuz. Senin huyunu bilen kimse, demez ki sen Hacı Bayram’ın kızısın. İşte, baban hizmetçilere ay, çökelek yediriyor. Sen şimdi kilerin kapısını açıp yağ peyniri ortaya döküyorsun. Ben senin babana bakıyorum, onun bu mal ve servete, topladığı paralara bakıyorum, ara sıra hayret ediyorum. Ben çocukluğumda babama sorardım, dedim:

‘Baba, neden Hacı Bayram’ın, Hacı Nevruz’un, komşumuz Hamit Bey’in servetleri başlarından aşıyor, sen gidip dilenmezsen biz akşam aç kalırız?’

Babam derdi: ‘Oğul, bu Allah’ın takdiridir, birine böyle veriyor, diğerine vermiyor.’

Babamın bu cevabı doğrusu bana yeterli gelmiyordu. Kendi kendime şöyle dedim: ‘Güzel, Allah böyle uygun görüyorsa, acaba o Allah’ın benim hasta, iki gözünden mahrum olmuş yaşlı babama acımıyor mu? Bu nasıl Allah’tır? O bütün kullarını bir gözde görmelidir. Bir adamı tok ederken bir adamı aç bırakmamalıdır.’ Hacı Bayram’ın

evine geldiğim günden beri baktım ki hayır, burada Allah falan meselesi yoktur. Hacı Bayram’ın serveti, halkın etinden, kanından meydana gelmiş. Bütün etrafı gezsen, Hacı Bayram’a borçlu olmayan bir tane köylü var mı? Halk ekip biçtiklerinin hepsini getirip Hacı Bayram’a verdikten sonra yine ona borçlu kalıyorlar. Çobanlar, hizmetçiler kışın soğuşunda, yazın sıcaklığında gece gündüz arpa ekmeği yiyip onun koyunlarının, sığırlarının bekçiliğini yapıyorlar. Hacı Bayram kışın sıcak ocağın kenarında, yazın yüksek çardaklarda dinlenip kendi gibi hampaları başına toplayarak etli pilav yiyor. Veli Hoca da her zaman meclisin başında oturup Hacı’nın ömür servetine dua ediyor. Bu işleri ben görünce, ‘Güldeste’ye Hacı Bayram’ın kızı demeleri insaf mıdır?’ diyorum? Ondandır ki seni her gördüğümde ah çekiyorum.”

Güldeste, Neriman’ın sözlerini dikkatle dinliyordu ve dinlerken sık sık başını kaldırıp Neriman’ın yüzüne bakarak yine başını aşağıya eğiyordu. Neriman sözünü bitirdikten sonra Güldeste dedi:

“Neriman kardeş, ben de her şeyi görüyorum. Senin bu eve gelmen iki yıl olmadı. Ama ben bu evde büyüdüm. Her şey benim gözümün önünde geçiyor. Babam fakir fukarayı soyunca, benim içimin acımadığını mı sanıyorsun? Ancak ben ne yapabilirim? Elimden ne gelir?”

Ancak onu beceriyorum ki babam şehre gidince elime fırsat geçiyor, fakir fukara komşulara yardımım dokunuyor. Çobanların yemeklerini bir miktar iyileştiriyorum.”

“Senden herkes razıdır Güldeste. Ancak beni bir olayın düşüncesi almış. Sen de biliyorsun kaç zamandır Mirza Hüseyin’den akşamları gidip ders alıyorum. Mirza Hüseyin’e Rusya’dan gazeteler geliyor. Son zamanlar Rusya’da benzeri görülmemiş olaylar olmaktadır. Bütün köylüler

toprak ağalarının karşılarında duruyorlar. Köylüler, ‘Sebep nedir ki? Zahmeti biz çekelim, bizim zahmetimizin faydasını bey alsın.’ diyorlar. ‘Bey’in de canı çıksın, o da bizim gibi adamdır, gelsin çalışsın, ekmek kazansın.’ diyorlar. Onlar, tarla çiftçinindir diyorlar. ‘Bey ki çiftçilik yapmıyor. Tarladan gelir almaya hakkı yoktur. Beylerin mülkleri, evleri, hepsi halkın alın teriyle kazanılmış, o zaman böyleyse, bu mülkün hepsi beyin elinden alınıp halka verilsin.’ diyorlar. Alınıp verilmediği takdirde halkın kendisi zorla, beylerin, hampaların elinden mülkleri alacaklar.”

Güldeste birden Neriman’ın sözünü kesip bağırdı:

“Elbette halk doğru söylüyor. İşte benim babamın hadsiz hesapsız sığırı, koyunu, atı, parası var. Bunların hepsi halkın emeğinden elde edilmemiş midir?”

Güldeste’nin bu cevabı Neriman’ı daha da yüreklendirdi.

“Biliyor musun Güldeste; Rusya’dan akan sel, gelip buraları da basacak. Hacı Bayramların, Hacı Nevruzların ve onlar gibi hampaların, bütün beylerin, hanların, bütün varlıkları ellerinden alınıp halka verilecek. O zaman ben bilmiyorum, sen nasıl olacaksın? Bu düşünce benim aklımdan hiç çıkmıyor.”

Güldeste gülüp dedi:

“Bizim bütün varlığımızı alıp size verirlerse, siz varlıklı olursunuz. Biz de gelip sizin gölgenizde dolanırız. Şimdi sen benim babama hizmet ediyorsun. O zaman da babam gelip sana hizmet eder.”

“O zaman kimse kimseye hizmet etmeyecek. Herkes halka hizmet edecek, halk da ona hizmet etmek istemeyenleri kendi aralarından çıkarıp kovacak. Halk hâkimiyetinin aksine gidenler büyük uyarılara maruz kalacaktır.”

Neriman birden ayağa kalktı:

“Sohbetimiz çok uzadı. Gidip çocuklar için peşkeş çektiğin tokluyu sürüden alıp getireyim.”

Güldeste yine güldü:

“Peşkeş yoktur, o çocuklar kazandıklarını yiyecekler. Neriman, sohbetin benim çok hoşuma gitti. Galiba üvey annem, kız kardeşinin evinde kalmış, gelmeyecektir. Ben de evde yalnız kalınca korkuyorum, akşam işlerini bitirdikten sonra gel otur, bu sözlerden biraz daha anlat.”

“Peki ama dersim ne olacak?”

“Bir gün derse gitmezsen n’olur?”

Neriman yersiz cevabından utanıp akşam geleceğine dair söz verdi. Hemen çıkıp atı eyerleyip yola düştü. Köyden biraz uzaklaştıktan sonra Neriman durup etrafa göz gezdirdi. Bir tarafta siyah bulutlar gibi yere çökmüş bahçeler, bir tarafta sonsuz ekin tarlaları... Rüzgâr estikçe tarlaların tükenmez tahılları deniz gibi dalgalanıyordu. Buraların hepsi Ağalık yerleriydi, halk kiralayıp tahıl ekmişti. Halk tahılı kendi emekleriyle ekip, sulayıp, koruyup, biçip döktükten sonra temizlenmiş tahılın dörtte birini kendi hayvanına yükleyerek götürüp beyin ambarına dökmeliydi. Bir tarafta koyunlar yan yana vermiş, yayılarak yatmış, köpekler sürülerin etrafında bekçilikte, çobanlardan kimisi ağacına yaslanmış, kimisi kaval çalmaktadır, kimisi kalpağını kaval gibi ağzının önünde tutmuş çoban ağıtı söylüyor.

Neriman’ın her gün buradan gelip geçmek işiydi. Bu sefer Güldeste’yle yaptığı sohbetin tesirinden veya nedense, atın üstünde durup düşündü. Kendi kendine; “Bir gün gelir bu uçsuz bucaksız tarlalar halkın kendisine ait olur. Bu çobanlar hampalara, hacılara hizmet etmeyip, kendi malları gibi halkın koyunlarının çobanlığını yaparlar.” diyordu.

Neriman’ın düşüncesi geleceğe gitti: Köy meydanı,

köy mahkemesi, köyün seçme hâkimleri masanın arkasında oturmuş işlerine bakıyorlar ve Neriman, Kör İsrail'in oğlu Neriman başkanlık makamında oturmaktadır. Hacı Bayram suçlu olarak mahkemenin önünde durmuş, ayakları titreyerek cevap veriyor. Hacı Bayram sanki gece vakti atlarını halkın pamuk tarlasına salıp otlatmış. Mahkeme Hacı Bayram'ı hapse atmaya karar veriyor. Aniden Güldeste bir yerden çıkıp Neriman'ın eteğinden tutarak babasının bağışlanmasını ondan rica ediyor.

Burada Neriman uykudan uyanmış gibi sıçradı ve kendi kendine:

“Evet, o güzel günler uzak değildir.” dedi.

Ş-21708

Avcı KASIM

Avcıların yalan konuşmaları her yerde malumdur. Avcı yalanı darbimeseldir. Bununla birlikte vay o adamın hâline ki avcının hikâyelerine inanmayıp başını sallasın veya omuzlarını silksin veyahut da bıyık altı gülsün; avcı hemen alınıp artık hikâyelerin devamını söylemeyecek ve diyecek:

“Doğrudur, avcılar çok yalan konuşur ve benim arkadaşlarımla arasında da karmakarışık söyleyen çoktur. Ama ben ömrümde yalan söylemedim.”

“Hayır efendim, ne buyuruyorsunuz? Biz hiçbir zaman sizin sohbetinizin doğruluğundan şüphe etmiyoruz. Bizde gördüğünüz hâl, hayret alametidir, başka bir şey değil ve olamaz da.”

Avcı özürleri kabul etmeyip hikâyelerin devamını anlatmayacaktır. Bizim komşumuz avcı Kasım da bu kabil avcılardandır. Kış gecelerinde boş adamlar onun başına toplanıp konuşurlar. O da uzun uzadıya avcılığın, hünerinden, dört ayıyı bir günde öldürdüğünden, gece vakti darı tarlasında atmaca ve bıldırcın avladığından, silahsız giderken yolda yüz tilki gördüğünden bahseder ve bunun gibi sohbetler edip zamanın hoş geçmesini sağlar. Bu da kaydedilmelidir ki avcı Kasım'ın uydurma sohbetleri sadece ava dairdir. Kasım diğer konularda yalan söylemez.

www.zenginyayincilik.com

